

METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM V PREŠOVE

**Erik Laktič
Miriam Sakmárová
Ľubomír Sobek**

**Výber historických dokumentov k svetovým
dejinám pre štvorročné a osemročné gymnáziá**

OBSAH

ZÁKLADNÉ OTÁZKY	9
I. PRAVEK	10
1. Gaius Iulius Caesar: Zápisky o vojne galskej	10
2. Tacitus: O pôvode a sídlach Germánov	11
II. NAJSTARŠIE CIVILIZÁCIE	12
1. Z Chammurapiho zákonníka	12
2. Pracovný výkaz z konca 3. tisícročia	13
3. Úryvok zo skladby zvanej Deň školáka	13
4. Aristokrat Ipev opisuje sociálne búrky spojené so zánikom Starej ríše	14
5. Nápis z stien chrámu v Karnaku oslavujúce činy kráľa Thutmose III.	15
6. Z Ponaučenia pre kráľa Merikarea	15
7. Z každodenného života Egyptanov v ptolemaiovskej dobe	16
8. Nápis na skale v Behistane opisujúci nástup Dáreia I. na trón	17
9. Z biblickej Druhej knihy kráľovskej o dobytí Jeruzalema	18
10. Desatoro prikázaní daných Bohom Mojžišovi	18
11. Z Manuovho zákonníka (Mánavadharmaśāstra)	19
12. Arriános: Popis Indie	19
13. Brahman Kautilja: Arthaśāstra	20
14. Tzv. prvé Budhovo kázanie	21
15. Historik S'-ma Čchien o opatreniach legistu Šang Janga	21
16. S'-ma Čchien: Zápisky historika	22
17. Konfucius: Hovory	22
18. Šang Jang o dôležitosti zákonov pre poriadok v štáte	23
III. STAROVEKÉ GRÉCKO	24
1. Zakladajúca zmluva medzi Théranni, ktorí zostávali vo svojej vlasti a tými, ktorí sa vydávali hľadať nový domov	24
2. Zákonník z Gortýny na Kréte	24
3. Níkoláos z Damašku o Kypselovi a jeho synovi Periandrovi	25
4. Herodotos o gréckom náboženstve	25
5. Básnik Tyrtaios o ideáloch spartských bojovníkov	26
6. Solón obhajuje svoje opatrenia	26
7. Periklova reč nad padlými vojakmi v peloponézskej vojne	27
8. Tukydidés o činnosti Perikla a jeho nástupcov	27

9.	Ísokratés: Filippos	28
10.	Aischines: Obžaloba Tímarcha	29
11.	V tretej reči proti Filipovi Démosthenés vraví	29
12.	Arriános o Alexandrovi Macedónskom	30
13.	List egyptského kráľa Ptolemaia II. Milétanom	30

IV. STAROVEKÝ RÍM

1.	Diodóros Sicílsky o Etruskoch	32
2.	Titus Livius o založení Ríma	32
3.	Flavius Vegetius Renatus o vojenskom umení	33
4.	Zo Zákonov dvanástich tabúl'	33
5.	Dionýzios z Halikarnasu: Rímske starožitnosti	34
6.	Cato starší: O poľnohospodárstve	34
7.	Cornelius Nepos o Hanibalovi	35
8.	Podmienky mierovej zmluvy medzi Rímom a Kartágom po 2. púnskej vojne podľa Polybia	35
9.	Sallustius: Sprisahanie Catilinovo	36
10.	Cicerova reč proti správcovi Sicílie C. Verrovi	36
11.	Appiános o tom, ako Sulla prenasledoval svojich odporcov	37
12.	Marcus Tullius Cicero: O povinnostiach	37
13.	Z autobiografie cisára Augusta	38
14.	Suetonius v životopise cisára Vespasiana píše	38
15.	Iosephus Flavius: Vojna židovská	39
16.	Markus Aurélius: Hovory k sebe	39
17.	Apoštol Pavol: List Rimanom	39
18.	Tertullianus bráni kresťanstvo proti výčitkám pohanov	40
19.	L. C. Firmianus Lactantius: O koncoch prenasledovateľov	40
20.	Cisár Julianus o kresťanoch	41
21.	Salvianus o následkoch rozvratu Záporímskej ríše	41

V. STREDOVEK

1.	Gregor z Tours o vnútorných svároch v štáte	43
2.	Kronikár Einhard o Karolovi Veľkom	43
3.	Z nariadenia Karola Veľkého o kráľovských statkoch	44
4.	Kronikár Helmold o spore Henricha IV. s pápežom Gregorom VII.	44
5.	Niccolo Machiavelli o úsilí pápežov ovládnuť Itáliu	45
6.	Úloha panovníka podľa byzantských predstáv	45
7.	Z byzantských hospodárskych zákonov	46
8.	Mních Chrabr o písmenách	46
9.	Prvá poľská kronika o Boleslavovi Chrabrom	46

10.	Kosmas o kniežati Břetislavovi I.	47
11.	Zo Zlatej buly sicílskej	47
12.	Grigorij, metropolita kyjevský, o zvykoch západnej cirkvi	48
13.	Prvý novgorodský letopis o bitke na rieke Kalka	48
14.	Z diela Avicennu (Ibn Sína)	49
15.	Z Čítanky kláštornej školy vo Winchesteri	49
16.	R. Glaber o veľkom hladomore roku 1033	49
17.	Giovanni Boccaccio o veľkom more	50
18.	Z Flores historiarum Rogera de Wendower	50
19.	Z Penitenciálu, knihy predpisov o pokání za hriechy	51
20.	Z stredovekých predstáv o medicíne (Isidor zo Sevilly)	51
21.	Z výzvy Urbana II. ku križiackej výprave do Palestíny	52
22.	Z anonymnej histórie prvej križiackej výpravy	52
23.	Fulko z Chartres o dobytí Jeruzalema roku 1099	53
24.	Z privilégia Konráda II. pre mesto Quedlinburg	53
25.	Z cechového poriadku mesta Stendal	54
VI.	ZÁMORSKÉ OBJAVY	55
1.	Václav Budovec z Budova o tureckej spoločnosti	55
2.	Amerigo Vespucci - zo Spisu o Novom svete	55
3.	Sir W. Raleigh - z Rozpravy o osídľovaní Západu	56
4.	Thomas Harriot o tabaku	56
VII.	HUMANIZMUS A RENESANCIA	57
1.	N. Machiavelli o tom, ako si má počínať vladár, aby si ho poddaní vážili	57
VIII.	REFORMÁCIA	58
1.	Martin Luther o poslaní reformácie	58
2.	Ján Kalvín vytýka katolíkom	58
3.	Z Ponaučenia o poslušnosti sv. Ignáca z Loyoly	58
4.	Filip II. o náboženských konfliktoch	59
5.	Nantský edikt	59
IX.	STREDNÁ A VÝCHODNÁ EURÓPA V 16. STOROČÍ	60
1.	Ivan Hrozný anglickej kráľovnej Alžbete I.	60
2.	Ivan Hrozný Žigmundovi II. Augustovi o postavení ruských kniežat	60
X.	NIZOZEMSKÁ REVOLÚCIA	61
1.	Viliam Oranžský cisárovi Maximiliánovi II. roku 1568	61

2.	Vyhlásenie nizozemskej nezávislosti z roku 1581	61
XI.	POKUS O REVOLUČNÚ ZMENU POMEROV V ANGLICKU	63
1.	Thomas Smith o anglickom parlamentarizme roku 1583	63
2.	Rozdielne názory na kráľovskú moc	63
3.	Zákon o zrušení kráľovstva v Anglicku z roku 1649	64
4.	Z názorov na Olivera Cromwella	64
5.	Dva pohľady na Olivera Cromwella	65
6.	Z verejnej rozpravy o levellerskom návrhu ústavy, o tzv. dohode ľudu z roku 1647	65
7.	Thomas Hobbes o podstate vzťahov medzi ľuďmi	66
8.	John Locke o práve ľudu na vzburu	66
9.	Niektoré články Zákona o právach z roku 1689	67
XII.	TRIDSAŤROČNÁ VOJNA	68
1.	Reštitučný edikt cisára Ferdinanda II.	68
2.	Zdôvodnenie švédskeho vpádu do ríše	68
3.	Príčiny úspechu švédskej armády	69
4.	Vojnové plienenie	69
XIII.	ABSOLUTIZMUS V EURÓPSKYCH KRAJINÁCH	70
1.	Fénélonova kritika zahraničnej politiky Ľudovíta XIV	70
2.	Denný režim kráľa Ľudovíta XIV.	70
3.	Zrušenie Nantského ediktu Ľudovítom XIV. v roku 1685	71
4.	Zásady obchodnej politiky Fridricha II. (1752)	71
5.	Cár Peter I. svojmu synovi Alexejovi	72
6.	Inštrukcie Kataríny II. k príprave ústavy (1767)	72
7.	Anglický cestovateľ o pomeroch v Dánsku, Švédsku a Litve na vidieku v 18. storočí	73
8.	Oznamy v ruských novinách o predaji nevoľníkov	73
9.	Britský ekonóm a filozof Adam Smith o slobode podnikania	73
10.	Z názorov francúzskeho lekára a ekonóma François Quesnaya	74
11.	Nemecký osvietenec Archenholz o pomeroch v Anglicku	74
12.	Wiliam Pitt st. O sedemročnej vojne	75
13.	Mirabeau o súperení Európanov v kolóniách	75
14.	Cesta k právnemu štátu	76
XIV.	VZNIK A VÝVOJ USA	77
1.	Spisovateľ H. G. Wells o pomeroch v amerických osadách	77
2.	Thomas Paine: Zdravý rozum	77

3.	Z myšlienok Thomasa Jeffersona	78
4.	Úvod k Vyhláseniu nezávislosti USA	78
5.	Alexander Hamiltom proti demokracii	79
6.	Monroeova doktrína	79
7.	Abraham Lincoln o zrušení otroctva	80
8.	Diplomacia dolára	81
XV.	VEL'KÁ FRANCÚZSKA REVOLÚCIA A OBDOBIE NAPOLEONSKÝCH VOJEN	82
1.	Z Voltairových myšlienok	82
2.	Montesquieu o moci	82
3.	Z Deklarácie práv človeka a občana	83
4.	Robespierrove argumenty pre popravu kráľa (prejav z 3. 12. 1793)	84
5.	Nemecký učenec Georg Forster a publicista Edmund Burke o revolúcii ...	84
6.	Výmena listov medzi Ľudovítom XVIII. a Napoleonom Bonaparte v lete roku 1800	84
7.	Napoleon o situácii v Berezine	85
8.	Zo zakladajúcej listiny Svätej aliancie	85
9.	Z názorov kancelára Metternicha	86
XVI.	REVOLUČNÝ ROK 1848 - 1849	87
1.	Robotnícky nesúhlas so zrušením národných dielní	87
2.	Základné práva nemeckého občana	87
3.	Prečo Fridrich Vilhelm IV. odmietol cisársku korunu	88
4.	Prvá pražská petícia	88
5.	Prejav Ľ. Štúra na Slovanskom zjazde v Prahe o postavení Slovanov v rakúskej ríši	89
XVII.	EURÓPA PO REVOLÚCII 1848/49	90
1.	Británia získala rozhodujúci podiel akcií Suezského prieplavu	90
2.	Manifest Fabianskej spoločnosti	90
3.	Bavorský kráľ a vznik nemeckej ríše	91
4.	Pangermánsky program	91
5.	Kolonizačné poslanie Francúzska	92
6.	Ciele strany republikánskych radikálov	92
7.	Jean Jaurès proti prípravám vojny	93
8.	Cár Alexander II. o svojom zámere zrušiť nevoľníctvo	93
9.	Cár Alexander II. nemeckému cisárovi Vilhelmovi I.	93
10.	Otvorený list narodníkov cárovi Alexandrovi III.	94

XVIII. PRIEMYSELNÁ REVOLÚCIA A POSTAVENIE ROBOTNÍKOV	
V 19. STOROČÍ	95
1. Mzdy v Porúří v roku 1850	95
2. Práca žien a detí v továrňach	95
3. Fridrich Engels: Postavenie robotníckej triedy v Anglicku	96
4. Vplyv továrenskej výroby na rodinný život	97
5. Správa o pomeroch v Owenovej továrni	97
6. Karol Marx: Dočasné stanovy I. internacionály	97
7. Karol Marx: Ku kritike politickej ekonómie	98
8. Vyhlásenie Komúny „Parížsky ľud vojakom vo Versailles“	99
9. Zákon proti socialistom	99
10. Bismarck o sociálnej zodpovednosti štátu	100
11. Prejav Alfréda Kruppa k robotníkom	100
12. Z encykliky Rerum novarum	101
13. Z Erfurtského programu nemeckej sociálnej demokracie	102
14. Robotnícka petícia cárovi	102
15. V. I. Lenin: Ponaučenie z moskovského povstania	102
16. Právo lidu o brutálnom útoku pražskej polície na demonštrujúce robotníctvo	103
XIX. PRVÁ SVETOVÁ VOJNA	105
1. Šírenie vojnovkej psychózy v Nemecku	105
2. Telegram bosnianskeho guvernéra gen. Potiorka rakúsko-uhorskému ministrovi financií z 28. júna 1914 o zavraždení následníka trónu	105
3. Z listu cisára Františka Jozefa Nemeckému cisárovi Vilhelmovi II. z 2. júla 1914 o sarajevskom atentáte	106
4. Trauma zákopovej vojny - svedectvo dvoch britských vojakov o bitke pri rieke Somme	107
5. Ponorková vojna	107
6. Vyhlásenie ruskej dočasnej vlády z 3. marca 1917	108
7. Správa nemeckého veľvyslanca vo Švajčiarsku nemeckému kancelárovi z 30. 9. 1915	108
8. Štrnásť bodov prezidenta USA Wilsona z 8. januára 1918	109
XX. EURÓPA A SVET MEDZI DVOMA VOJNAMI	112
1. Pakt Spoločnosti národov 28. apríla 1919	112
2. Weimarská ústava z 11. augusta 1919	112
3. List nemeckého ministra zahraničných vecí G. Stressemana korunnému princovi zo dňa 7. 9. 1925	113
4. Záverečný akt Locarnskej konferencie z 16. októbra 1925	113

5.	Briand-Kellogov pakt z 27. augusta 1928	114
6.	Zákon z 9. decembra 1928 o Veľkej fašistickej rade	115
7.	Rooseweltovo posolstvo - prejav zo 4. marca 1933	115
8.	Atmosféra predvolebného zhromaždenia NSDAP v roku 1932	116
9.	Z prejavu Hitlera v Ríšskom sneme 13. 7. 1934, hodnotiaceho stav Nemecka po nastolení nacizmu	117
10.	Norimberské zákony	117
11.	Zmluva medzi talianskou fašistickou vládou a španielskou národnou vládou generála Franca z 28. 11. 1936	118
12.	Pakt proti Kominterne z 25. 11. 1936	119
13.	Úryvok z rozhovoru A. Hitlera s rakúskym kancelárom Schuschniggom 12. 2. 1938	120
14.	Mníchovská dohoda z 29. 9. 1938 o odstúpení sudetonemeckého územia	120
15.	Oceľový pakt medzi Nemeckom a Talianskom z 22. 5. 1939	121

XXI. DRUHÁ SVETOVÁ VOJNA

1.	Zmluva o neútočení medzi Nemeckom a ZSSR z 23. 8. 1939	123
2.	Pakt troch mocností	124
3.	Hitlerova reč k hlavným veliteľom armády v Obersalzburgu dňa 22. 8. 1939	124
4.	Telegram nemeckého veľvyslanca v ZSSR zo dňa 16. 9. 1939 o sovietskej pripravenosti na útok na Poľsko	125
5.	Nemecko-sovietska zmluva o hraniciach a priateľstve z 28. 9. 1939	126
6.	Prejav W. Churchilla v House of Commons britského parlamentu 13. 5. 1940 po nástupe do funkcie ministerského predsedu	127
7.	Spomienky generála de Gaulla na porážku Francúzska v roku 1940	127
8.	Plán napadnutia ZSSR „Barbarossa“ z 18. 12. 1940	128
9.	Atlantická charta	128
10.	Prejav prezidenta USA F. D. Roosewelta v Kongrese 9. 12. 1940 po Japonskej agresii proti USA	129
11.	Americká pomoc Sovietskemu zväzu	130
12.	Kapitulácia Nemecka	130
13.	Vyhlásenie vydané ZSSR, USA a Veľkou Britániou 11. 2. 1945 po skončení Jaltskej konferencie o jej výsledkoch	131

XXII. STUDENÁ VOJNA

1.	Z protokolu Postupimskej mierovej konferencie z 2. 8. 1945 o transporte Nemcov	133
2.	Medzinárodný vojenský tribunál v Norimbergu	133

3.	Charta Organizácie spojených národov	134
4.	Rada bezpečnosti OSN	134
5.	Prejav Winstona Churchilla vo Fultone	135
6.	Prezident Herry Truman v Kongrese USA 12. 3. 1947	136
7.	George Marshall o poslaní svojho hospodárskeho plánu	136
8.	Americký historik F. D. Fleming o leteckom moste do Západného Berlína	136
XXIII. ROZPAD KOLONIÁLNEJ SÚSTAVY		138
1.	Deklarácia OSN o poskytnutí nezávislosti koloniálnym krajinám a národom	138
2.	Nezávislosť Indie a Pakistanu stála mnoho ľudských obetí	138
3.	Na konferencii v Bandungu 18. - 24. 4. 1955 vystúpil v úvodným prejavom indonézskeho prezident A. Sukarno	139
4.	Džaváharlál Néhrú o úlohe Indie	139
5.	Operácia Desert Shield (Púštny štít)	139
XXIV. STALINIZMUS		141
1.	Čistky v komunistických stranách	141
2.	D. Volkogonov vo svojej knihe o Stalinovi napísal	141
3.	M. S. Gorbačov o „Perestrojke“	141
XXV. REVOLÚCIE VO VÝCHODNEJ EURÓPE		142
1.	Záverečný akt Helsinskej konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe	142
2.	Charta pre novú Európu, prijatá na konferencii KBSE v Paríži	142
3.	Protokol o ukončení platnosti Varšavskej zmluvy	143
4.	Charles de Gaulle o vízii novej Európy v prejave dňa 31. 12. 1963	144
5.	Zmluva o vytvorení Európskeho hospodárskeho spoločenstva	144
6.	H. Kohl a H.- D. Genscher o myšlienke zjednotenia Európy a Nemecka .	145
7.	Z názorov Zbigniewa Brzezinskeho	145
8.	Všeobecná deklarácia ľudských práv	146
9.	Zmluva o Európskej únii	147
POUŽITÁ LITERATÚRA		148

ZÁKLADNÉ OTÁZKY

K ANALÝZE HISTORICKÉHO PÍSMENNÉHO PRAMEŇA

Nasledujúce otázky je možné použiť pri analýze akéhokoľvek historického písomného prameňa:

1. Kto je autorom prameňa?
2. Kedy žil autor prameňa?
3. Informuje nás autor ako očitý svedok, alebo má informácie sprostredkované?
4. O čom vypovedá prameň? O čom rozpráva?
5. O aký druh písomného prameňa ide? (správa, zmluva, dokument, novinový článok, ...)
6. Akým spôsobom píše autor?
7. Sleduje autor nejaký zámer?
8. V ktorých častiach prameňa uvádza autor fakty?
9. V ktorých častiach prameňa autor hodnotí?
10. Je autor nestranný, snaží sa byť objektívny?
11. Je autor zaujatý, straní niekomu?
12. Čo autor zamlčal, čo nespomína?
13. Ktoré slová alebo pojmy sú neznáme?
14. Ktoré mená spomínané v texte sú neznáme?

V ďalšej časti uvádzame niekoľko príkladov detailnejších otázok k podrobnejšiemu rozboru historického písomného prameňa. Nie je však našim zámerom ani ambíciou presne určiť, aké otázky pri rozbere textu položiť či nepoložiť. Napokon, závisí to aj od toho, či rozbor textu robíme na začiatku tematického celku či konkrétnej témy vyučovacej hodiny, počas výkladu, či ako súčasť opakovania prebratého učiva. Preto tu ponechávame miesto na kreativitu každého učiteľa, ktorý tieto texty dostane do ruky a bude s nimi pracovať.

Výber dokumentov má slúžiť ako doplnok k učebnici dejepisu pre 1. ročník gymnázií, preto neobsahuje ukážky dokumentov zaradených do tejto učebnice a tým ani nepokrýva celý rozsah prebraného učiva podľa učebných osnov.

I. PRAVEK

1. GAIUS IULIUS CAESAR: ZÁPISKY O VOJNE GALSKEJ

Gaius Julius Caesar patril k najvýznamnejším vojvodcom staroveku. Vo svojich *Zápisoch o vojne galskej* uchoval cenné správy o Galii, obývanej keltskými kmeňmi, ktorá bola jedným z cieľov jeho expanzie.

V celej Galii sú iba dva stavy ľudí, ktorí niečo znamenajú a tešia sa vážnosti. Pretože obyčajný ľud je považovaný takmer za otrokov. Sám sa na svoju škodu nepúšťa do ničoho, na porady nie je prizývaný vôbec ... Z uvedených dvoch stavov jeden sú druidi, druhý rytieri. Druidi sú činní v bohoslužbe, vykonávajú štátne i súkromné obety, vysvetľujú náboženské otázky. Sú u Galov veľmi vážení. Rozhodujú zvyčajne o všetkých sporoch, verejných i súkromných. Oni tiež vynášajú rozsudok, ak bol spáchaný nejaký zločin, ak sa stala vražda, ak je spor o dedičstvo, o hranice - a stanovia odmenu i tresty. Ak sa niekto nepodrobí, či súkromný občan, alebo národ, ich rozhodnutiu, vylúčia ho z bohoslužieb, čo je u nich najvyšší trest ... Do vojny druidi spravidla nechodievajú, ani dane neplatia ako ostatní ... Prilákaní takýmito výsadami prichádzajú mnohí jednak sami z vlastnej vôle, iní sú tam posielaní rodičmi a príbuznými. Učia sa tam vraj naspamäť veľký počet veršov. A tak niektorí zostávajú učiť sa aj dvadsať rokov ... Druidi chcú presvedčiť o tom, že duša nezaniká, ale že sa po smrti sťahuje z jedného do druhého ... Veľa taktiež učene vysvetľujú o hviezdach a ich pohybe, o veľkosti vesmíru a zemskeho okrsku, o prírode, o sile a moci nesmrteľných bohov ... Druhý stav je stav rytiersky. Ten ide vždy celý do boja, kedykoľvek je to potrebné a ak vypukne vojna ... Čím je niekto z nich urodzenejší a zámožnejší a tým aj vplyvnejší, tým viac má okolo seba nevoľníkov - po keltsky ambaktov - a chránencov. Jedine v tom vidia znak svojho vplyvu a svojej moci.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 18

Otázky a úlohy:

1. Informuje nás autor ako očitý svedok, alebo má informácie z druhej ruky?
2. Ako bola rozdelená spoločnosť u Galov?
3. Ako autor hodnotí druidov?
4. Aké bolo postavenie ostatných spoločenských skupín?

2. TACITUS: O PÔVODE A SÍDLACH GERMÁNOV

Rímsky historik Tacitus (50 - 120 n. l.) podal v diele *O pôvode a sídlach Germánov* dôležité správy o spôsobe života germánskych kmeňov.

Kráľa si vyberajú podľa urodzenosti, veliteľa podľa statočnosti. Moc kráľov nie je neobmedzená svojvôľou a velitelia pôsobia omnoho viac svojim príkladom než rozkazom. Ak sú vždy na svojom mieste, ak na seba dokážu upozorniť, ak bojujú v prvom rade, stavia ich do čela obdiv, ktorý k nim ostatní pociťujú. Avšak nikto nemá právo odsúdiť na smrť alebo väzniť, ba ani telesne potrestať, okrem kniežat, a to ešte nie ako trest alebo rozkaz veliteľa, ale akoby to nariaďoval boh, ktorý podľa ich viery stojí po boku bojovníkov. Preto tiež nosia do bitky sošky zvierat a symboly, ktoré vezmú z posvätných hájov ...

O veciach menej dôležitých sa radia predáci, o dôležitejších všetci, ale tak, že i to, o čom rozhoduje ľud, vopred prejednávajú predáci ...

Keď dôjde k boju, je hanbou pre náčelníka byť prekonaný v statočnosti, je hanbou pre družinu nevyrovnať sa statočnosťou náčelníkovi. Zdrojom potupy na celý život a straty cti však je prežiť svojho náčelníka a vrátiť sa bez neho z boja ...

Ak rodná obec malátnie dlhým mierom a nečinnosťou, odchádza mnoho urodzených mladíkov na vlastnú päsť k národom, ktoré v tej chvíli vedú nejakú vojnu, pretože Germánom je pokojný život nepríjemný, ... a nakoniec veľkú družinu nie je možné vydržiavať inak než násilím a vojnou. Veď od štedrosti svojho náčelníka požadujú onoho povestného vojnového koňa i onen krvavý a víťazný oštep a úlohu žoldu majú u nich hostiny ... Prostriedky na takúto štedrosť poskytuje vojna a lúpež. Viac námahy by ti dalo prehovoriť Germánov, aby obrábali pôdu a čakali na žatvu, než aby vyzývali nepriateľov do boja a žali zranenia ...

Keď niekedy netiahnu do vojny, trávajú čas lovom a ešte viac nečinnosťou: oddávajú sa spánku a jedlu. Tí najstatočnejší a najbojovnejší nerobia vôbec nič, starostlivosť o dom, hospodárstvo a pole prenechajú ženám a starcom, jednoducho najslabším členom rodiny ...

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 19

Otázky a úlohy:

1. Informuje nás autor prameňa ako očitý svedok, alebo má informácie z druhej ruky?
2. Čo možno z prameňa vyčítať o spoločnosti Germánov?
3. Čo motivuje Germánov bojovať?
4. Porovnajte na základe prameňov spoločnosť Germánov a Galov.

II. NAJSTARŠIE CIVILIZÁCIE

1. Z CHAMMURAPIHO ZÁKONNÍKA

Vládca starobabylonskej ríše Chammurapi sa do dejín zapísal svojim rozsiahlym zákonníkom, v ktorom sa dozvedáme o pomeroch v babylonskej spoločnosti. Chammurapiho zákony obsahovali mnohé ustanovenia z oblasti trestného práva, upravovali majetkoprávne, rodinné a dedičské otázky.

Ja som Chammurapi, pastier, povolaný bohom Enlilom ... Keď ma boh Marduk poveril, aby som správne riadil ľudí, aby som krajine dal dobré vedenie, položil som právo a spravodlivosť do úst krajiny, blaho ľudí som uspokojil.

Vtedy:

Ak niekto ukradol buď dobytča alebo ovcu alebo osla alebo prasa alebo loď, či je to majetok boží (t. j. chrámový), alebo majetok paláca, zaplatí tridsaťnásobok tejto veci; ak je to majetok nevoľníka, nahradí desaťnásobok toho; ak zlodej nemá nič, čo by dal, bude usmrtený.

Ak niekto pri upevňovaní hrádze svojho poľa položil ruky do lona a neupevnil svoju hrádzu a v hrádzi sa objavila trhlina, avšak nechal zaplaviť pozemky občiny vodou, človek, v ktorého hrádzi sa objavila trhlina, nahradí obilie, ktorého zničenie dopustil; ak však nemôže nahradiť obilie, predajú ho do otroctva i jeho nehnuteľnosti a príslušníci občiny, ktorých polia odniesla voda, si rozdelia trhovú cenu.

Ak dieťa udrelo svojho otca, odrežú mu ruku.

Ak plnoprávny občan vyrazil oko príslušníkovi triedy plnoprávných občanov, vytrhnú mu oko; ak zlomil kosť plnoprávneho občana, zlomia mu kosť; ak vytrhol oko nevoľníka alebo zlomil kosť nevoľníka, zaplatí jednu mínu striebra; ak vytrhol oko otroka inej osoby alebo zlomil kosť otroka inej osoby, zaplatí polovicu jeho kúpnej ceny.

Ak plnoprávny občan udel do tváre plnoprávneho občana, ktorý je vyššie postavený ako on, na zhromaždení mu vyplatia šesťdesiat rán volským chvostom ...

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 23

Otázky a úlohy:

1. Kto je autorom prameňa?
2. Čo možno z dokumentu vyčítať o spoločnosti v starobabylonskej ríši?
3. Aké boli vzťahy medzi rodičmi a deťmi?

2. PRACOVNÝ VÝKAZ Z KONCA 3. TISÍCROČIA

Poľnohospodárstvo bolo v staroveku najdôležitejším zdrojom obživy obyvateľstva a platí to aj v Mezopotámii. Preto bolo potrebné venovať veľkú starostlivosť údržbe zavlažovacích a odvodňovacích zariadení. Svedčí o tom pracovný výkaz z konca 3. tisícročia.

16 mužov pracovalo jeden deň na stavadle pri Dublaute a pri nádrži neďaleko záhrady A' aby, a tiež pri vpuste do kanála Edunda vyberali bahno. 36 mužov pracovalo dva dni, zvádzali vodu do priekopy pri vpuste kanála a vyberali tam bahno. 28 iných mužov pracovalo jeden deň, nosili rákosie z poľa Edundu na pole Ganunkara. 16 mužov pracovalo jeden deň, vytrhávali krovie z brehu kanála Urabba. 15 mužov bolo chorých. Predák Abbasig. Potvrdil Luduga. Zapísané v roku, keď bol dokončený pútnický čln boha Enkiho.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 26

Otázky a úlohy:

1. Kto je autorom prameňa?
2. Aké práce vykonávali muži?
3. Ako bola zabezpečená kontrola vykonanej práce?

3. ÚRYVOK ZO SKLADBY ZVANEJ DEŇ ŠKOLÁKA

Znalosť klinového písma, ktoré sa používalo v Mezopotámii, si vyžadovala dlhú prípravu v školách, kde sa žiaci učili okrem spevu a hudby i základom rôznych vied ako matematiky a geometrie. Znalosť písma bola výsadou pomerne úzkej vrstvy pisárov a kňazov. Úryvok zo skladby *Deň školáka* popisuje život žiaka sumerskej školy.

„Synu domu tabuliek, kam si chodil od dávnych liet?“

„Chodil som do domu tabuliek.“

„Čo si robil v dome tabuliek?“

„Čítal som svoju tabuľku, zjedol som desiatu,
urobil som si svoju tabuľku, popísal som ju až do konca ...
potom ma vyvolali prednášať, popoludní som
dostal písomnú úlohu;

keď sa skončilo v dome tabuliek, šiel som domov;
vošiel som do nášho domu, videl som, ako tam sedí otec,
prečítal som otcovi svoju tabuľku, otec bol spokojný;
keď som skoro ráno vstal, ...

Potom som išiel do domu tabuliek.

V dome tabuliek mi povedal dozorca:

„Prečo ideš tak neskoro?“

Dostal som strach, srdce sa mi rozbúchalo,

predstúpil som pred učiteľa a úctivo som sa mu poklonil.
Otec domu tabuliek prečítal moju tabuľku,
nazlostil sa a zbil ma trstenicou.“

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 26

Otázky a úlohy:

1. Kto je autorom prameňa?
2. Aký je jeho vzťah k vystupujúcim osobám?
3. Čo možno z prameňa vyčítať o starovekom sumerskom školstve?

4. ARISTOKRAT IPEV OPISUJE SOCIÁLNE BÚRKY SPOJENÉ SO ZÁNIKOM STAREJ RÍŠE

Zánik Starej ríše v Egypte (asi 2650 - 2150 p. n. l.) bol sprevádzaný mohutnými sociálnymi búrkami. V Dolnom Egypte vypuklo mohutné povstanie chudobných Egyptčanov, sužovaných biedou a množstvom vojen. Chudoba dosiahla víťazstvo a zmocnila sa majetku bohatých, ktorí boli hŕfne vraždení. Výsledkom bol úplný chaos sprevádzaný hladomorom.

Áno, krajina sa obrátila ako na hrnčiarskom kruhu. Zlodej sa stal boháčom, a boháč je dnes bez majetku.

Áno, bohatí nariekajú, chudobní sa však radujú. V každom meste sa volá: Vyžeňte mocných zo svojho stredú!

Áno, vznešené panie kľacia dnes ako slúžky, drtiac obilie mlynským kameňom. Tie, ktoré sa predtým obliekali do jemných plátien, sú dnes pre každú maličkosť bité ...

Áno, ľudia jedia trávu a polievajú si ju vodou. Ani zrna, ani zelenina nie je pre hydinu a zvieratstvo; hladní ľudia vytrhávajú pomyje bravom z papule a vravia: To sa viac zide mne než tebe! ...

Áno, úradníci sú vyvraždení a ich spisy boli ukradnuté. Aká to hrôza!

Áno, knihy zákonov boli vyhádzané a ľudia po nich šliapu na periférii mesta a vzbúriaca sa chudoba ich trhá na uliciach na franforce. Hľa, došlo k udalostiam, ktoré sa predtým od najstarších dôb nikdy nestali: Panovník bol zvrhnutý chudobou! A hľa, ten, kto bol ešte pochovaný ako vládca, bol dokonca vyhodенý zo svojej rakvy! To, čo bolo skryté v pyramíde, leží dnes pod šírým nebom. Hľa, došlo to tak ďaleko, že krajina je zbavená kráľovskej vlády niekoľkými ľuďmi, ktorí nemajú poňatie o tom, ako vládnuť!

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 33

Otázky a úlohy:

1. Kto je autorom prameňa? Aké je jeho spoločenské postavenie?
2. Informuje nás autor ako očitý svedok, alebo má informácie z druhej ruky?
3. Je autor nestranný alebo zaujatý?
4. Ako hodnotí autor prebiehajúce udalosti?

5. NÁPISY ZO STIEN CHRÁMU V KARNAKU OSLAVUJÚCE ČINY KRÁĽA THUTMOSA III.

Kráľ Thutmose III. patril k 18. dynastii panovníkov v starovekom Egypte. Na stenách chrámu v Karnaku dal zvečniť pamiatku na svoje slávne vojnové činy. Opisuje sa tu aj egyptské víťazstvo nad koalíciou drobných sýrskych vládcov v bitke pri Meggide, ktoré prinieslo pokorenie nepriateľov.

Kniežatá tejto cudzej krajiny sa však priplazili na bruchu, aby mohli pobožkať zem pred mocou Jeho Veličenstva a vyprosiť si dych pre svoj nos, lebo jeho sila je veľká a moc Amona nad všetkými cudzími krajinami obrovská ... Všetky kniežatá sa podrobili moci Jeho Veličenstva a dostavili sa so striebrom, zlatom a tyrkysom a priniesli obilie, víno a veľký i drobný dobytok vojakom Jeho Veličenstva. Jedna skupina sa s tribútom odobrala i na juh. Jeho Veličenstvo ustanovilo kniežatá pre všetky mestá znova.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 34

Otázky a úlohy:

1. Kto je autorom prameňa?
2. Sleduje autor nejaký zámer?
3. Je autor nestranný, snaží sa byť objektívny?
4. V ktorých častiach prameňa uvádza autor fakty?

6. Z PONAUCENIA PRE KRÁĽA MERIKAREA

Z obdobia oslabenia kráľovskej moci v 1. prechodnom období pochádza *Ponaučenie pre kráľa Merikarea*, v ktorom ústami svojho mŕtveho otca proklamuje kráľ Merikare zásady správnej a spravodlivej vlády.

Konaj spravodlivosť, aby si dlho pobudol na zemi.

Utiš plačúceho, neutláčaj vdovu,

nezatracuj človeka kvôli majetku jeho otca

a nepoškodzuaj veľmožov uberaním ich statkov.

Vyhýbaj sa tiež nespravodlivému trestaniu;

nezabíjaj - to ti neprinesie žiadny úžitok;

trestaj ranami a väzením -

potom bude táto krajina dobre spravovaná.

Výnimkou nech je iba ten vzbúrenec,

ktorého zámery boli dokázané,

lebo boh má poznať zradcu

a boh mu má prisúdiť trest smrti -

človek má však byť mierny,

aby mohol pokojne dokončiť svoj život.
Preto ty nezabíjaj nikoho, koho cnosti poznáš
a s kým si sám kedysi čítal v knihách.

Nerob rozdiel medzi synom človeka vznešeného
a človeka nízkeho pôvodu,
ale vyberaj si ľudí podľa ich pracovného výkonu,
aby sa darilo všetkým pracovným odvetviam

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 38

Otázky a úlohy:

1. Kto je autorom prameňa?
2. Aký je zámer autora prameňa?
3. Ktoré hodnoty vyzdvihuje autor?

7. Z KAŽDODENNÉHO ŽIVOTA EGYPTĀNOV V PTOLEMAIOVSKEJ DOBE

Suchá egyptská klíma uchovala množstvo textov na papyrusoch, z ktorých mnohé umožňujú nahliadnuť do každodenného života Egyptānov v ptolemaiovskej dobe.

a) list so žiadosťou o pomoc

Dávam ti na vedomie, že naša rovina je celá pod vodou a my nemáme už ani krmivo pre dobytok. Urobíš preto dobrý skutok, keď najskôr poďakuješ bohom (*t. j. za to, že nie si postihnutý ako my*), a hneď potom sa pričiníš o záchranu mnohých životov; a to tak, že mi vyhladáš v okolí vašej dediny pre zabezpečenie našej obživy päť arúr (*t. j. asi 1 hektár a 38 árov*) ornej pôdy, aby sme si ju mohli obrobiť a zaobstaráť si takto potravu. Ak to urobíš, do smrti si ma zaviazáš vďačnosťou. Buď pozdravený!

b) svadobná zmluva (z roku 311/310)

... Manželská zmluva uzatvorená medzi Hérakleidom a Démetriou. Hérakleidés prijíma od otca Leptína z Kóu a matky Filótidy kójske dievča Démétriu za riadnu manželku, muž slobodného rodu dievča slobodného rodu, ktorá si ako veno prináša šatstvo a šperky v hodnote jedentisíc drachiem ... Keby bola Démétria pristihnutá pri nejakom zlom počínaní a urobila tak hanbu svojmu manželovi Hérakleidovi, bude zbavená všetkých týchto vecí, ktoré si priniesla venom do manželstva ... Naproti tomu Hérakleidés si nesmie priviesť do domu na potupu Démétrie žiadnu inú ženu, ani nesmie so žiadnou inou ženou plodiť deti, ani sa nesmie pod žiadnou zámienkou na Démétrii dopúšťať v ničom bezprávia. Ak však bude Hérakleidés pristihnutý pri niektorej z týchto neprávostí, ... bude Hérakleidés povinný vydať jej veno, ktoré si priniesla, v hodnote jedného tisíca

drachiem, a k tomu jej ešte vyplatiť ako odškodné ďalší jeditisic drachiem v strieborných peniazoch s hlavou Alexandrovou ...

c) úradné nariadenie

Nariadenie pre obchodníkov s olejom

Aby bol zavedený poriadok do predaja olivového a sezamového oleja, poslal som k vám Hérakleida a nariadil som mu, že ak pristihne niektorých predavačov, že predávajú olej za vyššie ceny, než aké sú úradne stanovené, aby ich odovzdal miestnym strážnikom a aby boli odvedení dolu do Alexandrie pred finančného ministra Theogena.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 108

Otázky a úlohy:

1. O aké druhy prameňov ide?
2. O čom rozprávajú pramene? O čom vypovedajú?
3. Aké závery o spoločnosti možno z týchto prameňov vyvodiť?

8. NÁPIS NA SKALE V BEHISTANE OPISUJÚCI NÁSTUP DÁREIA I. NA TRÓN

Kráľ Dáreios I. (522 - 486 p. n. l.) nechal na skalu v Behistane vypísať v perzštine, elamčine a babylončine rozsiahly nápis, v ktorom popisuje udalosti spojené so svojim nástupom na perzský trón.

Ja som Dárajavauš (Dáreios), veľký kráľ, kráľ kráľov, kráľ v Perzii, kráľ krajín, Vištápsov syn, Aršámov vnuk, Hachámaniov potomok ...

Vraví kráľ Dárajavauš: Z vôle Auramazdovej ja som kráľom. Auramazda mi udelil túto ríšu ... Z vôle Auramazdovej som premohol a zajal deväť kráľov ... Tie krajiny, ktoré sa pozdvihli v boji, tie lož urobila odbojnými. Tak oni oklamali ľud. Potom ich vydal Auramazda do mojich rúk. Aká bola moja vôľa, tak som im urobil.

Vraví kráľ Dárajavauš: Ty, kto budeš neskôr kráľom, maj sa prísne na pozore pred lžou. Človeka, ktorý bude klamárom, toho potrestaj, ak máš na pamäti toto: Nech je moja krajina v bezpečí!

Vraví kráľ Dárajavauš: Potom som vytiahol s armádou do Skýtie na Skýtov, ktorí nosia špicaté helmice. Títo Skýti odo mňa odpadli. Keď som došiel k moru, prešiel som na druhú stranu s celým vojskom. Ťažko sme porazili Skýtov. Jedného som zajal. Ten bol ku mne privedený v putách a ja som ho zabil. Ich vodcu menom Skunchu zajali a predviedli ku mne. Potom som určil za náčelníka iného, podľa svojej vôle. Potom sa táto krajina stala mojou.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 44

Otázky a úlohy:

1. Za akých okolností sa stal Dáreios I. kráľom?
2. Ako ospravedlňoval svoje výboje?
3. Ako postupoval Dáreios I. voči svojim nepriateľom?

9. Z BIBLICKEJ DRUHEJ KNIHY KRÁĽOVSKÉJ O DOBYTÍ JERUZALEMA

Roku 587 podľahlo Judské kráľovstvo babylonskému kráľovi Nabukadnesarovi, ktorý dobyl Jeruzalem, nechal zbúrať jeruzalemský chrám a veľké množstvo Židov dal deportovať do tzv. babylonského zajatia. Okolnosti dobytia Jeruzalema sú opísané v biblickej *Druhej knihe kráľovskej*.

Na siedmy deň piateho mesiaca v devätnástom roku vlády Nabukadnesara, kráľa babylonského, pritiahol do Jeruzalema Nebuzaradan, veliteľ telesnej stráže, služobník babylonského kráľa. Vypálil Hospodinov dom i dom kráľovský i všetky domy v Jeruzaleme; všetky významné domy vypálil ohňom. Celé chaldejské vojsko, ktoré bolo s veliteľom telesnej stráže, zbúralo hradby okolo Jeruzalema. Zvyšok ľudí, ktorí zostali v meste, a prebehlíkov, ktorí prebehli k babylonskému kráľovi, ten zostávajúci huf, Nebuzaradan, veliteľ telesnej stráže, presťahoval. Časť chudoby krajiny ponechal veliteľ telesnej stráže ako vinárov a roľníkov. Bronzové stĺpy, ktoré boli pri Hospodinovom dome ... Chaldejci rozbili a med' z nich odviezli do Babylonu. Pobili i hrnce, lopatky, kliešte na knôty a panvičky a všetko bronzové náradie potrebné na bohoslužbu ...

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 50

Otázky a úlohy:

1. Kto je autorom prameňa? Ku komu patril?
2. Snaží sa autor byť nestranný, alebo je zaujatý?
3. Ako hodnotí udalosti? Čo odsudzuje?

10. DESATORO PRIKÁZANÍ DANÝCH BOHOM MOJŽIŠOVI

Na hore Sinaj oznámil Boh Mojžišovi *Desatoro prikázaní*, v ktorých sú obsiahnuté základné zásady, ktorými sa mal v nasledujúcich obdobiach riadiť život izraelského národa.

Boh vyhlásil všetky tieto prikázania:

Ja som Hospodin, tvoj Boh, ja som ťa vyviedol z egyptskej krajiny, z domu otroctva. Nebudeš mať iného boha okrem mňa.

Nezobrazíš si Boha napodobením ničoho, čo je hore na nebi, dole na zemi alebo vo vodách pod zemou. Nebudeš sa ničomu takému klaňať ani tomu slúžiť ...

Nezneužiješ meno Hospodina, svojho Boha. Hospodin nenechá bez trestu toho, kto by jeho meno zneužíval.

Pamätaj na deň odpočinku, že ti má byť svätý. Šesť dní budeš pracovať a robiť všetku svoju prácu. Ale siedmy deň je dňom odpočinku Hospodina, tvojho Boha ...

Za šesť dní stvoril Hospodin nebo i zem, more a všetko, čo je v nich, a na siedmy deň odpočíval. Preto požehnal Hospodin deň odpočinku a oddelil ho ako svätý.

Cti svojho otca i matku, aby si bol dlho živý na zemi, ktorú ti dáva Hospodin, tvoj Boh.

Nezabiješ.

Nezosmilníš.

Nepokradneš.

Nevydáš proti svojmu blížnemu krivé svedectvo.

Nebudeš dychtiť po dome svojho blížneho. Nebudeš dychtiť po žene svojho blížneho ani po jeho otrokovi ani po jeho otrokyni ani po jeho býkovi ani po jeho oslovi, vôbec po ničom, čo patrí tvojmu blížnemu.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 50

Otázky a úlohy:

1. Aký je jazyk prameňa (umiernený, rozkazovací, ...)?
2. Aký má byť vzťah ľudí k Bohu?
3. Ako sa majú správať ľudia navzájom voči sebe?
4. Ako ovplyvnil uvedený prameň morálku ľudí v nasledujúcich obdobiach?

11. Z MANUOVHO ZÁKONNÍKA (MÁNAVADHARMAŠÁSTRA)

Závažné poznatky o živote indickej spoločnosti poskytuje dielo *Mánavadharmaśāstra*, nazývané zvyčajne aj *Manuov zákoník*. Vzniklo niekedy medzi 2. storočím p. n. l. a 2. storočím n. l. a okrem iného vymedzuje a nábožensky zdôvodňuje práva a povinnosti indických stavov (varn).

Pre brahmanov stvoril Brahma výuku a štúdium (svätých textov), prinášania obetí za seba i za iných a prijímania darov. Ochrana poddaných, dávanie darov, prinášanie obetí a štúdium i netrvanie na zmyslových rozkošiach, to je súhrne dharma kšatrijov. Ochraňovanie dobytku, dávanie darov, prinášanie obetí a štúdium, požičiavanie peňazí, obchodovanie a poľnohospodárstvo stvoril pre vaišjov. Šudrovi potom prikázal Pán jedinú činnosť: službu týmto (predchádzajúcim) stavom bez závisti.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 54

Otázky a úlohy:

1. Na aké stavy bola rozdelená staroindická spoločnosť?
2. Aké boli práva a povinnosti jednotlivých stavov?
3. Aké sú možnosti zmeny postavenia šudrov?

12. ARRIÁNOS: POPIS INDIE

Grécky historik Arriános (asi 95 - 175 n. l.) čerpal pri písaní svojho diela *Popis Indie* z dnes už stratenej práce o Indii, ktorú v 1. polovici 3. storočia p. n. l. napísal Megasthenés. So

životom v Indii sa zoznámil na vlastné oči, pretože tam pôsobil ako vyslanec kráľa Seleuka I. na dvore Čandraguptu Maurju v Pátaliputre.

Koľko je indických miest, nie je možné pre ich množstvo presne uviesť. Tie z nich, ktoré ležia pri riekach či pri mori, sú vystavané z dreva. Mestá stavané z tehál totiž dlhšie nevydržia kvôli dažďom a taktiež kvôli tomu, že sa rieky vylievajú z brehov a zaplavujú roviny. Z tehál a hlíny sa stavajú mestá, ktoré ležia vo vyšších polohách a na horách, kde nerastú stromy.

Najväčším mestom v Indii je Palimbothra (*t. j. Pátaliputra*). Leží na sútoku riek Gangy a Erannobou (*t. j. Sóny*) ... A Megasthénés hovorí, že po dĺžke mesto ... meria 80 štadií (*t. j. takmer 15 kilometrov*), a po šírke 15 (*takmer 3 kilometre*). Obklopuje ho priekopa široká 6 plethier (*t. j. asi 180 m*) a hlboká 30 laktov (*t. j. necelých 14 m*). Hradby majú 570 veží a 64 brán.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 55

Otázky a úlohy:

1. Aké stavebné materiály používali Indovia?
2. Ako vplývali klimatické pomery na ich výber?
3. Ako boli mestá chránené pred vonkajšími nepriateľmi?

13. BRAHMAN KAUTILJA: ARTHAŠÁSTRA

Radcom kráľa Čandraguptu Maurju bol brahman Kautilja, ktorý spísal spis *Arthašástra*, v ktorom sa zmieňuje o správnom riadení štátu. Veľkú pozornosť venuje najmä správaniu vládára.

Kráľ nech ovláda svoje zmysly, nech si osvojuje múdrosť stykom so starcami, vidí očami svojich zvedov, neustálou činnosťou zabezpečuje bezpečnosť a pokoj, svojou autoritou núti poddaných plniť povinnosti ich stavu, zodpovedne si osvojuje múdre ponaučenia a získava si srdcia poddaných tým, že im pomáha v dosahovaní bohatstva i blaha. So zmyslami neustále ovládanými nech sa nedopúšťa násilia na ženách ani majetku iných a nech sa i vo sne vyvaruje roztopašnosti, falošnosti, povýšenosti a konania bezprávneho, ako aj nehospodárneho ...

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 55

Otázky a úlohy:

1. Čo alebo kto má byť oporou kráľa počas jeho vlády?
2. Čoho sa má panovník vyvarovať?
3. Ako sa má správať k poddaným?
4. Porovnaj tieto rady s *Ponaučeniami pre kráľa Merikarea* (prameň II. 6). Čo majú spoločné a čím sa líšia?

14. TZV. PRVÉ BUDHOVO KÁZANIE

Budha (563 - 483 p. n. l.) pochádzal z vladárskej rodiny z varny kšatrijov a svojim životom i učením sa postavil proti brahmanskému náboženstvu. Vytvoril nové náboženstvo, ktorého podstatu výstižne zhŕňa tzv. *prvé Budhovo kázanie*.

Potom oslovil Vznešený päť mníchov: Sú dve krajnosti, ktorých sa má vyvarovať ten, kto sa zriekol sveta. Ktoré to sú? Život oddaný chúťkam, pripútaný k slastiam a rozkošiam, ktorý je nízky a hrubý, tuctový, neušľachtilý a neprospešný; a život oddaný sebatrýzneniu, plný odriekania, neušľachtilý a neprospešný. Obom týmto krajnostiam sa Dokonalý vyhol, mnísi, a úplne pochopil strednú cestu, čo otvára oči, ponúka poznanie, vedie k upokojeniu, k vedeniu, k prebúdzaniu, k nirváne.

A ktorá je, mnísi, tá stredná cesta, ktorú Dokonalý úplne pochopil, čo otvára oči, ... Je to táto ušľachtilá osemdielna cesta - totiž: pravý názor, pravé rozhodnutie, pravá reč, pravé konanie, pravé žitie, pravé snaženie, pravá bdelosť, pravé sústredenie. Toto, mnísi, je tá stredná cesta, ktorú Dokonalý úplne pochopil.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 57

Otázky a úlohy:

1. Čo vo svojom učení Buddha odsudzuje?
2. V čom vidí cieľ života? Ako ho možno dosiahnuť?
3. Porovnajte Buddhovo učenie s učením brahmanizmu (viď prameň II.13.).

15. HISTORIK S'-MA ČCHIEN O OPATRENIACH LEGISTU ŠANG JANGA

Legista Šang Jang, ktorý pochádzal zo štátu Wej, vstúpil do služieb čchinského kráľa Siao-kunga (361 - 338 p. n. l.) a presadil reformy, ktoré sa stali základom vnútornej stability štátu Čchin. O týchto opatreniach písal historik S'-ma Čchien.

Dal rozdeliť ľud do skupín po piatich a desiatich rodinách a zaviedol systém vzájomného sledovania a zodpovednosti za zločiny. Ten, kto zločinca udá, bude odmenený ako vojak, ktorý odsekol hlavu nepriateľovi.

Starí i mladí, ktorí usilovne pracujú v poľnohospodárstve, orú, tkajú a produkujú veľa obilia a hodvábu, sa zbavujú ostatných pracovných povinností. Z tých, ktorí ťažia výhody z druhoradých zamestnaní (*t. j. z obchodu a remesiel*), i z tých, ktorí sú chudobní pre vlastnú lenivosť, majú sa stať otroci. Príslušníci urodzených rodov, ktorí nemajú vojenské zásluhy, sa zbavujú práva byť zapísaní do súpisu šľachty. Pre nositeľov každej hodnosti sa stanovujú presné rozmery súkromných polí, počet domov, otrokov, otrokýň a druh odevu. Tým, ktorí majú zásluhy, je potrebné preukazovať pocty. Tým, ktorí ich nemajú, nemá byť dovolený prepych, ani keď sú bohatí.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 60

16. S'-MA ČCHIEN: ZÁPISKY HISTORIKA

Historik S'-ma Čchien vo svojom diele *Zápisky historika* cituje z oslavných nápisov, v ktorých Čchin Š'-chuang-ti (Prvý zvrchovaný cisár Čchinovcov) oslavuje svoju vládu a dokonalosť. Pod jeho vládou sa ocitla severná Čína i rozsiahle oblasti čínskeho juhu a postupne vytvoril prvú jednotnú ríšu na území Číny.

Keď Zvrchovaný cisár zasadol na trón, zaviedol pevný poriadok a jasné zákony, takže sa jeho poddaní zdokonalili a zlepšili. V dvadsiatom šiestom roku svojej vlády (*t. j. roku 221 n. l.*) po prvýkrát zjednotil ríšu a nebolo nikoho, kto by nebol poslušný a oddaný. Osobne vykonal inšpekčnú cestu medzi ľuďom vo vzdialených krajoch ... Hospodári, ktorí cisára sprevádzali, hľadali korene a príčiny jeho veľkých činov a nebývalých schopností. Plní úctivosti vyzdvihovali jeho zásluhy a cnosti. Akonáhle sa uplatnili zásady jeho vlády, všetko živé dostalo zrazu svoje náležité postavenie. Pre každého bol raz navždy daný zákon a vzor správania. Jeho bezhraničná spravodlivosť bola majestátna a oslnivá. Bola odovzdávaná budúcim generáciám, ktoré ju prevzali poslušne a bezozmeny ...

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 60

17. KONFUCIUS: HOVORY

Kchung-fu-c' (Majster Kchung, v latinizovanej podobe Konfucius) žil asi v rokoch 551 - 479 p. n. l. a bol zakladateľom filozofickej školy konfucionizmu. Jeho názory sa uchovali v knihe *Hovory* (*Lun jü*).

Hovoril Majster: Keby som z tristo piesní Knihy piesní mal vybrať jednu vetu, aby obsiahla celé moje učenie, povedal by som: Nech nie je zlo vo vašich myšlienkach. Hovoril Majster: Vládni ľuďom nariadeniami a udržiavaj medzi nimi poriadok trestami. Potom budú od teba utekať a stratia všetku sebaúctu. Vládni im mravnou silou a udržiavaj medzi nimi poriadok Poriadkom, takto si zachovajú sebaúctu a prídu k tebe z dobrej vôle.

Hovoril Majster: Povinnosťou mladíka je správať sa dobre doma k rodičom a mimo domova k starším ľuďom, byť opatrným v sľuboch a presným v ich dodržiavaní, byť láskavým ku každému a najmä hľadať spojenie s Dobrom. Ak mu zostane ešte nejaká sila, ak toto všetko vykoná, nech sa vzdeláva ...

Hovoril Majster: Kto je spokojný s jednoduchou stravou na jedenie, vodou na pitie a ohnutý lakeť má namiesto vankúša, ten aj v tomto nájde šťastie. Každá myšlienka na bohatstvo a na hodnosti získané nespravodlivo je mi rovnako vzdialená ako oblaky, ktoré plávajú nad mojou hlavou.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 64

18. ŠANG JANG O DÔLEŽITOSTI ZÁKONOV PRE PORIADOK V ŠTÁTE

Dôležitosť zákonov pre poriadok v štáte vyzdvihol legistický filozof Šang Jang (390 - 338 p. n. l.), ktorý bol hlavným ministrom v štáte Čchin.

Vládca sa svojimi dobrými skutkami zvyčajne nelíši od ostatných ľudí, nelíši sa od nich ani rozumom, neprevyšuje ich ani statočnosťou, ani silou. Ale aj keď medzi ľuďmi sú najmúdrejší, neodvážia sa proti panovníkovi intrigovať. Aj keď sú statoční a silní, neodvážia sa vládcu zabiť. Aj keď ľudia môžu nazhromaždiť miliónové bohatstvá z hojných odmien, neodvážia sa biť sa o ne. Aj keď budú zavedené tresty, ľudia sa neodvážia na nich hromžiť. A to všetko preto, že existuje zákon.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 65

III. STAROVEKÉ GRÉCKO

1. ZAKLADAJÚCA ZMLUVA MEDZI THÉRANMI, KTORÍ ZOSTÁVALI VO SVOJEJ VLASTI A TÝMI, KTORÍ SA VYDÁVALI HĽADAŤ NOVÝ DOMOV

Nápis nájdený v gréckej osade Kyréné, ktorú založili na pobreží dnešnej Líbye osadníci z ostrova Théra, obsahuje zakladajúcu zmluvu medzi Théranmi, ktorí zostávali vo svojej vlasti, a tými, ktorí sa vydávali hľadať nový domov. Obsah vzájomnej dohody svedčí o tom, že na Thére bol kritický nedostatok obživy a že založenie osady bolo veľmi riskantnou akciou.

Prísaha osadníkov

Snem sa uzniesol: „Keďže Apolón vydal Battovi a Théranom sám od seba veštbu, aby založili Kyrénu, Thérania potom majú plávať spolu s ním. Nech plávajú za rovnakých a obdobných podmienok podľa rodín: z každej rodiny nech je vybraný jeden syn a nech sú to muži v rozpuku mladosti, a z ostatných Théranov nech pláva, ktokoľvek slobodný si to bude želať. Ak kolonisti založia osadu, nech každý zo spoluobčanov, ktorý sa vydá do Líbye neskôr, dostane občianske práva i právo zastávať úrady a nech dostane neobrobenú pôdu. Ak však kolóniu nezaložia a Thérania im nebudú môcť prísť na pomoc, a ak budú takto pod tlakom osudu znášať strasti v rozmedzí kratšom ako päť rokov, nech sa vrátia bez strachu na Théru k svojmu majetku a majú tu občianske práva. Ten potom, kto nebude chcieť vyplávať, aj keď ho otec bude vysielat', prepadne smrti a jeho majetok nech pripadne štátu. A kto ho k sebe príjme alebo ho bude chrániť, nech otec syna či brat brata, okúsi to isté čo ten, kto nechce odplávať. Za týchto podmienok zložili slávnostnú prísahu tí, ktorí tu zostávajú, aj tí, ktorí odplávajú ako budúci osadníci, a vyslovili kliatbu nad tými, ktorí by túto prísahu porušili a nedodržali, či už budú bývať v Líbyi, či zostanú tu.“

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 72

2. ZÁKONNÍK Z GORTÝNY NA KRÉTE

Veľmi cenným zdrojom poznania práva gréckych polis sú zákony zachované v nápisoch. V značnej úplnosti sa zachoval zákonník nájdený v Gortýne na Kréte. Mnohé ustanovenia sa týkajú rodinného a dedičského práva.

Ak sa muž a žena rozvádzajú, nech ona si nechá svoj majetok, s ktorým k mužovi prišla, a polovicu výnosu, ak nejaký bol z jej vlastných vecí, a z toho, čo natkala, polovicu, nech je to čokoľvek, a 5 statérov, ak je z rozvodu vinný muž; ak muž tvrdí, že nie je vinný, sudca rozhodne pod prísahou. Ak si však od muža odnesie niečo iné, zaplatí 5 statérov a práve to, čo si odniesla, a práve to, čo ukradla, vráti ...

Ak zomrie muž a zanechá deti, ak bude žena chcieť, nech sa vydá a ponechá si vlastný majetok i to, čo jej muž dá, ako je písané, pred troma svedkami ...; ak niečo odnesie z majetku detí, bude to žalovateľné ...

Ak rozvedená žena porodí, nech prinesie dieťa pred troma svedkami k mužovi, do jeho domu. Ak ich príjme, je na matke, či má byť vychované alebo odložené.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 74

3. NIKOLÁOS Z DAMAŠKU O KYPSELOVI A JEHO SYNOVI PERIANDROVI

O tyranoch v Korinte - Kypselovi a jeho synovi Periandrovi - píše historik a peripatetický filozof Nikoláos z Damašku (2. polovica 1. storočia p. n. l.), ktorého dielo sa zachovalo iba v zlomkoch.

Po čase sa chcel Kypselos vrátiť do Korintu a požiadal o veštbu v Delfách. Obdržiac priaznivý výrok, odobral sa do Korintu bez otáľania a skoro sa stal jedným z najobľúbenejších občanov; bol statočný, rozumný a zdalo sa, že je priateľom ľudu, na rozdiel od ostatných Bakchiovcov (*vládnuci aristokratický rod v Korinte*), ktorí boli bezohľadní a násilníci ... Pozoroval, že Korintania sú proti Bakchiovcom naladení nepriateľsky, že im však chýba vodca, s pomocou ktorého by ich zvrhli; pridal sa teda k nim a stal sa hlavou ľudu ... Nakoniec sa obklopil sprisahancami a zabil práve panujúceho Patrokleida, ktorý porušoval zákony a bol nenávidený. Namiesto neho urobil ľud čoskoro jeho bazileom. On povolal naspäť vyhnančov a tým, ktorých Bakchiovci vyhlásili za bezprávnych, vrátil všetky práva. ... Bakchiovcov vyhnal a ich majetok skonfiškoval. ... Kypselos vládol Korintu láskavo, nemal kopijníkov a nebol Korintanom proti mysli. ... Periandros ... prevzal vládu po otcovi ako čestný dar, ale svojou surovosťou a násilníctvom ju obrátil na tyranu; mal tristo kopijníkov. Zakazoval občanom kupovať otrokov a mať voľno, neustále pre nich vymýšľajúc nejakú prácu. Ak si niekto sadol na tržnici, už ho trestal. majúc strach, aby sa nejako nedohadovali proti nemu. ...

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 75

4. HERODOTOS O GRÉCKOM NÁBOŽENSTVE

Z 5. storočia p. n. l. pochádzajú najstaršie zachované diela gréckych historikov. Za otca dejepisu je považovaný Herodotos z Halikarnassu (asi 485 - 425 p. n. l.), ktorý písal aj o gréckom náboženstve.

Odkiaľ každý z bohov pochádza, či existovali všetci oddávna a ako vyzerajú, to vedia Gréci takpovediac iba od včerajška alebo od predvčerajška. Hesiodos a Homér žili tuším štyristo rokov predtým, nie viac. A oni to boli, čo vytvorili Grékom rodokmeň bohov, dali im priezviská a rozdelili medzi nich ich hodnosti

a umenie a naznačili ich podoby. Básnici, o ktorých sa tvrdí, že žili pred týmito mužmi, žili podľa môjho názoru neskôr. To prvé tvrdia dódónske kňazné, to druhé, pokiaľ ide o Hesioda a Homéra, tvrdím ja.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 76

5. BÁSNIK TYRTAIOS O IDEÁLOCH SPARTSKÝCH BOJOVNÍKOV

V 10. storočí p. n. l. sa v Lakónii v juhovýchodnej časti Peloponézu usadili Dórovia a založili tu spartanský štát. Ideály statočnosti a svornosti spartanských občanov - bojovníkov vyjadril vo svojich veršoch básnik Tyrtaios.

Zomrieť v prvých radoch je krásne, ak padne v boji
chrabrý, statočný muž, bojuje za svoju vlasť.

...

Za vlasť bojujme mužne a za deti ochotní budme
podstúpiť dokonca smrť! Život nešetrimo už!
Mladí muži, nuž zrazte sa k sebe a bojujte spolu!
Nech sa útek a strach nezačne vo vašich radoch!
Nadšením naplňte srdce a odvahu posilnite v hrudi,
s mužmi keď nastáva boj, netrvajte na živote svojom!

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 79

6. SOLÓN OBHAJUJE SVOJE OPATRENIA

Významný aténsky štátnik Solón, ktorý bol v období vážnych vnútorných rozporov roku 594/3 p. n. l. zvolený za archonta so zvláštnymi právomocami, uskutočnil v Aténach niekoľko reforiem. Najvýznamnejšou bolo rozdelenie občanov do štyroch majetkových tried a potom už práva a povinnosti občanov nezáviseli od urodzeného pôvodu, ale od výšky majetku. V jednej zo svojich básní obhajuje svoje opatrenia.

A ktorá z vecí, pre ktoré som ľud zjednotil,
sa nedosiahla, keď som ustal v činnosti?
Zem čierna, večných bohov matka najväčšia,
mi najlepšie dosvedčí, až bude súdiť čas.
Z nej ja som odpratal kedysi dlžobné kamene,
ktoré tkveli v mnohých častiach jej tela,
ak kedysi otročila, dnes je slobodná.
Ja mnoho ľudí, ktorí boli predaní
- či neprávom, či právom - alebo ušli
zlou hnaní núdzou, ktorí svetom blúdili
a reč svoju zabudli, naspäť do vlasti
som priviedol, založenej bohmi, do Atén.

A tých, ktorí tu doma v hnusnej porobe
sa plahočili, trasúc sa pred pánmi,
som oslobodil. A toto mocou vykonal
som, vhodne spolu spojac právo s násilím,
a urobil som všetko, ako som prisľúbil.
A zákony som napísal pre šľachtu i ľud
a spravodlivo priame právo každému
v nich určil. Iný majú žezlo ako ja,
muž myslí zlej a chtivý zisku, sotva by
ľud býval zdržal! Keby som ja bol vykonal,
čo strane ľudu nepriateľskej sa páčilo,
i to, čo proti týmto zamýšľal zas ľud,
ako mnoho mužov by bol stratil tento štát!
A preto som sa musel brániť proti všetkým
a oháňať sa ako vlk, keď padne medzi psov.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 77

7. PERIKLOVA REČ NAD PADLÝMI VOJAKMI V PELOPONÉZSKEJ VOJNE

V slávnej reči nad padlými vojakmi v prvom roku peloponézskej vojny vkladá historik Tukydidés do Periklových úst slová, ktoré sú oslavou aténskej demokracie.

My totiž máme štátne zriadenie, ktoré nepotrebuje závidieť zákony susedom, skôr sme sami príkladom pre iných, než by sme druhých napodobňovali. Hovorí sa tomu demokracia, vládá ľud, pretože sa opiera o väčšinu, nie len o niekoľko málo jednotlivcov; podľa zákonov majú všetci rovnaké práva, ak ide o súkromné záujmy, pokiaľ však ide o spoločenský význam, má pri vyberaní pre verejné úrady každý prednosť podľa toho, v čom vyniká, podľa schopností, nie podľa svojej príslušnosti k určitej skupine. Ak je naopak niekto chudobný schopný vykonať pre obec niečo dobré, nie je mu v tom jeho nízke spoločenské postavenie prekážkou ...

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 87

8. TUKYDIDES O ČINNOSTI PERIKLA A JEHO NÁSTUPCOV

Činnosť Perikla a politikov, ktorí získali v demokratických Aténach vplyv po jeho smrti, hodnotí historik Tukydidés (asi 460 - 396 p. n. l.).

Počas celého obdobia, keď (Perikles) stál na čele štátu v mieri, riadil ho umiernené a zabezpečil mu bezpečnosť, a pod jeho vládou dosiahol najväčšiu veľkosť. Keď potom vypukla vojna, je zrejmé, že správne vopred spoznal, v čom je

jeho moc. ... Povedal totiž, že Aténčania zvíťazia, ak zostanú pokojní, ak sa budú starať o loďstvo, ak nebudú počas vojny rozširovať svoju ríšu a ak nevystavia svoje mesto nebezpečenstvu. Oni však všetko robili naopak a poháňaní súkromnou ctižiadosťou a súkromnými ziskami sa na škodu svoju vlastnú i spojencov pustili do činností, ktoré zrejme s vojnou nesúviseli a ktoré by v prípade úspechu znamenali česť a prospech skôr pre jednotlivých občanov, keď však dopadli zle, uškodili vojenským záujmom štátu. V čom bola príčina?

Perikles, mocný vďaka svojej autorite, svojmu rozhľadu a úplnej nezištnosti, ovládal ľud bez toho, aby ho pripravil o slobodu, nedal sa ním viesť viac, než ho sám viedol, pretože nehovoril pre jeho potešenie, ako by musel urobiť, keby bol získal moc spôsobom hodným odsúdenia, ale na základe vážnosti, ktorú u neho mal, mohol sa stavať proti jeho názorom aj za cenu, že vyvolá jeho hnev. Kedykoľvek zistil, že si príliš trúfajú v nepravej chvíli, dokázal ich svojou rečou zastrašiť, a keď ich naopak prepadol neodôvodnený strach, dodával im zasa odvalu. A tak bola v Aténach podľa mena demokracia, v skutočnosti však vláda prvého občana. Jeho nástupcovia si boli navzájom približne rovní, a pritom sa každý snažil byť prvým, a tak začali ľudu zverovať aj správu štátu, aby sa mu zavďačili. V dôsledku toho došlo k mnohým chybám, ako sa dalo čakať vo veľkom meste stojacom na čele ríše.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 90

9. ÍSOKRATÉS: FILIPPOS

Oslabenie Sparty, Atén i Théb uľahčilo macedónsky nástup proti Grécku v období vlády Filipa II. (359 - 336 p. n. l.). Vo svojej reči *Filippos* sa na macedónskeho kráľa obracia aténsky rečník Ísokratés (436 - 338 p. n. l.).

Tvrdím, že by si nemal zanedbať žiaden zo svojich súkromných záujmov, avšak mal by si sa pokúsiť zmieriť Argejských, Lakedaimonských, Thébanov a náš štát; ostatných totiž prinútiš bez ťažkostí k svornosti, ak dokážeš zmieriť týchto. Všetky grécke štáty sú totiž od nich závislé, a kedykoľvek sú ohrozené, utiekajú sa k niektorému z nich a dostávajú odtiaľ pomoc, takže ak presvedčíš len štyri štáty, aby konali rozumne, zbavíš veľkého zla aj ostatné ...

Čo sa však týka ťaženia do Ázie ... Je totiž nevyhnutné, aby nikto nič nepodnikal skôr než budú Gréci buď jeho spojenci v boji alebo úplne naklonení tomuto podniku. ... A najlepšie bude, ak sa pokúsiš rozvrátiť celú ríšu, ak nie, odtrhnúť čo najväčšie územie ... a usadiť tam tých, ktorí sa teraz pre nedostatok prostriedkov dennej obživy potulujú a ničia všetko, čo napadnú. ... Je teda úlohou ctižiadostivého muža, oddaného Grékom, ... aby využil takýchto ľudí proti barbarom, aby im pridelil toľko pôdy, koľko som pred chvíľou uviedol, a tak zbavil

týchto tulákov utrpenia, ktoré i sami znášajú i spôsobujú iným, a aby nimi naplnil mestá, ktoré by tvorili hranicu Grécka a zadržovali útoky v záujme nás všetkých ...

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 97

10. AISCHINES: OBŽALoba TÍMARCHA

V súdnych rečiach aténskych rečníkov sú často obsiahnuté údaje, ktoré nám približujú hospodárske a sociálne pomery v Aténach v 4. storočí p. n. l. Napr. z obžaloby Tímarcha, ktorú zložil rečník a politik Aischínés, sa dozvedáme o majetkových pomeroch bohatého Aténčana.

Tomuto (*Tímarchovi*) zanechal otec majetok, z ktorého by iný ešte hradil výdavky obci, ale on si ho nevedel zachovať ani pre seba: dom za mestom, statok pri pobreží pri Sfétte, druhú usadlosť v Alópeke, okrem toho 9 či 10 otrokov, majstrov obuvníckeho remesla, z ktorých každý mu vynášal denný výťažok 2 oboly, a vedúci dielne 3; potom ešte ženu, vyučenú tkáčku, ktorá dávala na predaj na trh jemné tkaniny, potom jedného vyšívača, Ďalej niekoľko ľudí, ktorí mu dlhovali peniaze, ... Že teda jeho otec mal nemálo peňazí, ktoré tento človek premrhal, to vám dokážem. Pretože zo strachu pred leitúrgiami predal majetky, ktoré mal okrem týchto práve vymenovaných: druhú usadlosť v Kéfisii, pole pri Amfitrope a dve dielne pri strieborných baniach, jednu v Aulóne, druhú pri Thrasylle.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 98

11. V TRETEJ REČI PROTI FILIPOVI DÉMONSTHENÉS VRAVÍ

Jedným z najslávnejších aténskych rečníkov bol Démonsthenés (384 – 322 p. n. l.), ktorý sa preslávil ako bojovník za slobodu Grécka proti macedónskej nadvláde. V tretej reči proti Filipovi II. vraví:

To teda, že Filip z človeka na počiatku malého a nízkeho vyspel k veľkej moci, ďalej že si Gréci navzájom nedôverujú a hádajú sa a že bol jeho vzrast z oných počiatkov k terajšej sile omnoho neočakavanejší, než je teraz, keď už toho má vopred toľko zabrané, jeho plán podmaniť si aj zvyšok - aj všetko toho druhu, čo by som mohol porozprávať, opomeniem mlčaním. Ale vidím, že mu všetci ľudia, vami (*t. j. Aténčanmi*) počínajúc, dovolili čosi, prečo sa po celý minulý čas viedli všetky grécke vojny. Čo to je? Že si robí, čo sa mu zapáči, Grékov jedného za druhým zdiera a olupuje a jediným úderom si zotročuje obce. ... Ale teraz predsa vidíte, že je väčšina strát dielom zradcov a nič sa nerozhoduje riadnou, otvorenou bitkou ... Vy musíte myslieť i srdcom pocítiť nenávisť k tým, ktorí medzi vami hovoria v jeho prospech, musíte mať na mysli, že nemožno zvíťaziť nad vonkajšími nepriateľmi, pokiaľ nepotrestáte tých, ktorí im v samotnej obci slúžia. ... Tisíckrát

lepšie bolo zomrieť než urobiť niečo z podlízavosti k Filipovi! ... Sami sa najprv chystajme na obranu vojnovými loďami, peniazmi i vojskom - pretože aj keď sa všetci ostatní rozhodli otročiť, my musíme bojovať za slobodu!

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 100

12. ARRIÁNOS O ALEXANDROVI MACEDÓNSKOM

Grécky historik Arriános, ktorý v 2. storočí n. l. na základe starších (dnes stratených) diel opísal ťaženie Alexandra Macedónskeho, v závere svojho spisu charakterizoval Alexandra týmito slovami:

Alexander ... žil 32 rokov a z ďalšieho roku ešte 8 mesiacov. Mal krásnu postavu, bol veľmi vytrvalý v práci a šikovný. Duševne bol veľmi odvážny a citľadostivý, nadovšetko miloval nebezpečenstvo a osobitne veľkú pozornosť venoval bohom. Bol úplne striedmy v pôžitkoch telesných, iba z duševných nenásytné túžil po sláve. V ešte nejasej situácii dokázal presne rozlíšiť, čo je potrebné urobiť, a veľmi šťastne vedel vyvodiť z daných skutočností pravdepodobný následok. S dokonalou znalosťou veci zaviedol vo vojsku vynikajúcu organizáciu, výzbroj a disciplínu. V tom, ako dokázal pozdvihnúť odvahu vojakov, naplniť ich dobrou nádejou a svojou vlastnou nebojácnosťou ich v nebezpečenstve zbaviť strachu, v tomto všetkom bol rodeným majstrom. Ak sa dopustil Alexander nejakej chyby svojou prchkosťou či v hneve, alebo ak zašiel trocha príďaleko v preberaní barbarských zvykov, tomu neprikladám veľkú dôležitosť, ak sa náležite vezme do úvahy Alexandrova mladosť, jeho nepretržité šťastie a pochlebovači, ktorí sa vyskytujú v okolí kráľov nie im na prospech a neskôr sa stanú ich skazou. Nakoniec, pokiaľ viem, bol Alexander jediným z kráľov v minulosti, ktorý dokázal z vrodenej ušľachtilosti ľutovať svoje chyby ...

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 104

13. LIST EGYPTSKÉHO KRÁĽA PTOLEMAIA II. MILÉŤANOM

Vládcovia helenistických štátov jednali s gréckymi mestami formálne ako rovný s rovným - najmä vtedy, keď si potrebovali udržať podporu, ktorú mohol získať niektorý iný vládca. Svedčí o tom list egyptského kráľa Ptolemaia II. (285 - 246 p. n. l.), ktorý bol nájdený na nápise v Apollónovej svätyni pri Miléte.

Kráľ Ptolemaios pozdravuje milétsku radu a ľud. Už skôr som venoval všemožnú pozornosť vášmu mestu, ako prideľovaním pôdy, tak aj starostlivosťou o iné veci, ako sa patrilo vzhľadom na to, že i náš otec bol mestu priateľsky naklonený, že vám preukázal mnohé dobrodenia a zbavil vás tvrdých a ťaživých poplatkov a ciel, ktoré zaviedli niektorí králi. A teraz, keď ste mesto i priateľstvo

a spojenectvo s nami verne zachovali - písal mi totiž môj syn i Kallikratés i iní priatelia, pobývajúci u vás, aký ste podali dôkaz oddanosti k nám - pripájame sa i my k tejto chvále čo najvrúcnejšie a vynasnažíme sa ľud odmeniť dobročinnosťou; tiež vás vyzývame, aby ste nám i v budúcnosti zachovávali rovnakú náklonnosť, aby sme i my, keď vy takí zostanete, starali sa o vašu obec ešte viac. Dali sme príkaz Hégestratovi, aby sa s vami o tom porozprával podrobnejšie a aby vás v našom mene pozdravoval. Buďte pozdravení.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 105

IV. STAROVEKÝ RÍM

1. DIODÓROS SICÍLSKY O ETRUSKOCH

Prvú vyspelú civilizáciu na Apeninskom polostrove vytvorili Etruskovia. Jadrom ich územia bolo dnešné Toskánsko, kde vznikli najstaršie etruské mestá. Vo svojom diele sa o nich zmieňuje historik Diodóros Sicílsky, ktorý žil v 1. storočí p. n. l.

Vyznačovali sa mužnosťou, zmocnili sa rozsiahleho územia a založili mnoho slávnych miest. Zároveň vynikali námornými silami a dlho mali prevahu na mori, takže ich zásluhou dostalo more susediace s Itáliou meno Tyrrhénske. K zdokonaleniu pešieho vojska prispeli aj vynálezom poľnice, veľmi prospešnej pri vedení vojen, ktorá sa podľa nich volá tyrrhénska. Najvyšším vojenským veliteľom zabezpečili dôstojnosť tým, že im prisúdili liktory, kreslo zo slonoviny a tógu s červeným pruhom ... Väčšinu z toho napodobnili Rimania, uviedli do svojej obce a zdokonalili. Horlivo sa oddávali v prvom rade písomníctvu, náuke o prírode a bohoch; najviac zo všetkých ľudí sa zaoberali náukou o blesku. Preto ešte dnes obdivujú i vládcovia takmer celého sveta týchto mužov a využívajú ich ako vykladačov znamení, ktoré dávajú bohovia bleskom. Pretože obývajú a vzdelávajú pôdu, ktorá im rodí všetko, majú hojnosť plodín nielen na dostatočnú výživu, ale i na bohatý pôžitok a náležité rozmarnosti. Dvakrát denne si totiž dávajú pripraviť bohaté hostiny a iné veci obvyklé pri nesmiernom pôžitkárstve; ... Silu, ktorá u nich bola od starodávna predmetom závidi úplne stratili; a je samozrejmé, že vojnovú slávu svojich otcov úplne stratili, keď žijú v pitkách a nemužných zábavách.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 116

2. TITUS LIVIUS O ZALOŽENÍ RÍMA

Podľa tradície bol Rím založený roku 753 p. n. l. bratmi Romulom a Remom. Okolnosti vzniku Ríma opisuje historik Titus Livius (59 p. n. l. - 17 n. l.).

... Zmocnila sa Romula a Rema túžba založiť mesto ...

Tieto zámery však prekazilo zdedené zlo, túžba po vláde, a odtiaľ vzišiel i nepekňý spočiatku dosť mierny rozbroj. Romulus a Remus boli totiž dvojčatá, a preto ani úcta pred starším nemohla rozhodnúť spor, kto by mal dať meno novému mestu. ... Preto s úmyslom, aby bohovia, pod ktorých ochranou tieto miesta boli, vybrali veštiami jedného z nich, zaujmú Romulus Palatinum a Remus Aventin ako stanovisko pre pozorovanie letu vtákov. Removi vraj prišlo veštebné znamenie skôr, totiž šesť supov; keď už bolo veštebné znamenie ohlásené a Romulovi sa ukázal dvojnásobný počet supov, každý z nich bol slávnostne pozdravený zástupom svojich prívržencov ako kráľ. Jedni na seba vzťahovali

kráľovskú vládu, pretože predstihli druhú stranu časom, tí druhí zasa preto, že sa im zjavil väčší počet vtákov. Z toho sa strhla hádka a po zápase plnom hnevlivej vášne bitka. Tu Remus bol v zmätku udretý a klesol mŕtvy. Rozšírenejšia je povest', že na posmech bratovi Remus preskočil nové hradby. Nato vraj bol zabitý rozhnevaným Romulom, ktorý sa na neho oboril slovami: *Takto nech v budúcnosti zahynie každý, ktokoľvek preskočí moje hradby!* Tak sa samojediný zmocnil vlády Romulus: založené mesto bolo nazvané menom zakladateľa.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 118

3. FLAVIUS VEGETIUS RENATUS O VOJENSKOM UMENÍ

Základom rímskych vojenských úspechov bola dobre vycvičená armáda. V úvode svojho spisu o vojenskom umení si to jasne uvedomuje Flavius Vegetius Renatus, ktorý žil koncom 4. storočia n. l.

To, čo v každej bitke rozhoduje o víťazstve, nie je ani tak množstvo bojovníkov a hrubá sila ako skôr umenie a vycvičenosť. Vidíme totiž, že národ rímsky si nepodrobil svet ničím iným než dokonalým ovládaním zbraní, prísnou vojenskou disciplínou a vojnovou skúsenosťou. Čo by inak zmohol ich nepatrný počet proti záplave Galov? K čomu by sa mohli odvážiť so svojimi malými postavami proti obrovitým Germánom? S Afričanmi sme sa nikdy nemohli porovnávať ľstivosťou a bohatstvom. A čo sa týka Grékov, nikto iste nepochybuje, že nás prekonávali rozumom a umením. Ale proti tomuto všetkému sme s úspechom postavili umenie správne vyberať nových vojakov, naučiť ich, aby som tak povedal, celý zákonník vojny, zoceliť ich každodenným výcvikom, poučiť ich vopred na cvičisku o všetkom, čo ich môže stretnúť v šíku a v bitkách, prísne trestať ľarbavých. ...

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 120

4. ZO ZÁKONOV DVANÁSTICH TABÚĽ

Veľkým úspechom plebejcov v boji za zrovnoprávnenie s patricijmi bolo spísanie právnych noriem v podobe tzv. *zákonov dvanástich tabúl* roku 449. Tie sa nezachovali v úplnosti, ale iba v citáciách a parafrázach u neskorších autorov, z ktorých je zrejmé, že sa týkali súkromného a trestného práva a zaručovali rovnosť občanov pred zákonom.

O dlžobnom otroctve

Tí, ktorí uznali svoj dlh a bol nad nimi podľa práva vynesенý rozsudok, nech majú zákonitú lehotu 30 dní. Až potom nech nasleduje vloženie ruky (*tým sa dlžník stal majetkom veriteľa*). Nech ho odvedie pred súd. Ak neuposlúchne rozsudok a nikto sa za neho pred súdom nezaručí, nech ho žalobca odvedie so sebou, spúta

ho buď povrazom alebo okovami vážiacimi 15 libier (1 libra = 327 gramov), nie ťažšími, alebo, ak bude chcieť, nech ho spúta ľahšími. Ak bude dlžník chcieť, nech žije zo svojho. Ak nežije zo svojho, nech ten, kto ho bude mať v putách, mu dáva na deň libru múky, ak bude chcieť, nech mu dáva viac.

O trestoch

Ak niekto niekomu zlomí končatinu a nedohodne sa s ním, nech sa urobí odveta. Ak zlomí ruku alebo holennú kosť slobodnému, podrobí sa pokute 300 assov, ak otrokovi, 150. Ak spôsobí iné ublíženie, nech dostane pokutu 25 assov.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 123

5. DIONÝZIOS Z HALIKARNASU: RÍMSKE STAROŽITNOSTI

Neobmedzenú moc nad všetkými členmi rodiny (vrátane práva nad životom a smrťou) mal v republikánskom Ríme otec rodiny. Svedčí o tom ukážka z diela *Rímske starožitnosti* Dionýzia z Halikarnasu, ktorý žil ako učiteľ rečníckeho umenia v 1. storočí p. n. l. v Ríme.

Rímsky zákonodarca dal otcovi voči synovi moc takpovediac neobmedzenú, a to na celý život, takže ho mohol podľa ľubovôle väzniť, bičovať, držať ho v putách na poľných prácach alebo zabiť, aj keď sa snáď syn už venoval verejnej činnosti, patril medzi najvyšších úradníkov a zaslúžil sa svojou horlivosťou o obec ... Ale ani tu sa rímsky zákonodarca nezastavil v otázke otcovskej moci, ale dovolil tiež otcovi syna prediť ... dokonca dal otcovi právo zarobiť na synovi trojnásobným predajom, udeliac tak otcovi nad synom väčšiu moc než pánovi nad otrokom. Pretože otrok, ak je raz predaný a potom získa slobodu, je naďalej už svojprávny, kým syn, ak bol otcom predaný a nadobudol slobodu, ocitol sa znova pod otcovskou mocou, a ak bol predaný a prepustený po druhýkrát, bol otcovým otrokom ako na počiatku; avšak po treťom predaní bol z otcovskej moci vymazaný.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 123

6. CATO STARŠÍ: O POĽNOHOSPODÁRSTVE

Podrobné poučenie o tom, ako dosiahnuť čo najvyšší výnos pri najmenších nákladoch, prináša spis *O poľnohospodárstve* z pera významného rímskeho politika M. Porcia Catona Staršieho. V predhovore k tomuto dielu opisuje autor rímsky postoj k rôznym druhom činností.

Niekedy je lepšie zarábať si obchodom, len keby to nebolo také nebezpečné, a podobne požičiavať na úver, keby to bolo také počestné. Naši predkovia takto súdili a uložili to do zákonov takto: že zlodej má byť odsúdený k náhrade dvojnásobnej, úžerník k štvornásobnej. Z toho si možno domyslieť, o čo horším občanom bol podľa ich názoru úžerník než zlodej. A kedykoľvek chválili riadneho muža, chválili ho takto: že je to dobrý poľnohospodár a dobrý hospodár.

Myslelo sa, že ten, kto bol chválený takto, je chválený najviac. Obchodníka zasa považujem za šikovného a horlivého rozmnožovateľa majetku, ale ako som už povedal vyššie, vystaveného nebezpečenstvám a pohromám. Zato z roľníkov pochádzajú muži najstatočnejší a vojaci najschopnejší, ich zisk je najpoctivejší a najstálejší a nijako nevzbudzuje závisť a tí, ktorí sa venujú tomuto zamestnaniu, sú najviac vzdialení od zlých úmyslov.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 125

7. CORNELIUS NEPOS O HANNIBALLOVI

K najslávnejším starovekým vojvodcom nesporne patril aj kartáginský vojvodca Hannibal, ktorý sa vyznamenal v 2. púnskej vojne prechodom cez Alpy a niekoľkými víťazstvami nad Rimanmi. V 1. storočí p. n. l. o ňom písal aj rímsky spisovateľ Cornelius Nepos.

Ak zodpovedá pravde, že národ rímsky všetky kmene prevýšil statočnosťou, o čom nikto nepochybuje, nemožno poprieť, že Hanibal vynikal nad ostatnými vojvodcami múdrosťou o toľko, o koľko prevyšoval národ rímsky ostatné národy. Veď koľkokrát sa s ním Hanibal stretol v boji, vždy odchádzal ako víťaz. A keby nebol býval doma zbavený moci závisťou svojich spoluobčanov, bol by snáď dokázal poraziť aj Rimanov. Ale nepriazeň mnohých zdolala statočnosť jedinca.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 127

8. PODMIENKY MIEROVEJ ZMLUVY MEDZI RÍMOM A KARTÁGOM PO 2. PÚNSKEJ VOJNE PODĽA POLYBIA

Aj v 2. púnskej vojne napriek niekoľkým víťazstvám v bitkách bolo napokon Kartágo porazené. Podmienky mierovej zmluvy medzi Rímom a Kartágom po tejto vojne sa zachovali v diele historika Polybia.

Obsah zmluvy, ktorú senát Kartágincom ponúkal, bol nasledujúci. Že si môžu ponechať v Afrike tie mestá, ktoré mali už predtým, než začali proti Rimanom poslednú vojnu, a to územia, ktoré mali už pôvodne, s dobytkom i ľuďmi a ostatným majetkom; a že od toho dňa nebudú Kartáginci vystavení nájazdom, budú sa riadiť vlastnými zvykmi a zákonmi a nedostanú posádku. Potiaľ by boli podmienky ľudské, ďalšie už naopak. Že všetky škody, ktoré spôsobili Kartáginci Rimanom po prímerí im musia nahradiť, vrátiť zajatcov i utečencov za celé obdobie vojny, vojnové lode vydať všetky okrem desiatich trojveslíc, podobne i všetky slony. Vojnu že nesmú viesť mimo hraníc Afriky vôbec a v Afrike len so súhlasom Rimanov. ... Že majú živiť rímske vojsko počas troch mesiacov a dávať mu žold, kým nepríde z Ríma odpoveď o zmluve. Že Kartáginci majú vyplatiť do 50 rokov 10 000 talentov v striebre, a to každý rok 200 eubojských talentov. Ako záruku že

majú dať 100 rukojemníkov, ktorých si spomedzi mladých vyberie rímsky veliteľ, aspoň štrnásťročných a nanajvýš tridsaťročných.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 128

9. SALLUSTIUS: SPRISAHANIE CATILINOVO

Počas neprítomnosti Pompeia v Ríme, keď bojoval s pirátmi pri pobreží Malej Ázie a proti Mithridatovi VI. na východe, bola situácia v Ríme dosť búrlivá. Zaslúžil sa o to príslušník schudobneného patricijského rodu L. Sergius Catilina. Morálny úpadok Ríma v tomto období opisuje Sallustius v diele *Sprisahanie Catilinovo*.

Ale keď prácou a spravodlivosťou štát zmohutnel, mocní králi boli vojnou zdolaní, divoké kmene a veľké národy mocou podmanené, keď Kartágo, sok rímskeho panstva, bolo do koreňa vyhladené, keď všetky moria i pevniny im boli otvorené - vtedy začalo šťastie vystrájať a všetko prevracať. Tým, ktorí námahu, nebezpečenstvo, neisté a obtiažne obdobia ľahko znášali, stali sa pokoj a bohatstvo, inokedy také žiadúce, bremenom a nešťastím. Najskôr začala rásť túžba po peniazoch, potom po moci. To bolo takpovediac základom všetkého zlého, pretože túžba po majetku podryla vernosť, poctivosť i ostatné dobré vlastnosti; namiesto nich ich naučila domýšľavosti, krutosti, nedbaníu bohov a viery, že všetko je na predaj ...

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 134

10. CICEROVA REČ PROTI SPRÁVCOVI SICÍLIE C. VERROVI

O tom, ako niektorí správcovia provincií zneužívali svoje úradné postavenie na vlastné obohatenie, svedčí reč M. Tullia Cicera (106 - 43 p. n. l.) proti správcovi Sicílie C. Verrovi.

Avšak tie najpočetnejšie a najväčšie pomníky a stopy všetkých svojich nerestí zanechal Verrus v provincii Sicília. Počas troch rokov ju tento človek tak trýznil a ničil, že ju nemožno žiadnym spôsobom uviesť do pôvodného stavu ... Za prétorovania tohto nemali Sicíľčania nič ani zo svojich zákonov, ani z našich senátnych uznesení, ani zo všeobecných ľudských práv; na Sicílii má každý toľko, koľko tomuto veľkému lakomcovi a pôžitkárovi pri jeho nevedomosti uniklo, alebo na čo pri svojej presýtenosti už nestačil. Žiaden spor v priebehu týchto troch rokov nebol rozhodnutý inak než podľa jeho pokynu, žiadnu vec nezdedil nikto po otcovi či dedovi tak bezpečne, aby mu nemohla byť na rozkaz tohto súdne nepriznaná. Nespočetné peniaze boli ... vydreté z poľnohospodárskych usadlostí ... A bol to zasa tento prétor, ktorý tie najstarobylejšie pamiatky ... všetky vykradol a ukradol. Takto nezaobchádzal len so sochami a inými ozdobami na verejnosti: nie, on i všetky svätyne, zasvätené najsvätejším bohoslužbám, obral, ba neponechal

Sicílčanom žiadneho boha, ktorý sa mu zdal urobený troška umeleckejšie a v starom slohu. Čo sa potom týka cudzoložstiev a smilstiev, hovoriť o jeho zločinných chúťkach mi bráni hanba ...

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 134

11. APPIÁNOS O TOM, AKO SULLA PRENASLEDOVAL SVOJICH ODPORCOV

Po víťazstve v občianskej vojne nad vodcom populárov Mariom sa Lucius Cornelius Sulla kruto vysporiadal so svojimi odporcami. O tom, ako Mariovcov prenasledoval, píše grécky historik Appiános (2. storočie n. l.).

Sulla teda ako prvý zostavil zoznam odsúdených na smrť, stanovil odmeny pre jej vykonávateľov, peniaze pre udavačov a tresty za ukrývanie prenasledovaných. Onedlho pripojil k štvancom ďalších senátorov. Časť ich bola prepadnutá a zavraždená tam, kde boli zastihnutí: doma, na ulici alebo v chrámoch. Iní boli hádzaní Sullovi k nohám, ďalší vlečení a ťahaní. Nikto zo svedkov tohto hrozivého divadla nevydal od hrôzy ani hlások. Niektorí boli donútení ísť do vyhnanstva, iným bol zabavený majetok. Po stopách utečencov z Ríma sa rozbiehali stopári. Všetko prehľadávali a každého, koho našli, zabili ... Keď sa už nenašli obvinenia proti jednotlivcom, prešiel Sulla na mestá a trestal aj ich. Búral akropoly, strhával ich hradby, udeľoval obecné pokuty a sužoval ich ťaživými daňami. Vo väčšine miest dosadil svojich vyslúžilcov, aby mal po Itálii posádky, a rozdával im pôdu a domy, aby si týmito darmi zabezpečil ich vďaku ...

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 135

12. MARCUS TULLIUS CICERO: O POVINNOSTIACH

Za duchovný odkaz Marca Tullia Cicera možno považovať jeho spis *O povinnostiach*, ktorý napísal v poslednom roku svojho života a venoval svojmu synovi. Okrem iného je v ňom napísané:

Teda jedna zásada musí byť pre všetkých spoločná, že prospech jednotlivca má byť zároveň prospechom celku; pretože keby každý chcel uchvátiť všetok prospech len pre seba, ľudská spoločnosť by sa úplne rozpadla. A ďalej, ak naša prirodzenosť žiada, aby človek pomáhal človeku, nech je to ktokoľvek, len práve preto, že je to človek, musí byť podľa tej istej prirodzenosti i prospech všetkých ľudí vecou spoločnou. A ak je to tak, sme všetci spojení rovnakým prirodzeným zákonom, a ak toto platí, určite nám prirodzený zákon zakazuje, aby sme jeden druhému ubližovali. A keďže je predpoklad pravdivý, je pravdivý i záver.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 138

13. Z AUTOBIOGRAFIE CISÁRA AUGUSTA

Vo svojom vlastnom životopise, ktorý sa v najväčšej úplnosti zachoval v gréckom znení na nápis, nájdenom v dnešnej Ankare, oslávil cisár Augustus (27 p. n. l. - 14 n. l.) svoje štátnické a vojvodcovské činy.

Činy božského Augusta, ktorými podrobil celú zem vláde rímskeho ľudu, a výdavky, ktoré vynaložil na štát a ľud rímsky, vyryté na dvoch bronzových pilieroch, vystavených v Ríme, nasledujú v opise. ...

Vojny pozemné i námorné, občianske i zahraničné po celej zemi som často viedol a zvíťaziac ušetril som všetkých občanov, ktorí prosili o milosť. Cudzie národy, ktorým bolo možné odpustiť bez obáv, som sa snažil radšej zachovať než vyhubiť. Občanov rímskych, ktorí prisahali na moje zástavy, bolo asi 500 000. Z tých, ktorí odslúžili, som umiestnil v kolóniách alebo poslal domov do ich municipií viac než 300 000 a týmto všetkým som pridelil pozemky alebo daroval peniaze ako odmenu za vojenskú službu. ... Počas najväčšej núdze o obilie som neodmietol úrad povereníka pre zásobovanie, ktorý som vykonával tak, že som za niekoľko dní zbavil strachu a nebezpečenstva celú obec na vlastné náklady. ... Súč konzulom po šiestykrát, urobil som s kolegom Markom Agrippom sčítanie ľudu. ... bolo napočítaných 4 063 000 hláv rímskych občanov. ...

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 141

14. SUETONIUS V ŽIVOTOPISE CISÁRA VESPASIANA PÍŠE

Cisár Vespasianus (69 - 79 n. l.) dal do poriadku štátne financie, ktoré boli rozvrátené počas vlády cisára Nera (54 - 68 n. l.). Píše o tom aj Suetonius v jeho životopise.

Jediná vlastnosť, pre ktorú musí byť právom odsudzovaný, bola jeho hrabivosť. Neuspokojil sa totiž s tým, že znova zaviedol dane, za Galbu zrušené, ale pridal k nim nové a ťažké; aj provinciám zvýšil ich daňové bremená, niektorým ich až zdvojnásobil. Zároveň verejne prevádzkoval obchody, za aké by sa nemusel hanbiť i súkromník, skupujúc niektoré veci len preto, aby ich potom drahšie rozpredal. Neváhal predávať ani úrady uchádzačom, ani oslobodenie obžalovaným, či vinným, či nevinným ... Niektorí rozprávajú, že jeho hrabivosť pramenila už z jeho povahy ... Naproti tomu iní si myslia, že k drancovaniu a lúpeniu bol dohnaný nevyhnutnosťou, totiž vyprázdnenou štátnou i cisárskou pokladnicou. V tomto smere sa príznačne vyjadril hneď na začiatku svojej vlády, keď sa vyznal: *Je potrebných štyridsať miliárd, ak sa nemá štát položiť*. A tento druhý výklad sa zdá pravdepodobnejší, pretože i to, čo nečistým spôsobom nadobudol, veľmi rozumne použil.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 146

15. IOSEPHUS FLAVIUS: VOJNA ŽIDOVSKÁ

Dobytie Jeruzalema roku 70 n. l. rímskym vojskom opísal vo svojom diele *Vojna židovská* Iosephus Flavius, ktorý sa spočiatku na protirímskom odboji sám aktívne zúčastnil, neskôr však prešiel na stranu Rimanov.

Rimania opanovali hradby ... Nahruli sa s vytasenými mečmi do úzkych ulíc a bez okolkov zabíjali, koho chytili. Domy zapalovali aj so všetkými, ktorí sa do nich ukryli. Pri veľkom drancovaní, kedykoľvek vošli dovnútra za korisťou, nachádzali celé rodiny mŕtvych a miestnosti plné obetí hladu. Keď už boli vojaci unavení zabíjaním a keď sa ukázalo, že ešte veľké množstvo Židov zostáva, nariadil cisár zabíjať len tých, ktorí sa budú stavať na odpor so zbraňou v ruke, ostatné potom zástupy zajať živé. Vojaci potom okrem tých, ktorých mali prikázané zabiť, hubili taktiež starých a slabých. Čo bolo v plnej sile a na úžitok, zohnali do posvätného obvodu ... Fronto dal popraviť všetkých vzbúrencov a lupičov ... Z ostatného množstva tých, ktorí boli starší ako sedemnášť rokov, dal spútať a poslal do Egypta do baní. Veľmi veľa ich Titus rozdal po provinciách, aby mohli byť zahubení v divadlách mečom alebo divou zverou ...

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 149

16. MARKUS AURÉLIUS: HOVORY K SEBE

Markus Aurélius (161 - 180) bol nielen schopným cisárom, ktorý úspešne viedol markomanské vojny, ale aj filozofom. Svoje názory na vlastnosti dobrého panovníka vyjadril v diele *Hovory k sebe*.

Daj pozor, aby si 'nezscisárštel': aby si nenapáchol cisárstvom; stáva sa to! Zostaň teda prostým, dobrým, neprikrášľovaným, dôstojným, prirodzeným, priateľom práva, bohabojným, dobrotivým, milujúcim všetkých svojich blízkych a neoblomným v plnení svojich povinností! Bojuj za to, aby si zostal takým, akým ťa chcela mať filozofia! Boj sa bohov a ujímaj sa ľudí! Život je okamih; jediný plod pozemského života je zbožná myseľ a činnosť pre obecné blaho. Vo všetkom buď žiakom Antoniovým (*t. j. cisára Antonia Pia*): osvoj si jeho vytrvalé úsilie konať uvážlivo, jeho duševnú rovnováhu za všetkých okolností, jeho zbožnosť, jeho prívetivú tvár, jeho vľúdnosť, jeho ľahostajnosť k sláve a jeho úprimnú snahu o správne chápanie vecí!

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 151

17. APOŠTOL PAVOL: LIST RIMANOM

V rímskej ríši po svojom vzniku nadobúdalo čoraz väčší význam kresťanstvo. Vzťah kresťanov k rímskemu štátu, v ktorom žili, sformuloval apoštol Pavol vo svojom *liste Rimanom*.

Každý nech sa podriaďuje vládnej moci, pretože niet moci, iba od Boha. Tie, ktoré sú, sú zriadené od Boha, takže ten, kto sa stavia proti vládnej moci, vzopiera sa Božiemu poriadku. Kto sa takto vzopiera, privoláva na seba súd. Vládovia predsa nie sú hrozbou pre toho, kto koná dobre, ale pre toho, kto koná zle. Chceš, aby si sa nemusel báť vládnucej moci? Konaj dobre a dostane sa ti od nej pochvaly. Veď je Božím služobníkom pre tvoje dobro. Ak však konáš zle, máš sa prečo báť, pretože nenesie meč nadarmo; je Božím služobníkom, vykonávateľom trestu nad tým, kto koná zlo. Preto je nutné podriaďovať sa, a to nielen zo strachu pred trestom, ale aj kvôli svedomiu. Preto tiež platíte daň. Vládovia sú v Božej službe, keď sa držia svojich úloh. Dávajte každému, čo ste povinní: daň, komu daň; clo, komu clo; úctu, komu úctu; česť, komu česť.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 161

18. TERTULLIANUS BRÁNI KREŠŤANSTVO PROTI VÝČITKÁM POHANOV

Vo svojej obhajobe kresťanstva, spísanej koncom 2. storočia, sa významný teológ Tertullianus obracia na správcov rímskych provincií a bráni sa proti výčitkám a útokom pohanov.

To je prvá sťažnosť proti vám: bezprávnosť nenávisti, ktorú cítite proti menu kresťanov. Dôvod, ktorý zdanlivo túto bezprávnosť ospravedlňuje, v skutočnosti ju sťažuje a dôvod znehodnocuje. Veď ním nie je nič iné než vaša neznalosť. Čo je hanebnejšie než nenávidieť niečo, čo nepoznáme, aj keby to bolo hodné nenávisti ... Na vidieku, v mestečkách, na ostrovoch, všade sú kresťania. Každé pohlavie, každý vek, každý stav a všetky triedy prechádzajú k tomuto menu. Je z toho taký žal, akoby šlo o pohromu ...

... Aby ospravedlnili svoju nenávisť, pozerajú sa na kresťanov ako na príčinu všetkých verejných pohrôm a národného nešťastia. Ak vystúpi Tiber zo svojich brehov, ak nezaplaví Níl polia, ak sa nebo zastaví a zem pohne zemetrasením, ak je hlad alebo mor, hneď volajú: Hodte kresťanov levom! Stačí na toľko ľudí jeden lev?

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 162

19. L. C. FIRMIANUS LACTANTIUS: O KONCOCH PRENASLEDOVATEĽOV

Kresťanský spisovateľ L. Caecilius Firmianus Lactantius (asi 260 - 326) vo svojom spise *O koncoch prenasledovateľov* veľmi negatívne a zaujato hodnotí opatrenia cisára Diocletiana (284 - 305).

Dioklecián, strojca a osnovateľ bied, ako už tak ničil všetko, nedokázal nechať ani Boha na pokoji. On podkopával celý svet lakomstvom a strachom zároveň. Dal totiž podiel na svojom kraľovaní trom, pričom rozdelil svet na štyri

diely a zmnohonásobil armády, pretože každý z tých štyroch sa usiloval mať omnoho väčší počet vojakov, než ako ich mali predchádzajúci principovia, keď vládli sami. Počet tých, ktorí brali, začal byť o toľko väčší než tých, čo dávali, že ohromné dane pohltili sily kolónov, polia boli opustené a sady zarastali.

... Tiež sa pokúsil, keď už vyvolal rozmanitými nepravosťami nesmiernu drahotu, uzákoniť ceny tovarov. Vtedy bolo pre malicherné a bezcenné veci preliate mnoho krvi, zo strachu nebolo dávané na predaj nič a nastala drahota omnoho horšia, až bol zákon po záhube mnohých pod tlakom nutnosti zrušený. K tomu mal ešte akúsi bezmennú vášeň stavať, a nie menšie bolo vydieranie provincií, čo sa týka dodávania robotníkov a remeselníkov a vozov a toho všetkého, čo je na budovanie stavieb potrebné ...

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 166

20. CISÁR JULIANUS O KREŠŤANOCH

Posledný pokus o oslabenie vplyvu kresťanov a o upevnenie impéria vierou v tradičných pohanských bohov podnikol v celorišskom meradle cisár Julianus (361 - 363), zvaný v kresťanskej tradícii hanlivo Odpadlík (Apostata).

Ja zaobchádzam so všetkými Galilejskými (*t. j. kresťanmi*) tak mierne a ľudsky, že nikto nikdy nepodstupuje žiadne násilie, nie je vlečený do chrámu ani nie je týraním nútený k niečomu inému tohto druhu. Ale prívrženci cirkvi ariánskej napadli z rozmernej bujnosti stúpenca Valentinovho (*t. j. sekty vychádzajúcej z učenia významného kresťanského gnostika*) a odvážili sa pri Edesse na také veci, aké nikdy by sa nemohli stať v obci dobre spravovanej. Ak teda je pre nich zákonom, najviac obdivuhodným, prikázaná chudoba, aby pohodlnejšie vstúpili do kráľovstva nebeského, k tomu ja týmto ľuďom napomáhajúc, nariadil som všetky peniaze cirkvi v Edesse odobrať, aby boli rozdane vojakom, i majetok, aby bol pridelený našim príslušníkom. Takto súc chudobní nadobudnú rozum a nebudú zbavení nebeského kráľovstva, v ktoré dúfajú ...

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 167

21. SALVIANUS O NÁSLEDKOV ROZVRATU ZÁPADORÍMSKEJ RÍŠE

Kresťanský spisovateľ Salvianus (asi 400 - 480) opisuje útrapy a biedu spojenú s rozvratom západorímskej ríše. Za príčinu všetkých pohrôm považuje predovšetkým ľudskú hriešnosť, ktorá sa nevyhýba ani kresťanom.

Kedysi boli Rimania najstatočnejší, a dnes nemajú silu, starí Rimania boli postrachom, a my dnes máme sami strach, barbarské národy im odovzdávali poplatky, a dnes sme barbarom poplatní my. ... To je naše nešťastie! Kam sme to

dospeli! ... Navyše sa sami ešte zosmiešňujeme: Zlato, ktoré odovzdávame, nazývame darmi. Hovoríme, že dar je to, čo je výkupné! A je to výkupné za postavenie veľmi tvrdé a úbohé. Veď všetci zajatci, ak sú raz zo zajatia vykúpení, sú slobodní. My sa vykupujeme stále a nikdy nebudeme slobodní. ... Je smutné hovoriť o tom, čo sme videli: Vážení starci, starí kresťania, slúžia bruchu a oddávajú sa radovánkam, aj keď nad obcou už visí skaza. ... Veď okrem iného, keď tam všetko vyšlo navnivoč, najmä pre dvojité všeobecné zlo, pre lakomosť a opilstvo, dospela desivá chtivosť vína nakoniec tak ďaleko, že poprední muži tohto mesta nevstali od hostín ani pri vpáde nepriateľa do mesta. Verím, že Boh im chcel jasne ukázať, prečo hynú, pretože keď umierali, zaoberali sa práve tým, čo ich priviedlo ku konečnej záhube.

Souček, J.: Dějiny pravěku a starověku, s. 169

V. STREDOVEK

1. GREGOR Z TOURS O VNÚTORNÝCH SVÁROCH V ŠTÁTE

Rozdelenie Franskej ríše po smrti Chlodovika I. v polovici 6. storočia na tri kráľovstvá bolo príčinou sporu a bojov nielen medzi členmi vládnuceho rodu, ale aj medzi Merovejovcami a šľachtou. O týchto vnútorných svároch, ktoré boli pre ríšu typické a viedli k jej definitívnemu rozpadu v polovici 9. storočia, hovorí Gregor z Tours.

Spomeňte si, čo vykonal Chlodvik, ktorý bol počiatkom vašich víťazstiev: pobil kráľov, ktorí sa stavali na odpor, potlačil nepriateľské národy, podrobil si svojej moci domáce národy a panstvo nad nimi vám zanechal nedotknuté a neporušené. A keď toto vykonal, nemal ani zlato, ani striebro, ktoré vy dnes máte vo svojich pokladniciach. Čo robíte, Čo hľadáte? Nemáte nadbytok všetkého? ... Len jedno vám chýba: pretože nežijete v mieri, nedostáva sa vám milosti božej! Prečo jeden berie, čo druhému patrí?

Chráňte sa pred nesvornosťou, chráňte sa pred občianskymi vojnami, ktoré vám a vášmu ľudu prinesú skazu!

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 15

2. KRONIKÁR EINHARD O KAROLOVI VEĽKOM

Reforma štátnej správy Franskej ríše, ktorú uskutočnil Karol I., si vyžadovala určitý stupeň vzdelanosti. Preto panovník podporoval zakladanie škôl pre duchovných a šľachticov. Sám Karol, podľa svedectva kronikára Einharda, získal len základy gramotnosti.

Karol bol veľmi striedmy v jedle a pití, striedmejším však v pití, lebo v najvyššej miere sa mu hnusilo opilstvo na každom človeku., a najmä vtedy, keď išlo o jeho blízky. V jedle však nemohol byť tak zdržanlivý, často sa sťažoval, že pôst jeho telu škodí. Veľmi zriedkavo usporadúval hostiny a len pri zvláštnych oslavách, vtedy však s účasťou mnohých pozvaných hostí. Pri obyčajnom jedle si dával predkladať len štyri chody okrem pečienky, ktorú mu poľovníci mali vo zvyku prinášať na ražni a ktorú jedol radšej než ktorékoľvek iné jedlo. Pri jedle rád počúval hudbu alebo predčítanie. Dával si tiež predčítať dejiny, alebo rozprávania z minulosti... Reč mal bohatú a plynulú, a čo chcel, mohol ľahko a jasne vyjadriť. Neuspokojil sa len so znalosťou materinského jazyka, ale učil sa tiež cudzie reči: v latinčine urobil také veľké pokroky, že ňou hovoril ako vlastnou rečou, gréčtine však rozumel lepšie, než ňou sám hovoril ... Naučil sa tiež počtové umenie a s úžasnou usilovnosťou a veľkou túžbou po poznaní bádala o behu hviezd. Pokúšal sa tiež písať a z toho dôvodu mal vo zvyku brať si do postele pod vankúš

tabuľku a knihu, aby si vo voľných chvíľach cvičil ruku v obkresľovaní písmen. Avšak v tomto smere mal malý úspech, so svojím úsilím začal príliš neskoro.

Skladaný, M.: Dejepis 5, s. 220

3. Z NARIADENIA KAROLA VEĽKÉHO O KRÁĽOVSKÝCH STATKOCH

Karol Veľký vytvoril veľmi pružnú štátnu správu, ktorá bola na svoju dobu veľmi dokonalá. Úradníci a správcovia kráľovských majetkov boli veľmi starostlivo vyberaní, o čom svedčí nariadenie Karola Veľkého z obdobia okolo roku 800.

Nech nám každý správca každoročne oznámi podrobne a pravdivo o našich dôchodkoch, aby sme vedeli, čoho a koľko máme z jednotlivých vecí, totiž: koľko (bolo obrobenej pôdy) voľmi obsluhovanými našimi vojakmi, koľko (bolo obrobené držiteľmi) lánov, koľko daní v prasatách, koľko z úrokov, koľko z pokút za zverinu ulovenú v našich loveckých revíroch bez nášho povolenia, koľko z rozličných súdnych poplatkov, koľko z mlynov, lesov, polí, z mostov a lodí, koľko zo slobodných ľudí ...

Správcovia nemajú byť nikdy ustanovení z mocnejších ľudí, ale zo stredne zámožných, ktorí sú vernejší.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 17

4. KRONIKÁR HELMOLD O SPORE HENRICHA IV. S PÁPEŽOM GREGOROM VII.

Koniec 11. a začiatok 12. storočia sa niesli v znamení sporu o investitúru, čiže o politickú moc medzi rímskou cirkvou a svetskou mocou. Spor Henricha IV. s pápežom Gregorom VII. zaznamenal kronikár Helmold.

Apoštolský pán (t. j. pápež, r. 1077), pohnutý horlivosťou spravodlivosti, poslal legátov a povolal kráľa na audienciu pred Apoštolským stolec. Tento nedbajúc druhú a tretiu výzvu, nakoniec pohnutý radami svojich dôverníkov, bojac sa, aby nebol spravodlivo z panovania zosadený, šiel do Ríma kde sa vzhľadom k veciam, z ktorých bol právom vinný, podrobil rozsudku pastierovmu. Bolo mu teda prikázané, aby celý rok neodchádzal z Ríma, na koňa aby nenasadal, ale aby v pokornom rúchu obchádzal chrámové prahy, modlitbami konajúc dobré ovocie pokánia. Čo sa kráľ snažil pokorne plniť.
(...)

Tu kráľ Henrich (r. 1083), ... zvolal veľký snem biskupov a dal tam odsúdiť pápeža Gregora ako zradcu ríše a rušiteľa cirkevného pokoja. Zhromaždiac potom veľkú výpravu, odišiel do Itálie, a zaberúc matku ríše - Rím a pobijúc tam mnoho

mešťanov, vypudil odtiaľ Gregora, a zmocniac sa podľa prania Mesta a senátu, dal vysvätiť Guilberta, biskupa ravennského stolca, za pápeža ...
(...)

Nakoniec biskup Mohučský oslovil svojich tovaríšov, rieknuť: „Ako dlho sa budeme rozpakovať, ó, druhovia? Či neprináleží k úradu nášmu svätiť kráľa a posvätného do úradu uvádzať? Čo sa teda smie uznesením kniežat udeliť, to sa smie mocou rovnakých kniežat vziať? Koho sme hodného cisárskymi znakmi zaopatřili, prečo by sme toho istého ako nehodného týchto nezbavili?“ A hneď sa dali do diela, vrhli sa na kráľa a strhli mu z hlavy korunu, potom zdvihnúť ho z trónu, úplne ho vyzliekli z purpuru, a iných vecí, ktoré patria k posvätnému oblečeniu. Tu kráľ plný zahanbenia im povedal: „Boh nech to vidí a súdi, lebo nešťachetne si so mnou počínate ...“ Oni však, zapchávajúť si uši, odobrali sa k synovi (t. j. Henrichovi V.), nesúc mu kráľovské odznaky a potvrdzujú ho k panovaniu.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 26

5. NICCOLO MACHIAVELLI O ÚSILÍ PÁPEŽOV OVLÁDNUŤ ITÁLIU

Výsledkom Wormského konkordátu z roku 1122 bolo zníženie vplyvu kráľa na vysoký klérus a začiatok zasahovania vysokých cirkevných kruhov do svetskej politiky. Niccolo Machiavelli (1469 - 1527), taliansky renesančný filozof, politik, historik a sociálny mysliteľ, hovorí o úsilí pápežov ovládnuť Itáliu.

Tak pápeži raz z náboženskej horlivosti, inokedy zas pre svoje vlastné záujmy neprestali volať do Itálie nových cudzincov a vyvolávať nové vojny. Keď potom spravili niektorého panovníka mocným, ľutovali to a usilovali sa o jeho pád. Nedovolili, aby táto krajina, ktorú pre vlastnú slabosť nevládali ovládnuť, patrila iným. Kniežatá sa ich báli, pretože pápeži vždy, či už bojovali, alebo unikali - víťazili. Pokiaľ sa nestali obeťou ľsti, ako sa prihodilo Bonifácovi VIII., a iným, ktorí pod rúškom priateľstva boli cisárom zadržaní.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 27

6. ÚLOHA PANOVNÍKA PODĽA BYZANTSKÝCH PREDSTÁV

Základom štátnej správy Byzantskej ríše bola neobmedzená moc cisára, ktorý bol zároveň najvyššou hlavou byzantskej cirkvi. Tento teokratický absolutizmus zaviedol Justinián I. (527 - 565). O úlohe panovníka podľa byzantských predstáv je nasledujúca ukážka.

Ako muž pri kormidle lode je rozum kráľa a jeho mnohými očami sa vždy drží pevne kormidlo zákona, odrážajúc svojou silou prúdy bezprávia, aby loď vo svete neubehla do vln nespravodlivosti ...

Kráľ je vládcom nad všetkými, ale tiež vo všetkom je služobníkom božím. Bude nazývaný vládcom, ktorý je pánom seba samého a nie otrokom nevhodných potešení: keď bude mať ako svojho spojenca zbožné uvažovanie, čo je nepremožiteľný pán nerozumných vášní, ovládne s ozbrojenou striedmosťou všemocné sklony.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 47

7. Z BYZANTSKÝCH HOSPODÁRSKÝCH ZÁKONOV

Centralizačným snahám cisára Justiniána I. mala napomôcť aj kodifikácia práva v podobe *Corpus iuris civilis* (rímske právo upravené pre byzantské pomery), z ktorého vyplývali aj byzantské hospodárske zákony.

Roľník, ktorý obrába vlastné pole, musí dodržiavať právo a nesmie porušovať medze susedovho poľa. Ak niekto úmyselne prekročí medzu a zaberie časť cudzieho majetku, ktorý susedí tesne s jeho vlastným, potom - ak to urobil zoráním cudzej pôdy, stráca svoju prácu: ak do nej aj zasial, stráca i semená, svoju prácu a úrodu.

Pekári nepodliehajú žiadnym štátnym povinnostiam, ani oni, ani ich zvieratá, aby bez všetkých prekážok mohli piecť chlieb.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 48

8. MNÍCH CHRABR O PÍSMENÁCH

Pri presadzovaní byzantských záujmov mali významnú úlohu kresťanské misie. Spolu s kresťanstvom prenikajú na územie Veľkej Moravy, do Bulharska a o storočie neskôr aj do Kyjevskej Rusi aj byzantský vplyv a byzantská kultúra. Mních Chrabr v spise z 9. storočia opisuje okolnosti vzniku slovanského písma.

Potom však Boh milujúci ľudí, ktorý všetko riadi nenecháva ľudské pokolenie bez vzdelania, ale privádza všetkých k poznaniu a spáse, zľutoval sa nad ľuďom slovanským a poslal mu svätého Konštantína Filozofa, zvaného Cyril, muža spravodlivého a naozajstného, a ten im vytvoril tridsaťosem písmen, jednak podľa sústavy gréckych písmen, jednak podľa slovanskej reči.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 50

9. PRVÁ POĽSKÁ KRONIKA O BOLESLAVOVI CHRABROM

Poľsko bolo na prelome 1. a 2. tisícročia najväčším štátnym útvarom v Strednej Európe vďaka osobnej moci a schopnostiam Boleslava I. Chrabrého. Prvá poľská kronika o Boleslavovi Chrabrom uvádza:

Nebol to on, kto mnohonásobne v bitke porazil Uhrov a celú ich zem až po Dunaj uchvátil pod svoju vládu? Divokých Sasov zas skrotil s takou silou, že uprostred ich krajiny do rieky Sály vbitými železnými stĺpmi vytýčil hranicu Poľska. Či je nakoniec potrebné starostlivo vymenúvať jeho víťazstvá a triumfy nad neveriacimi ľuďmi, keď je známe, že ich akosi svojimi päťami zneuctil?

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 33

10. KOSMAS O KNIEŽATI BŘETISLAVOVI I.

Břetislav I. (1034 - 1055) bol jedným z najvýznamnejších českých panovníkov. Za jeho vlády sa český štát stabilizoval a vďaka niekoľkým vojenským víťazstvám sa stal významným faktorom európskej politiky tohto obdobia. Obdivne sa o ňom vyjadroval i prvý český kronikár Kosmas.

Keď sa teda knieža Břetislav už opevnil na otcovskom stolci, nasledoval stopy svojich predkov skutkami Bohu i ľuďom milými a ešte ich prekonal súvislou výškou cností. A ako slnko silou zatieňuje a oslabuje silným leskom svojím svetlo hviezd a mesiaca, tak nový Achilleus, nový Tydeovec, Břetislav, novými triumfami zmenšuje a zatemňuje hrdinstvá a najskevejšie víťazstvá svojich dedov. Lebo Boh mu dal takú milosť, že prednosti, ktoré jednotlivcom dopraje čiastočne, jemu, aj keď mu nechýbali, v hojnej miere doprial úplne. Lebo v ňom všetky prednosti tou mierou vyvrcholili, že na vojne vynikal statočnosťou nad Gedeona, telesnou silou prevyšoval Samsona a akosi zvláštnou prevahou múdrosti predstihol aj Šalamúna. Tým sa stalo, že vo všetkých bitkách býval víťazom ako Jozue, že bol na zlato a striebro bohatší než králi arabskí, a oplývajúc všade nevyčerpatelným bohatstvom a neustávajúc v rozdávaní darov, mohol sa rovnať rieke, v ktorej sa nikdy nestratí voda.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 34

11. ZO ZLATEJ BULY SICÍLSKEJ

26. septembra 1212 potvrdil nový rímsky kráľ Fridrich II. tzv. zlatou bulou českému kráľovi Přemyslovi Otakarovi I. dedičný titul pre českých panovníkov.

Preto my prihliadajúc k preslávnym službám oddanosti, ktoré všetok český ľud od dávnych čias verne a oddane preukazoval rímskemu cisárstvu a že ich jasný kráľ Otakar do začiatku medzi inými kniežatami zvlášť pred ostatnými nás zvolil za cisára a pri našej voľbe ustavične a užitočne zotrval: ako náš milý strýc, dobrej pamäti kráľ Filip (...) i my ho za kráľa ustanovujeme a potvrdzujeme a tak posvätné a dôstojné ustanovenie schvaľujeme a kráľovstvo České a bez akéhokoľvek vymáhania peňazí i obvyklej spravodlivosti nášho dvora jemu a jeho

nástupcom naveky prepožičiavame. (...) Taktiež povoľujeme, aby on a jeho nástupcovia vlastnili všetky hranice, ktoré zmienenému kráľovstvu patria. Taktiež jemu a jeho dedičom úplne povoľujeme právo a moc uvádzať do úradu biskupov jeho kráľovstva ...

Beneš, Z.: České dějiny I., s. 89

12. GRIGORIJ, METROPOLITA KYJEVSKÝ, O ZVYKCH ZÁPADNEJ CIRKVI

Kyjevské knieža Vladimír prijal koncom 10. storočia kresťanstvo z Byzantskej ríše a krajina získala vlastnú cirkevnú organizáciu na čele s metropolitom so sídlom v Kyjeve. Jedným z nich bol aj Grigorij, ktorý vo svojom spise opisuje niektoré odlišnosti rímskej vierouky.

Latiníci prikazujú biskupovi na ruke prsteň, pod zámienkou, že si berie cirkev za ženu. Ale to neprikázal ani Kristus, ani svätí apoštoli, len majú proste vo všetkom milovať pokoru.

U latiníkov chodia biskupi a kňazi do vojny a poškvŕňujú si ruky krvou. Ale Kristus to neprikázal.

Latiníci sa nechcú pokloniť ostatkom svätých a niektorí z nich ani svätým obrazom. Ale to je blud a heréza všetkých tých prekliatcov, ktorí pálili ikony.

Latiníci zobrazujú podobizne svätých do mramoru a na chrámovú dlažbu, nie aby si ich uctili, ale šliapu po nich nohami, a to nielen laici, ale aj ich kňazi a mnísi.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 52

13. PRVÝ NOVGORODSKÝ LETOPIS O BITKE NA RIEKE KALKA

V roku 1223 boli ruské vojská porazené Tatármi v bitke na rieke Kalka pri Azovskom mori, ktorú opisuje prvý novgorodský letopis. Bol to začiatok konca Kyjevskej Rusi.

Mstislav potom, knieža kyjevské, keď zbadal toto zlo (t. j. útek Polovcov pred Tatármi), nepohol sa nikam z miesta, stál totiž na návrší nad riekou Kalkou, bolo to kamenisté miesto, a tu postavil okolo seba hradbu z vozov a bil sa s nimi z tej hradby po tri dni. Iní Tatári tiahli za ruskými kniežatami a bili ich až k Dnepru: a pri tej hradbe zostali dvaja náčelníci proti Mstislavovi a jeho zaťovi Andrejovi a Alexandrovi Dubrovnickému ... Boli tu s Tatármi aj brodnici (t. j. ľudia usadení pri Azove a na dolnom toku Dnepra) a náčelník Ploskyňa: a tento biedny náčelník pred Mstislavom i obomi kniežatami pobozkal svätý kríž, ako keby nemali byť zabíť, ale prepustení na slobodu: ale zlyhal ten lotor: spútal ich a zradil Tatárom:

a hradbu dobyl, ľudí pobili a tí tu padli na vojnovom poli a kniežatá zajali. Udusili ich tak, že ich položili pod dosky a sami si sadli k obedu, a tak ukončili ich život.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 54

14. Z DIELA AVICENNU (IBN SÍNA)

Arabský lekár Ibn Sína (latinsky nazývaný Avicenna) patril medzi šíriteľov Aristotelovej filozofie v arabskom kultúrnom svete, prostredníctvom ktorého sa dostala v 12. a 13. storočí do Európy.

Múdrosť je cesta, ktorou ľudská duša ide za svojou dokonalosťou. A to je možné dvoma spôsobmi: poznaním a činnosťou.

V oblasti poznania to znamená, že si duša predstavuje veci existujúce tak, ako sú. A vynáša súdy tak, ako sú.

V oblasti činnosti to znamená, že získava vlastnosť, ktorej sa hovorí spravodlivosť. A zvyk, ktorému sa hovorí dobročinnosť.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 60

15. Z ČÍTANKY KLÁŠTORNEJ ŠKOLY VO WINCHESTRI

Úryvok z čítanky kláštornej školy vo Winchesteri je dokumentom o ťažkej práci roľníka, úrovni poľnohospodárskej výroby a o znevoľnení sedliakov v ranom stredoveku.

„Povedz mi, oráč, ako pracuješ?“ pýta sa učiteľ.

„Och, pane, pracujem veľmi ťažko. Ráno za svitania vyženiem voly na pole a zapriahnem ich do pluhu: a keď mám už pri pluhu nôž a radlicu, musím každý deň poorať jutro alebo viac.“

„A čo ešte robíš počas dňa?“

„Ešte mnoho iného. Musím založiť volom, dávať im vodu a vynášať hnoj.“

„Och, to je ťažká práca.“

„Áno, je ťažká, pretože nie som slobodný.“

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 38

16. R. GLABER O VEĽKOM HLADOMORE ROKU 1033

Na produkciu stredovekej poľnohospodárskej výroby vplývalo niekoľko faktorov: okrem technického a technologického vývoja a zmien prírodných podmienok hlavne periodické hladomory, ako napr. ten z roku 1033, ktorý spomína R. Glaber.

V polovici 14. storočia prešla Európou vlna tzv. čiernej smrti (morovej epidémie), ktorej podľahlo 20 % obyvateľstva Európy (vo Francúzsku a Anglicku to bola takmer polovica obyvateľov). Giovanni

Keď bol zjedený všetok dobytok a vtáctvo, začali ľudia pod tlakom veľkého hladu jesť mŕtvolky a iné neslýchané veci. Aby unikli hroziacej smrti, niektorí vyhrabávali lesné koreňky a vodné rastliny: avšak to všetko bolo nanič, lebo niet úniku pred hnevливou pomstou Božou než k sebe samému. Je otrasné rozprávať, k akému úpadku došiel ľudský rod. Beda! Trpím! To, o čom sa skôr zriedkakedy počulo, k tomu dal teraz popud šialený hlad: ľudia pojedali ľudské mäso.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 40

17. GIOVANNI BOCCACCIO O VEĽKOM MORE

V polovici 14. storočia prešla Európou vlna tzv. čiernej smrti (morovej epidémie), ktorej podľahlo 20 % obyvateľstva Európy (vo Francúzsku a Anglicku to bola takmer polovica obyvateľov). Písal o ňom aj Giovanni Boccaccio.

Rečiem teda, že od spásonosného vtelenia Syna Božieho dospeli roky k číslu tisíctristoštyridsaťosem, keď do vynikajúceho mesta Florencie, krásnejšieho nad všetky ostatné mestá italské, prišiel vražedný mor, zoslaný na smrteľníkov buď vplyvom nebeských telies, alebo zo spravodlivého božieho hnevu, aby sme sa napravili ...

Ukázalo sa čoskoro, že proti tejto chorobe nepomáha ani rada lekára, ani žiadny liek: buď to bolo preto, že sa tomu vzpierala povaha choroby, alebo že liečiaci (ktorých počet bol preveliký - a boli to okrem učených aj muži a ženy nemajúci o lekárstve ani potuchy) vo svojej nevedomosti nepoznali z čoho choroba povstáva, a preto nepredpisovali príslušný liek, takže sa uzdravilo len nemnoho ľudí a skoro všetci hynuli tretí deň potom, čo sa u nich objavili (...) príznaky ...

Počas tohto trápenia a súženia skoro úplne upadla a poklesla v našom meste ctihodná vážnosť zákonov ako božských, tak ľudských, pretože tí, ktorí ich mali spravovať a vykonávať, buď zomreli ako ostatní ľudia, alebo boli chorí, či zostali bez všetkých pomocníkov, takže nemohli svoj úrad vykonávať a každému bolo teda dovolené, aby si robil, či chce.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 41

18. Z FLORES HISTORIARUM ROGERA DE WENDOWER

Rozhodujúcou zložkou stredovekej spoločnosti bola šľachta. O jej politickej moci a konfliktnom vzťahu k centrálnej vládnej moci podáva svedectvo Roger de Wendower v diele *Flores historiarum*.

Počas veľkonočného týždňa sa zhromaždili šľachtici na koňoch v zbrani: a presvedčili šľachtu takmer z celej zeme, aby sa s nimi spojila a vytvorili veľké vojsko ... Baróni odovzdali poslovi (ktorého k nim vyslal kráľ) list, obsahujúci veľký

počet zákonov a starobyľých zvykov kráľovstva, a prehlásili, že ak im ich kráľ nepovolí bez odkladu a nepotvrdí ich vlastnou pečaťou, zmocnia sa jeho hradov a donútia ho tak, aby uspokojil tieto ich rečené požiadavky ... Kráľ vykrikol hlboko rozhorčený a posmešným tónom: „Prečo, medzi všetkými týmito nespravodlivými žiadosťami, nežiadajú baróni tiež aj moje kráľovstvo? Ich žiadosti sú pyšné a chimerické.“ A nakoniec prisahal plný hnevu, že im nikdy neudelí podobné slobody, ktoré by z neho spravili ich otroka.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 63

19. Z PENITENCIÁLU, KNIHY PREDPISOV O POKÁNÍ ZA HRIECHY

Katolícka cirkev mala obrovský vplyv na duchovný život ľudí stredovekej Európy. Svedčí o tom aj ukážka z Knihy predpisov o pokání za hriechy - *Penitenciálu*.

Ak si niečo ulúpil, máš konať pokánie oveľa ťažšie než zlodej, pretože si úbohejší, než ten, ktorému si niečo počas jeho neprítomnosti alebo v spánku ukradol. Ak si spáchal krádež z nutnosti, z núdze hladovania, totiž že si nemal z čoho žiť, ak si teda kradol mimo kostola nejaké jedlo a neučinil si tak zo zvyku, vráť, čo si vzal, po tri piatky konaj pokánie o chlebe a vode. Ak to nebudeš môcť vrátiť, konaj pokánie o chlebe a vode desať dní.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 64

20. ZO STREDOVEKÝCH PREDSTÁV O MEDICÍNE (ISIDOR ZO SEVILLY)

Vznik medicíny datujeme do obdobia staroveku. Odvtedy prešla dlhým vývojom, v ktorom sa uplatňovali rôzne liečiteľské metódy a postupy, často spojené aj s náboženskými rituálmi. Isté návody na liečenie chorôb predložil aj Isidor zo Sevilly.

Liečenie chorôb má tri druhy: farmáciu, Latinovia ju nazývajú liekmi, chirurgiu, ktorú Latinovia nazývajú ručnou operáciou a diétu, ktorú Latinovia nazývajú pravidlom: spočíva v dodržiavaní predpisov práva a života.

Akékoľvek liečenie prebieha protikladom alebo podobenstvom, pokiaľ ide o protiklad: studené - teplom, vysychanie - vlhkom, obdobne, ako je to s pyšným človekom, ktorý nemôže byť uzdravený inak než pokorou.

Pokiaľ však ide o podobenstvo, to napríklad okrúhly obväz sa dáva na oválnu ranu, podlhovastý na podlhovastú ...

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 71

21. Z VÝZVY URBANA II. KU KRIŽIACKEJ VÝPRAVE DO PALESTÍNY

V roku 1095 na záver zasadania koncilu v Clermonte predniesol pápež Urban II. reč, v ktorej formuloval vzťah kresťanskej cirkvi k islamu a vyzval ku križiackej výprave do Palestíny.

Chceme vám oznámiť správy, ktoré sa doniesli k nám, chceme vás upovedomiť o nebezpečenstve, ktoré ohrozuje vás a celý všetok veriaci svet. Otravné správy k nám došli o udalostiach, ktoré sa stali v oblasti Jeruzalema a v okolí mesta Konštantinopolu: správy, že ľud z Perzského kráľovstva, cudzí ľud, Bohu úplne cudzia rasa, vtrhla na kresťanské územie a spustošila toto územie ohňom a mečom. Peržania (t. j. Turci) niekoľkých kresťanov zajali, odviekli ich do svojej zeme, ostatných kruto mučili. Úplne zrovnali so zemou niekoľko božích chrámov a obrátili iné kostoly ku svojim zvyklostiam a ku svojim kultom. (...) Radujú sa z toho, keď druhých zabíjajú, rozrezávajú im bruchá, vyberajú im vnútornosti a priväzujú ich ku kolu ...

Pustite sa do toho a spomeňte na veľké činy svojich predkov, na silu a veľkosť Karola Veľkého, jeho syna Ľudovíta a iných kráľov, ktorí vyvrátili pohanské kráľovstvá a zaviedli cirkev svätú na ich územia ...

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 77

22. Z ANONYMNEJ HISTÓRIE PRVEJ KRIŽIACKEJ VÝPRAVY

Prvá križiacka výprava (1096 - 1099) bola úspešne dokončená roku 1099 dobytím a vyplienením Jeruzalema a vytvorením troch križiackych štátov. Najmocnejším z nich bolo Jeruzalemské kráľovstvo.

Toho istého dňa (...) bola táto brána obsadená grófom zo Saint-Gilles a biskupom z Puy. Tento gróf, prichádzajúci z inej strany, chránený božskou statočnosťou a celý žiariaci vo svojom pozemskom odeve, na čele odvážnej armády narazil na Turkov, ktorí postupovali proti nám. Obklopený zo všetkých strán znameniami kríža, odvážne sa rútil na nich a premohol ich a oni utiekli ...

Ale noví Turci prišli na pomoc prvým, s plným elánom a celí veselí z istého víťazstva, vlečúc za sebou laná, aby nás odviekli spútaných ...

Naplnení radosťou začali zostupovať pomaly z vrcholu, ale postupne, ako zostupovali, zostávali na mieste, s odrezanou hlavou v našich rukách. A za pomoci praku naši vrhali do mesta hlavy zabitých, aby vyvolali strach medzi Turkami. (...)

Obliehanie trvalo sedem týždňov a tri dni. Mnohí z našich sa stali mučeníkmi a s radosťou a blaženosťou vyslali svoje duše k Bohu. Medzi úbohými mnoho ich zomrelo hladom v mene Krista ...

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 79

23. FULKO Z CHARTRES O DOBYTÍ JERUZALEMA ROKU 1099

Fulko z Chartres píše o dobytí Jeruzalema roku 1099 počas 1. križiackej výpravy. Mesto bolo viac ako mesiac obliehané a neblahým výsledkom jeho dobytia bol masaker moslimského obyvateľstva.

Veliteľ, ktorý velil v Dávidovej veži, sa vzdal grófovi a otvoril mu bránu, v ktorej mali pútnici zvyk platiť tureckému národu poplatok. Keď už boli naši pútnici v meste, prenasledovali až ku chrámu Šalamúnovmu Saracénov, ktorí sa pri ňom zhromaždili, a zabíjali ich. Tí zviadli s našimi ľúty boj, ktorý trval celý deň a v takej miere, že celý chrám bol ponorený do ich krvi. Konečne, keď pohanov pobili, zmocnili sa naši v chráme mnohých žien a mužov a buď ich pobili, alebo ich nechali nažive, podľa toho ako chceli. Na strechu chrámu Šalamúnovho sa uchýlila skupina pohanov, ktorým Tankred a Gaston z Béarnu dali svoju franskú zástavu (t. j. na ochranu). Križiaci sa skoro rozutekali na všetky strany mesta, aby sa zmocnili zlata, striebra, koní a mulíc, aby vylúpili domy, ktoré prekypovali bohatstvom.

Potom celí šťastní, plačúc radosťou, šli sa pokloniť a uctiť hrob nášho Ježiša Krista Spasiteľa, aby tak splatili svoj dlh.

Nasledujúceho rána vyšplhali sa naši na strechu chrámu a prepadli Saracénov, mužov i ženy, vytiahli meče a utínali im hlavy ...

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 78

24. Z PRIVILÉGIA KONRÁDA II. PRE MESTO QUEDLINBURG

Stredoveké mestá tvorili osobitný prvok v štruktúre feudálnej spoločnosti, keďže disponovali súborom mimoriadnych práv a privilégií, ako to vyplýva aj z privilégia Konráda II. pre mesto Quedlinburg.

Nech je vám teda všetkým známe, že sme prijali kupcov v Quedlinburgu do svojej ochrany a darovali sme im rôzne práva. A nakoniec hlavne právo, aby mohli kdekoľvek po celom našom kráľovstve prevádzať obchod celkom slobodne a aby užívali tie isté práva, ktoré majú kupci v Goslare alebo v Magdeburgu.

Aby totiž vo všetkých záležitostiach, ktoré sa týkajú ich živnosti, súdili sa v prípade potreby sami medzi sebou ... Okrem toho dôrazne žiadame, aby žiadna duchovná či svetská osoba, žiadny vojvoda, gróf či richtár alebo akákoľvek významná osoba nezabíjala a neznepokojovala uvedených kupcov bez právoplatného súdu. Oni potom (t. j. kupci) nech považujú naše kráľovské právo im poskytnuté za nezrušiteľné a pevné.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 94

25. Z CECHOVÉHO PORIADKU MESTA STENDAL

Stredoveké cechy plnili ekonomickú (organizácia výroby a kontrola jej kvality) a sociálnu (ochrana postavenia remeselníkov v sociálnej štruktúre mesta) úlohu. Svedčí o tom aj cechový poriadok mesta Stendal z roku 1231.

Nikto iný nemá právo predávať výkroj súkna než príslušníci nášho bratstva. Kto toto ustanovenie poruší, zaplatí gilde (cechu) tri talenty denárov.

Ak by chcel vstúpiť do bratstva niektorý z našich mešťanov, ten nech dá bratstvu za vstup celý talent a cechmajstrovi jeden šiling. Ak by požiadal o vstup niekto cudzí, nech dá gilde 30 šilingov a cechmajstrovi 18 denárov.

Keby niektorý zo spolubratov našich doma tkal súkno a to by potom chcel na obvyklý spôsob vykrojovať a predávať, nech je zbavený bratstva a vypudený.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 96

VI. ZÁMORSKÉ OBJAVY

1. VÁCLAV BUDOVEC Z BUDOVA O TURECKEJ SPOLOČNOSTI

V 16. storočí sa vážnym nebezpečenstvom pre Európu stala expanzívna politika Osmanskej ríše. Dobové názory na tureckú spoločnosť, ako to dokumentujú slová Václava Budovca z Budova, boli negatívne.

... medzi Turkami sú časté premeny medzi veľkými pánmi, žiadnych medzi nimi rodov niet, nikto svojich dedičných statkov nemá, žiadneho rozdielu v osobách niet. Kto dnes pánom, zajtra môže byť chlapom, a kto dnes chlapom, zajtra môže byť veľkým pánom. A tá premena sa obyčajnému ľudu páči, nie je mu proti vôli, že čoho skôr nemal, toho že môže zase získať, aj keby mal byť trebárs toho dňa po takej sláve zaškrtený.

A preto medzi nimi žiadnej lásky niet, ak niekto môže niekoho z lopaty zhodiť, urobí tak ...

Lebo Turci nie sú žiadni hospodári a zriedka sú tiež remeselníkmi. Ale sú to len vojaci a chcú z mozoľov a robôt a potu kresťanského, áno i z ich krvi živí byť.

A tu vidieť, ako Turek s podmanenými kresťanmi nakladá, čoho od počiatku sveta žiadna pohanská moc nerobila.

Lebo keď assýrska, perzská, grécka, rímska monarchia si mnohé národy podmaňovala, nechávala podmanených nielen pri ich rodoch, manželkách, dieťach i statkoch ich, ale aj kráľov z ich národov im dosadzovala, len aby iba v poplatku a poslušnenstve cisárskom zostávali. Ale tento všetkých tyranov arcityran iný spôsob ... zachováva.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 107

2. AMERIGO VESPUCCI - ZO SPISU O NOVOM SVETE

Florentský moreplavec Amerigo Vespucci, ktorý roku 1502 podrobne preskúmal pobrežie Brazílie a stal sa takým populárnym, že po ňom pomenovali nový kontinent, vo svojom *Spise o Novom svete* takto opísal domorodé obyvateľstvo.

A tak sme vošli do týchto krajín a na tieto ostrovy, našli sme také množstvo ľudu, že niet o podobnej veci výpovede. A ten ľud býva tichý a prívetivý. (...) Tela sú veľkého a dobre spôsobilého a sú načervenalí, a to preto, ako sa ja domnievam, lebo nahí chodia a bývajú od slnka spálení. (...) Tí ľudia nemajú nič osobitne, ale všetky veci sú im spoločné. Bez kráľov sú živí, jeden každý sám sebe je pánom. (...) Niet medzi nimi žiadnych kupcov, ani obchodu dajakého. Mnohé boje medzi sebou činia. (...) A medzi iným mäsom telo človečie je im obvyklé. (...) Povetrie u nich je vždy príjemné a zdravé. Nikdy tam moru nebýva, ani žiadna choroba,

čo pochádza z porušeného povetria. (...) Žiadneho tam kovu nieto okrem zlata. (...) Majú tiež mnoho perál.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 111

3. SIR WALTER RALEIGH - Z ROZPRAVY O OSÍDLŮVANÍ ZÁPADU

Novoobjavené územia sa stali príčinou napätia medzi európskymi koloniálnymi mocnosťami, z ktorých najväčšou sa v 16. storočí stalo Španielsko, spomínané v *Rozprave o osídľovaní Západu* od Sira Waltera Raleigha. Ukážka dokumentuje, ako si koloniálne mocnosti vážili svoje nové územia.

Ak siahnete Filipovi na Indiu, siahli ste na zrenicu jeho oka; lebo mu vezmete poklad, ktorý je jeho nervus belli a ktorý má takpovediac celý zo západných Indíí, rozpustí čoskoro pluky svojich skúsených žoldnierov, odstúpi od zámerov, ktoré chcel vykonať, scvrkne sa jeho moc a sila, odpadne jeho pýcha a jeho tyranstvo zmizne nenávratne.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 112

4. THOMAS HARRIOT O TABAKU

V novoobjavených zámorských krajinách sa moreplavci stretávali aj s novými, v Európe neznámymi plodinami. Jednou z týchto plodín bol aj tabak, ktorý sa stal dôležitým dovozným artiklom do Európy. Thomas Harriot opisuje účinky novej plodiny.

Je to rastlina, ktorú domorodci zasievajú na zvláštne miesta a nazývajú ju Uppowoc ... Jej listy sušia a roztlákajú na drvinu a potom ju nasávaním z hlinených fajok vdychujú, čiže fajčia, čím im vniká do žalúdka a do hlavy; takto prečisťuje prebytočné šťavy flegmy i iné škodliviny a roztvára všetky póry a prieduchy tela.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 113

VII. HUMANIZMUS A RENESANCIA

1. N. MACHIAVELLI O TOM, AKO SI MÁ POČÍNAŤ VLADÁR, ABY SI HO PODDANÍ VÁŽILI

Florentský politik a mysliteľ Niccolo Machiavelli vo svojom diele *Vladár* načrtol ideál panovníka, ktorého úlohou je spravovať spoločnosť v duchu ľudských a občianskych cností.

Vážnosť si panovník získa aj tým, ak vie byť skutočným priateľom i skutočným nepriateľom, to jest, keď bez dlhých rozpakov zaujme otvorené stanovisko pre jednu stranu a proti druhej.

(...)

... vladár si musí dávať pozor, aby sa kvôli premnoženiu odporcu nikdy nespoločoval, ak to nie je nevyhnutné, s nikým mocnejším, než je on sám. Po víťazstve (...) zostaneš jeho zajatcom ...

Vladár sa má tiež prejavovať ako milovník umenia a vied, má zamestnávať preslávených mužov a preukazovať pocty vynikajúcim umelcom. Má povzbudzovať mešťanov, aby sa nikto nebál zvelebovať majetok z obavy, že mu bude odobratý, alebo otvoriť si dielňu zo strachu pred daňami. Má odmeňovať usilovných občanov a vôbec každého, kto zamýšľa tak či onak prispieť k rozkvetu štátnej moci. Okrem toho má vo vhodných ročných dobách usporadúvať pre ľud slávnosti a iné zábavy.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 137

VIII. REFORMÁCIA

1. MARTIN LUTHER O POSLANÍ REFORMÁCIE

Duchovným otcom nemeckej reformácie na začiatku 16. storočia bol pôvodne augustiánsky mních Martin Luther. Poslanie reformácie videl nasledovne.

Kázať a trpieť, to je naše poslanie, teda vôbec nie útočiť a brániť sa päsťou. Ved' Kristus a jeho apoštoli neborili žiadne kostoly a neničili obrazy, ale získavali srdcia ľudí božím slovom. Kostoly a obrazy potom padli sami. Tak si máme počínať i my: najprv oslobodiť od kláštorov a kňazov ľudské srdcia. Až tie od nich odpadnú a kostoly a kláštory osirejú, nech si potom s nimi zemepáni robia, čo budú chcieť. Čo nám záleží na dreve a kameňoch, ak nepriľneme k nim srdcom.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 141

2. JÁN KALVÍN VYTÝKA KATOLÍKOM

Druhým centrom reformácie v 16. storočí bolo Švajčiarsko. Duchovný vodca švajčiarskej reformácie a zakladateľ najradikálnejšieho reformačného prúdu v polovici 16. storočia Ján Kalvín vytýkal katolíkom okrem iného aj toto.

Žalujeme na Vás, že ste zvrátili službu božiu, z ktorej zostáva u Vás len prázdne meno bez obsahu.

Pokiaľ potom ide o pastiersku starostlivosť o ľud, už deti pozorujú, že biskupi a kňazi sú nemé figúrky; a smrteľníci všetkých stavov zažívajú, že sa majú k svetu, len keď ide o lup a sústo.

(...)

Pozdvihame hlas proti zlorečnému kupčeniu s omšovými obradmi a sťažujeme si, že o polovicu Večere Pána bol pripravený kresťanský ľud. Odsudzujeme zločinné klaňanie sa obrazom.

(...)

Učíme, že sa odpustky s hroznou nehanebnosťou zavesili na kríž Kristov.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 142

3. PONAUCENÍ O POSLUŠNOSTI sv. IGNÁCA Z LOYOLY

Španielsky šľachtic Ignác z Loyoly, zakladateľ jezuitského rádu, bol priam symbolom bojovného ducha katolíckej cirkvi v ťažení proti protestantizmu. Vo svojom diele *Ponaučenia o poslušnosti* uvádza aj nasledujúce pravidlá vstupu do tohto cirkevného rádu.

1. Pri vstupe do rádu, alebo od vstupu do neho, sa musím vo všetkom a navždy zriecť vlastnej vôle pred Bohom, Pánom naším, a pred vlastným predstaveným.
2. Musím túžiť, aby som bol spravovaný a vedený tým predstaveným, ktorý hľadí na zapieranie vlastného úsudku a rozumu.
3. Musím činiť vo všetkom, v čom nie je hriechu, vôľu jeho a nie svoju.
4. Je trojaký spôsob poslušnosti: 1. keď sa mi prikáže poslušnosť; a ten je dobrý; 2. keď sa mi len nariadi, aby som urobil to či ono; a tento je lepší; 3. keď konám to či ono, pretože badám nejaké znamenie od predstaveného, aj keď mi neprikazuje ani nenariaďuje; a tento je omnoho dokonalejší.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 143

4. FILIP II. O NÁBOŽENSKÝCH KONFLIKTOCH

Španielsky kráľ Filip II. (1556 - 1598), zložitá osobnosť, ktorú charakterizovala uzavretosť, podozrievavosť, netolerantnosť a až fanatická katolícka viera, sa vyjadroval o náboženských konfliktoch takto:

... skúsenosti z minulosti ukazujú, že k náboženskej premene nedochádza bezo zmien v štáte a nezriedka chudáci, leňosi a túlaví zločinci si náboženstvo berú za zámienku, aby na seba strhli majetok bohatých.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 150

5. NANTSKÝ EDIKT

Po Bartolomejskej noci sa novému francúzskemu kráľovi Henrichovi IV. Podarilo upokojiť politické a náboženské vášne a získať si podporu umiernennej väčšiny v katolíckom i hugenotskom tábore. K upokojeniu prispel aj tým, že vydal v Nantes roku 1598 *tolerančný edikt*, ktorým povoľoval nekatolíkom slobodne sa hlásiť k svojej viere.

Prikazujeme, aby bolo katolícke, apoštolské rímske náboženstvo znovuzriadené a obnovené vo všetkých mestách a miestach nášho kráľovstva, kde bolo jeho vykonávanie prerušené... Aby sme nedali žiaden dôvod k nepokojom a potýčkam medzi našimi poddanými, povolili sme a povoľujeme prívržencom takzvaného reformovaného náboženstva, aby žili a bývali vo všetkých mestách a obciach nášho kráľovstva bez toho, aby ich tam niekto hľadal a aby boli utláčaní, obťažovaní či nútení robiť niečo proti svojmu svedomiu... Nariaďujeme, aby sa pri prijímaní žiakov na univerzity, internáty a školy nerobil žiadny rozdiel kvôli vyššie menovanému náboženstvu... Aby sme ešte lepšie zmierili našich poddaných, ako je to našim úmyslom, a aby sme predišli všetkým neskorším sťažnostiam, vyhlasujeme, že všetci tí, ktorí sa hlásia k reformovanému náboženstvu, sú oprávnení zastávať a vykonávať všetky verejné zamestnania, hodnosti, úrady a funkcie ...

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 11

IX. STREDNÁ A VÝCHODNÁ EURÓPA V 16. STOROČÍ

1. IVAN HROZNÝ ANGLICKEJ KRÁĽOVNEJ ALŽBETE I.

Rusko nadviazalo v 16. storočí priame obchodné a politické kontakty s tudorovským Anglickom. Vtedajší ruský cár Ivan IV. Hrozný (1538 - 1584) píše anglickej kráľovnej Alžbete I. (1558 - 1603) o rozdieloch v politickom systéme oboch krajín.

Mysleli sme si, že si vo svojom štáte panovníčkou a sama vládneš a dbáš o svoju panovnícku česť a prospech svojho štátu; preto sme pojali úmysel rokovať s Tebou o takých veciach. Ale je vidieť, že popri Tebe vládnu u vás ešte iní ľudia, a nielen ľudia, ale i kramári, a tí nedbajú o naše panovnícke hlavy, o česť a prospech krajiny, ale vyhľadávajú len svoj obchodný zisk.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 158

2. IVAN HROZNÝ ŽIGMUNDOVI II. AUGUSTOVI O POSTAVENÍ RUSKÝCH KNIEŽAT

Ivan IV. Hrozný bol zložitou a ťažko pochopiteľnou osobnosťou, ale neodškriepiteľná je jeho zásluha na upevnení ruského samoderžavia. O postavení ruských kniežat píše poľskému kráľovi Žigmundovi II. Augustovi (1548 - 1572).

Kresťanov ľutovať nemusíš, pretože neobmedzené cárske samoderžavie našich veľkých panovníkov nie je to, čo vaše úbohé kráľovstvo: našim veľkým panovníkom nikto nič neprikazuje, kým Tebe Tvoji páni prikazujú, čo sa im zachce; naši panovníci (...) zotrvávajú neustále vo svojej neobmedzenej cárskej samovláde, nie sú nikým dosadzovaní a potvrdzovaní, ale sú ustanovení ako samovládni panovníci ...

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 163

X. NIZOZEMSKÁ REVOLÚCIA

1. VILIAM ORANŽSKÝ CISÁROVI MAXIMILIÁNOVI II. ROKU 1568

Predstaviteľ radikálneho opozičného krídla v boji proti španielskym Habsburgovcom počas nizozemskej revolúcie Viliam Oranžský píše cisárovi Maximiliánovi II. o šesťročnej hrôzovláde vojvodu z Alby v Nizozemsku (1567 - 1572).

A aby tento vojvoda z Alby dal čo najviac vyniknúť svojim krvilačným a tyranským sklonom, dal v krátkej dobe, počas jednej noci vo všetkých provinčných mestách zatknúť vysoký počet tých, ktorých považoval za podozrivých vo viere, dal ich vyviesť z ich domovov a uvrhnúť do väzenia a potom s nimi nakladal podľa svojej ľubovôle a vo svoj prospech si privlastnil a skonfiškoval majetok tých, ktorí boli vyhnaní, zabití, odsúdení a popravení proti právu a bežnému zvyku. Takto uvrhol bohaté provincie nielen do krajného nevoľníctva a otroctva i do stále väčšej núdze, kalamity a nevýslovného nebezpečenstva, ale snaží sa i naďalej priviesť tieto krajiny do najväčšej biedy, ba dokonca k všeobecnému skonu a zmaru a zničeniu v prípade, že jeho ukrutné počínanie nebude s božou pomocou v spojení s inými vhodnými prostriedkami prekazené. A to všetko sa stalo napriek veľkej vernosti, ktorú tunajšie kraje vždy preukazovali Jeho katolíckemu veličenstvu a nebožtíkovi cisárovi Karolovi V., a napriek tomu, že pomohli mnohými finančnými príspevkami idúcimi do niekoľkých miliónov. Uvedené krajiny sa tiež naposledy ponúkli, že zaplatia tri milióny zlatých, aby za ne mohli zostať slobodné vo svojom svedomí a že okrem toho vo všetkých politických otázkach chcú byť poslušné Jeho Veličenstvu. Ak teda toto je rebélia alebo neposlušnosť (...), potom je to samo osebe viac zrejmé a jasné, než aby to bolo potrebné dokazovať dlhým listom.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 151

2. VYHLÁSENIE NIZOZEMSKEJ NEZÁVISLOSTI Z ROKU 1581

Výsledkom boja severných nizozemských provincií proti španielskej nadvláde bolo vytvorenie tzv. Utrechtskej únie roku 1579, ktorá predstavovala prvý krok na ceste k nezávislosti. Roku 1581 bolo prijaté *Vyhlásenie nezávislosti*, na základe ktorého bol zosadený kráľ Filip II. a vytvorený samostatný štát Spojené nizozemské provincie.

Ľud nie je stvorený pre kniežatá, ale kniežatá pre ľud ... Knieža je tu na to, aby podľa práva a spravodlivosti vládlo svojim poddaným a viedlo ich ako otec svoje deti ... Ak sa k nim takto nechová, ale správa sa k nim ako k otrokom, potom prestáva byť kniežaťom a stáva sa tyranom. Ak už nezostáva žiadna iná cesta, majú poddaní právo na základe zákonného rozhodnutia svojich zástupcov, stavov,

opustiť tyrana. Pod zámienkou náboženstva to bol španielsky kráľ, ktorý sa pokúsil zaviesť tyranu ... Preto teraz prehlasujeme, že španielsky kráľ stratil akýkoľvek nárok na vládu v Nizozemsku. Týmto sa ruší prisaha poslušnosti, ktorú kedysi sľúbili všetci úradníci, páni, vazalovia a obyvatelia španielskemu kráľovi ...

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 14

XI. POKUS O REVOLUČNÚ ZMENU POMEROV V ANGLICKU

1. THOMAS SMITH O ANGLICKOM PARLAMENTARIZME ROKU 1583

V Anglicku 16. storočia za vlády Tudorovcov zaujímal ústredné miesto v štátnej správe parlament, predovšetkým jeho Dolná snemovňa. Jeho význam zdôrazňuje aj Thomas Smith.

Najvyššiu i najmocnejšiu moc anglického kráľovstva predstavuje parlament, pretože každý Angličan je tu buď osobne prítomný, alebo splnomocnene zastupovaný, a to najmocnejším kniežaťom počínajúc a najchudobnejším človekom Anglicka končiac, takže súhlas parlamentu je považovaný za súhlas všetkých.

Beneš, Z.: Dějiny středověku, s. 156

2. ROZDIELNE NÁZORY NA KRÁĽOVSKÚ MOC

Za vlády Jakuba I. dochádzalo v Anglicku k výmenám názorov medzi panovníkom a parlamentom na úlohu, postavenie a právomoci oboch inštitúcií. Kým panovník sa snažil presadiť absolutizmus, parlament bojoval za svoje práva, ktoré získal už v predchádzajúcich obdobiach.

Kráľ Jakub I.:

Králi tu boli skôr, ako existovali stavy a ich vnútorné členenie, skôr, ako začali zasadať parlamenty a schvaľovať zákony. Rozdeľovali pôdu, ktorá im pôvodne patrila, uviedli do života svojím príkazom stavovské zhromaždenia, navrhovali formy vlády a uskutočňovali ich ... Z toho nevyhnutne vyplýva, že králi sú pôvodcami a tvorcami zákonov a nie naopak.

Petícia parlamentu z roku 1610:

Po prvé považujeme za staré, všeobecné a nespochybniteľné právo parlamentu, aby slobodne diskutoval o všetkých záležitostiach dotýkajúcich sa poddaných, ich práv a postavenia ...

Petícia parlamentu z roku 1628:

Dovoľujeme si upozorniť nášho najvyššieho pána ..., že zákonom kráľa Eduarda III. bolo so súhlasom parlamentu ustanovené, že žiadna osoba nesmie byť nútená poskytovať kráľovi proti svojej vôli pôžičky ... a že v tejto ríši sa nebude vyberať žiadna daň bez súhlasu arcibiskupov, biskupov, barónov, rytierov, mešťanov a ostatných slobodných mužov tejto ríše.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 26

3. ZÁKON O ZRUŠENÍ KRÁĚOVSTVA V ANGLICKU Z ROKU 1649

Vývoj v Anglicku počas revolúcie (1640 - 1660) dospel až k poprave kráľa v januári 1649. Parlament v tom istom roku vydal *Zákon o zrušení královstva*, ktorým sa Anglicko stávalo republikou.

1. Keďže bol Karol Stuart, bývalý kráľ Anglicka, Írska a k tomu patriacich území a oblastí, obžalovaný z vlastizrady pre mnoho zrád, vražd a iných zločinov, odsúdený na smrť a popravený, stratili tým jeho pozostalí a dedičia ... takzvanú korunu a úrad kráľa alebo kráľovnej ...

2. A keďže skúsenosť ukázala, že je pre tento národ úrad a moc kráľa v jednej osobe zbytočný a nebezpečný pre slobodu, bezpečnosť a všeobecné blaho a že sa kráľovská moc zneužívala väčšinou na utláčanie poddaných a na ich vydieranie ... preto parlament vyhlasuje, že v tomto národe nemá existovať úrad kráľa a nemá byť ani žiadnou osobou vykonávaný ...

3. A keďže sa odstránením kráľovského úradu - ak sa bude Bohu páčiť - vytvorila šťastná cesta pre anglický ľud k návratu ku starému a spravodlivému právu, k spravovaniu vlastnými zástupcami volenými a splnomocnenými ľuďom, preto parlament ustanovil, že chce určiť dobu zasadania súčasného parlamentu a rozpustiť ho, ak to bude zlučiteľné s bezpečnosťou ľudu ... a s tým, čo je nevyhnutné pre udržanie a ubránenie vlády, ktorá dostala podobu republiky ...

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 28

4. Z NÁZOROV OLIVERA CROMWELLA

Jednou z najvýznamnejších postáv anglickej revolúcie bol Oliver Cromwell. Po víťazstvách, ktoré dosiahol na čele vojsk parlamentu a ktoré boli rozhodujúce pre porážku kráľovskej opozície si získava rešpekt, ktorý ho napokon vyniesol na čelo štátu ako lorda protektora (1653).

Na záver debaty s levellerami sa Cromwell pokúsil o zmierlivú formuláciu:

Počuli sme naozaj veľa prejavov a nemôžem sa zbaviť myšlienky, že v mnohých sa k nám prihovril priamo Boh, ale ... napriek tomu bolo v tom, čo tu bolo vyslovené, veľa rozporuplného ... Spory nie sú ani tak v tom, aký je cieľ, ale v tom, aká cesta sa má zvoliť. Všetci tu hovoríme o spoločnom ciele a omyly vznikajú len na ceste. Cieľom je oslobodiť tento národ od útlaku a otroctva, dovrieť to dielo, ktoré nám uložil Boh a založiť svoje nádeje na tom, že konečný cieľ je spravodlivý ...

Z prejavu na pôde parlamentu po zvolení za lorda protektora:

Každá vláda musí stáť na nejakých základoch .. na niečom, čo je stále a nemenné ... Nie je ničím takým základným sloboda svedomia v náboženských

otázkach? Sloboda svedomia je prirodzeným právom a kto by ju chcel mať, mal by ju aj dostať: mal by mať slobodu verejne vyznávať to, čo chce.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 29

5. DVA POHL'ADY NA OLIVERA CROMWELLA

Ako na každú historickú osobnosť, ani na Olivera Cromwella nebol jednotný názor ani počas jeho života, ani po jeho smrti. Prívrženci ho ospevovali, oponenti zatracovali. Dôkazom sú aj nasledujúce ukážky.

Básnik John Milton

Oliwer, najväčší z našich mužov, ktorý nás viedol plný viery a statočnosti mračnom vojny a divokého zmätku, vyoral slávnú brázdou k mieru a k pravde a hrdo zavesil na šiju Fortuny trofeje od Boha.

Levellerský pamflet z roku 1649

Hoci budete hovoriť s Cromwellom o čomkoľvek, vždy si položí ruku na srdce, oči obráti smerom hore a bude volať Boha za svedka: bude prelievať slzy, kajať sa a vzlykať - a to aj vo chvíli, keď vás bodne pod rebrá.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 29

6. Z VEREJNEJ ROZPRAVY O LEVELLERSKOM NÁVRHU ÚSTAVY, O TZV. DOHODE ĽUDU Z ROKU 1647

Po víťazstve nad kráľovskou opozíciou roku 1645 začali obe parlamentné skupiny - independenti a levelleri - pripravovať ústavu. Jednou z najdiskutovanejších bola otázka volebného práva, v ktorej sa názory oboch strán líšili veľmi podstatne.

Zástupca levellerov, agitátor Sexby:

Aj ten najchudobnejší človek v Anglicku má len jeden život ... My sme v tomto kráľovstve bojovali a nasadzovali svoj život, aby sme znova získali svoje práva ... Nijaký muž narodený v Anglicku nemôže, ba nesmie byť pozbavený práva voliť tých, ktorí majú vytvárať zákony, podľa ktorých sa má žiť alebo hoci aj umierať.

Námietka independentského generála Iretona (Cromwellovho zaťa)

... ľud má právo na vzduch, miesto, slobodu používať cesty a iné veci, ale politika je vecou osôb, ktorým patrí pôda a ktorí tvoria korporácie ovládajúce remeslá a obchod. Keby sme zvolili nemajetných ľudí a keby ich bolo toľko, aby mali väčšinu, prečo by títo ľudia nemohli nakoniec odhlasovať zrušenie akéhokoľvek majetku? ...

Podľa prirodzeného práva, podľa ktorého predstierate, že všetci ľudia majú rovnaké právo na voľbu toho, kto im má vládnuť, mali by všetci rovnaké právo na všetky statky - jedlo, pitie, odev -, aby si ich vzali a užívali.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 26

7. THOMAS HOBBS O PODSTATE VZŤAHOV MEDZI ĽUĎMI

Anglický filozof Thomas Hobbes (1588 - 1679) vo svojom učení o štáte a práve zavrhol teóriu o božskom pôvode spoločnosti a obhajoval teóriu spoločenskej zmluvy. Vytvoril najprepracovanejšiu teóriu absolutistickej vlády, pričom v jeho chápaní štátu je už obsiahnutý zárodok buržoázno-liberálneho poňatia. Vzťahy medzi ľuďmi videl takto:

„Stav, v ktorom ľudstvo žije, je vojna všetkých proti všetkým. Človek sa v ňom riadi svojím rozumom a používa všetko, čo mu pomáha zachovať si život v boji s nepriateľom...

Všeobecným pravidlom rozumu je, že každý si má priať mier. Prvá časť tohto pravidla obsahuje prvý a základný prirodzený zákon, ktorý znie takto: bráň sa pomocou všetkého, čím sa brániť môžeš. Z tohto základného prirodzeného zákona sa vyvodzuje tento druhý zákon: každý má byť ochotný – ak sú zároveň ochotní aj ostatní - ... vzdať sa práva na všetko a uspokojiť sa s takou mierou slobody vzhľadom na ostatných ľudí, ktorú by on sám poskytol ostatným vzhľadom k sebe. Ak si niekto zachová právo robiť to, čo sa mu zachce, sú všetci ľudia vo vojnovom stave.“

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 34

8. JOHN LOCKE O PRÁVE ĽUDU NA VZBURU

John Locke (1632 - 1704) bol anglickým empirickým a senzualistickým filozofom, teoretikom štátu a práva, pedagógom a diplomatom. Jeho názory ovplyvnili predovšetkým francúzskych osvietenecov. Stav slobody považoval za prirodzené právo človeka a odmietal preto absolutistický systém. Dôkazom toho sú aj jeho názory na vzťah medzi ľudom a vrchnosťou.

„Ak sa zákonodarca snaží udržiavať ľud v otroctve ..., dostáva sa s ním do vojnového stavu. V dôsledku toho je ľud zbavený akejkolvek ďalšej poslušnosti a moc prípadne naspäť ľudu. Ľud má ďalej právo postarať sa o svoje blaho a bezpečnosť tým, že ustanoví takú novú zákonnú moc, ktorá sa mu bude zdať najvhodnejšia.“

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 35

9. NIEKTORÉ ČLÁNKY ZÁKONA O PRÁVACH Z ROKU 1689

Po obnovení monarchie v Anglicku návratom Stuartovcov na trón roku 1688 bol prijatý *Zákon o právach* (1689), ktorý presne vymedzoval práva anglických panovníkov zasahovať do riadenia štátu a určoval práva a slobody občanov štátu.

1. Že je nezákonné vyhlasovať neplatnosť zákonov alebo brániť ich uplatňovaniu len z titulu kráľovskej moci bez súhlasu parlamentu ...
4. Že je nezákonné vyberať peniaze pre potreby koruny bez súhlasu parlamentu.
5. Že poddaní majú právo podať kráľovi petície a že sú nezákonné zatknutia a prenasledovania z dôvodov ich podania.
6. Že je nezákonné zostavovať a udržiavať stálu armádu v kráľovstve v dobe mieru bez súhlasu parlamentu.
7. Že poddaní, ktorí sú protestantmi, smú nosiť na svoju ochranu zbrane.
8. Že voľby do parlamentu majú byť slobodné.
9. Že sloboda prejavu, rozpravy a rokovania v parlamente nesmú byť dôvodom obžaloby alebo vyšetrovania pred súdom alebo inde mimo parlamentu ...

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 33

XII. TRIDSAŤROČNÁ VOJNA

1. REŠTITUČNÝ EDIKT CISÁRA FERDINANDA II.

Habsburský triumf v ríši v prvom období tridsaťročnej vojny bol zavŕšený *reštitučným ediktom*, ktorý vracal katolíckej cirkvi všetok majetok, ktorý stratila po augsburskom mieri z roku 1555. Roku 1629 ho vydal cisár Ferdinand II. a znepriatelil si ním aj umiernené a doposiaľ neutrálne luteránske kniežatá.

...1. aby katolíci dostali naspäť všetky nadácie, kláštory a ďalšie cirkevné statky, ktoré boli zabavené po uzavretí pasovskej zmluvy,
2. všetky panstvá a biskupstvá priamo podriadené ríši majú byť opäť obsadené katolíckymi duchovnými,
3. aby aj katolícke stavy mali právo nútiť svojich poddaných vyznávať svoje náboženstvo, alebo, ak by sa nepodvolili, vykázať ich z krajiny ...
Zároveň cisár vyhlásil, že náboženský zmier sa týka len katolíkov a prívržencov augsburskej konfesie z roku 1530, ale že ostatné sekty nebudú trpené.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 21

2. ZDÔVODNENIE ŠVÉDSKEHO VPÁDU DO RÍŠE

Vyostrenie napätia medzi protestantmi a katolíkmi na začiatku 17. storočia viedlo k najväčšej vojnovnej udalosti tohto obdobia - tridsaťročnej vojne (1618 - 1648). Postupne sa do nej zapojili takmer všetky európske štáty, či už na strane protestantskej Únie alebo katolíckej Ligy. Jednou z krajín, ktoré do jej priebehu závažným spôsobom zasiahli, bolo Švédsko. Zdôvodnenie švédskeho vpádu do ríše malo dva varianty: reálny motív vyplývajúci z mocenského záujmu a propagandistický opierajúci sa o myšlienku ochrany luteránskej viery.

Švédska ríšska rada v doporučení vojny (1629)

„Všeobecne je známe, že cisár prechováva voči Švédsku nenávisť ... Niet lepšej možnosti ako ochrániť Balí - a teda iná istota pre Švédsko - okrem útoku ...

Prehlásenie Gustáva Adolfa armáde:

Vedzte teda - a volám Boha všemohúceho za svedka -, že toto ťaženie nepodnikám z vlastnej ľubovôle, či zo záľuby bojovať, ... ale že som nútený podniknúť túto vojnu, ktorej najvyšším cieľom je oslobodiť našich utlačovaných spoluveriacich z pápežských pút, čo sa nám dúfajme s milosťou Božou aj podarí.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 22

3. PRÍČINY ÚSPECHU ŠVÉDSKEJ ARMÁDY

Krajiny, ktoré bojovali v tridsaťročnej vojne, disponovali rôzne vyzbrojenými a vycvičenými armádami. O vyspelosti švédskej armády svedčí dobové svedectvo v časopise *Theaterum Europaeum*.

Kráľovské delostrelectvo bolo dobre vybavené veľkými a malými kusmi a všetkými k tomu patriacimi náležitosťami ... V tejto armáde nechýbali inžinieri, matematici, remeselnícki majstri a podobní odborníci, ktorí pri obliehaní miest a pri poľných ťaženiach dokázali také kúsky, že sa tomu musel každý čudovať.

Čo sa týka vojakov a ich predností, mal kráľ Fínov a Švédov tieto výhody:

1. dobre znášali mráz a chlad,
2. uspokojili sa so skromnými pomermi,
3. neprejavovali sklony k vzburám,
4. boli odolní ... a takmer neúnavní, neutekali z boja, ale stáli ako stena a pokladali za česť zomrieť za svoj národ.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 23

4. VOJNOVÉ PLIENENIE

Sprievodným znakom vojen je aj vojnové plienenie, ktoré postihuje najmä civilné obyvateľstvo. Napriek zákazom vojenských veliteľov, ako to ukazuje *Valdštejnov vojenský poriadok*, vyčerpanosť a zúboženosť vojakov viedli k porušovaniu nariadení.

Z Valdštejnovho vojenského poriadku:

Nikto nesmie pod hrozbou trestu smrti ukradnúť pluh, ani poškodiť to, čo je všeobecne užitočné, ani ničiť zrnú či múku. Poddaných a obyvateľov našich krajín nesmie nikto utlačovať, biť, plieniť, ale za všetko má vojak poctivo zaplatiť.

Správa zo Sliezska v dobe Valdštejnovho ťaženia v Dánsku:

V Sliezsku sa dopúšťajú priatelia väčších škôd než nepriatelia a medzi cisárskymi vojakmi koluje výrok: „Keď si to nevezmeme my, vezme si to nepriateľ.“ Valdštejnovi vojaci prišli do tejto krajiny v zúboženom stave, ale teraz začali byť tak panovační, že dokonca berú kľúče od mestských brán a hľadajú u obyvateľov peniaze.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 23

XIII. ABSOLUTIZMUS V EURÓPSKYCH KRAJINÁCH

1. FÉNELONOVA KRITIKA ZAHRANIČNEJ POLITIKY ĽUDOVÍTA XIV.

Arcibiskup Fénelon bol vychovávateľom následníka trónu, keď sa roku 1696 dostal do sporu s cirkvou a preto bol od dvora vykázaný. O dva roky neskôr napísal Ľudovítovi XIV. otvorený varovný list:

Kráľovské meno sa stalo nenávideným a francúzsky národ neznesiteľným pre svojich susedov. Nemohol získať žiadnych spojencov, pretože požadoval len otrokov. Boli začaté krvavé vojny. Dobré viem, že dosiahnuté mierové podmienky zdanlivo zakrývajú nespravodlivosť výbojov ... Ale vojna, ktorá je od svojho počiatku nespravodlivá, nebude nikdy spravodlivá tým, že má šťastný koniec.

Sir! Mohli ste získať oprávnenú a mierovú slávu otca svojich poddaných, ale teraz ... ste sa dostali do nebezpečenstva, že budete i vo svojej vlastnej krajine nenávidený ako hrozný vladár. Vaše výboje, vaše víťazstvá už nie sú žiadnou slávou pre Váš ľud: plný roztrpčenia a zúfalstva ich nemôže oslavovať. Omnoho ľahšie sa rozhorieva vo všetkých častiach krajiny iskra vzbury a šíri sa postupne strašný názor: Kráľ nemá zľutovanie s našou biedou, miluje iba svoju dôstojnosť a slávu!

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 37

2. DENNÝ REŽIM KRÁĽA ĽUDOVÍTA XIV.

Ľudovít XIV. patrí k najvýznamnejším francúzskym panovníkom. Po dosiahnutí plnoletosti a prevzatí moci od kardinála Mazarina začal s nastoľovaním absolutizmu. K jeho vláde neodmysliteľne patrí nákladný kráľovský dvor, Versailles či merkantilizmus. Gróf Primi Visconti popísal kráľov denný program takto:

Má veľmi pravidelný spôsob života. Vstáva vždy ráno o ôsmej, od desiatej do dvanástej hodiny sa zúčastňuje zasadania kráľovskej rady a potom odchádza na omšu. Medzi jednou a druhou hodinou poobedňajšou navštevuje svoje favoritky a potom obeduje v spoločnosti kráľovnej. Potom odchádza na lov, prechádza sa po kráľovských záhradách alebo sa znova zúčastňuje zasadania rady. Od súmraku až do desiatej hodiny večernej sa zabáva v spoločnosti dvorných dám, hrá rôzne hry alebo ide do divadla či na ples. O jedenástej po ľahkej večeri znovu navštevuje komnaty favoritiek. Spí vždy v kráľovninej spálni.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 32

3. ZRUŠENIE NANTSKÉHO EDIKTU ĽUDOVÍTOM XIV. V ROKU 1685

Prijatím *Nantského ediktu* roku 1598 bola francúzskym protestantom - hugenotom - zabezpečená náboženská sloboda po krvavých udalostiach Bartolomejskej noci (z 23. na 24. augusta 1572), počas ktorej bolo v Paríži zavraždených viac než tritisíc hugenotov, ktorí sa tu zišli pri príležitosti svadby svojho vodcu Henricha Navarrského s Margarétou z Valois, dcérou regentky Kataríny Medicejskej. Jeho zrušenie Ľudovítom XIV. roku 1685 bolo výrazom absolutistickej moci panovníka a podpory katolíckej cirkvi.

1. Vedzte, že týmto, s plnou autoritou kráľovskej moci, rušíme a odvolávame edikt nášho predchodcu a deda, ktorý bol vydaný v Nantes roku 1598, so všetkými ústupkami, ktoré tento edikt, rovnako ako aj ďalšie edikty, deklarácie a dekréty poskytoval tzv. reformovanému náboženstvu ...
2. Zakazujeme svojim poddaným tzv. reformovaného náboženstva, aby sa schádzali na verejných priestranstvách k vykonávaniu svojich náboženských úkonov ...
4. Nariaďujeme všetkým duchovným tzv. reformovaného náboženstva, ktorí sa nechcú dať obrátiť na pravú vieru, aby do pätnástich dní opustili naše kráľovstvo ...
8. Deti narodené ľuďom tzv. reformovaného náboženstva majú byť pokrstené a vychovávané v katolíckom rímskom apoštolskom náboženstve ...
10. ... Príslušníci tzv. reformovaného náboženstva ... môžu pokračovať v svojom povolání a môžu si zachovať aj svoj majetok ... pod podmienkou, že nebudú verejne vyznávať svoje náboženstvo.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 37

4. ZÁSADY OBCHODNEJ POLITIKY FRIDRICHA II. (1752)

Významným absolutistickým európskym vladárom bol aj pruský kráľ Fridrich II. (1740 - 1780). Za jeho vlády krajina hospodársky zosilnela aj vďaka mnohým územným ziskom po úspešných vojnách (najmä získanie Sliezska po vojne o rakúske dedičstvo). Hospodársku prosperitu však dosiahol najmä podporou domáceho podnikania a vytvárania manufaktúr.

Hlavným poslaním obchodu a priemyslu je zabrániť, aby peniaze neodchádzali z krajiny, ale naopak privádzať ich do krajiny. Vývozu peňazí sa zabráni tým, že sa doma vyrobí všetky veci, ktoré sa predtým dovážali z cudziny ... Aj vďaka továrňam prichádza do krajiny mnoho hotových peňazí a môže ich byť ešte viac, lebo susedné Poľsko a Rusko nič nemajú a sú nútení dobre platiť výrobky svojich susedov ...

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 45

5. CÁR PETER I. SVOJMU SYNOVI ALEXEJOVI

Následníkom ruského trónu po Petrovi I. mal byť jeho syn cárovič Alexej, ktorý však nesúhlasil s vojenskými výbojmi a vojnami, ktoré viedol jeho otec. Ten mu poslal listom posledné varovanie, ktoré uvádzame v ukážke. Cárovič Alexej sa však nehodlal s otcom zmieriť, uchýlil sa do kláštora, neskôr načas ušiel do Rakúska a po návrate bol postavený pred súd a odsúdený na trest smrti.

... Nemôže Ti byť neznáme, ako veľmi naši poddaní v súčasnej vojne trpeli ... Ale nepriateľ, pred ktorým sme sa chveli, sa teraz omnoho viac trasie pred nami. Za tieto úspechy vďačíme, okrem Božej pomoci, húževnatosti našich verných poddaných a synov Ruska. Keď však uvážim toto šťastie vlasti ... a pozriem na vlastnú rodinu, potom cítim starosť o budúcnosť, ... pretože Ty, syn môj, opovrhuješ všetkými prostriedkami, ktoré Ťa majú po mne urobiť schopným vlády.

Vojenskou zdatnosťou sme si získali uznanie u cudzích národov, ale Ty nechceš o vojenstve ani počuť. Neradím Ti viesť nespravodlivé vojny, ale požadujem od Teba iba starostlivé osvojenie si toho, čo patrí k vedeniu vojny ... Ty však zavrhuješ vojenské umenie a o nič sa nestaráš.

Som smrteľný človek a komu mám prenechať to, čo som vybudoval a dobyl? ... Pomysli ešte raz, aký zlý, svojvoľný duch v Tebe žije ... pretože ... Ty si nikdy nechcel nič iné, len žiť doma a povalovať sa, a pritom si nepomyslel, čo z toho môže vyplynúť pre celé Rusko ... dávam Ti písomne na vedomie svoje konečné rozhodnutie, že ešte nejaký čas počkám, či sa nechceš polepšiť: a keby sa tak nestalo, buď si istý tým, že Ťa zbavím nástupníctva.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 43

6. INŠTRUKCIE CÁROVNEJ KATARÍNY II. K PRÍPRAVE ÚSTAVY (1767)

Po vláde slabších následníkov Petra I. sa pokračovateľkou jeho reformnej politiky v Rusku stala cárovná Katarína II. (1762 - 1796). Okrem územného rozšírenia krajiny, z ktorého najvýznamnejším bolo získanie prístupu k Čiernemu moru, prispela aj k demokratizácii života v krajine.

... Rovnosť všetkých občanov spočíva v tom, že sú všetci podriadení rovnakým zákonom. To si vyžaduje vládu, ktorá by zabránila bohatým v tom, aby utláčali tých chudobnejších a aby zneužívali svoje úrady vo svoj prospech. Zákon nemá zakazovať nič, okrem toho, čo by mohlo škodiť jednotlivcovi alebo celej pospolitosti ...

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 46

7. ANGLICKÝ CESTOVATEĽ O POMEROCH V DÁNSKU, ŠVÉDSKU A LITVE NA VIDIEKU V 18. STOROČÍ

Hospodársky rozvoj v Európe bol aj v 18. storočí nerovnomerný. Rozdiely boli nielen medzi západnou a východnou Európou, ale aj medzi susednými krajinami v severnej Európe. Dôkazom je opis pomerov v troch severských krajinách z pera anglického cestovateľa.

Dánsko je krajina, kde je zotročenie roľníkov súčasťou ešte stále existujúceho feudálneho systému. Existuje tu nevoľníctvo a nesloboda, ktoré sú hanbou pre tunajšiu vládu a zároveň veľmi nevýhodné pre obce. Vo Švédsku sa človek pohybuje medzi slobodnými ľuďmi. Je to krajina, kde je pôda rovnomerne rozdelená, kde nie sú feudálne povinnosti a kde aj tá najnižšia spoločenská trieda má zaručenú osobnú bezpečnosť a právo na súkromný majetok.

V Litve používajú roľníci nástroje vyrobené z kôry stromov alebo z prepletaných vetvičiek. Najpoužívanejším nástrojom je sekera.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 48

8. OZNAMY V RUSKÝCH NOVINÁCH O PREDAJI NEVOĽNÍKOV

Hospodársky najzaostalejším európskym štátom je aj v 18. storočí Rusko. Jednou z príčin je aj stále fungujúci nevoľnícky systém, ktorý je brzdou rozvoja nielen poľnohospodárstva, ale najmä manufaktúrne výroby. O bezprávnom postavení nevoľníkov svedčia aj inzeráty v ruských novinách, kde sa s nevoľníkmi zaobchádza ako s tovarom.

„Predá sa dvadsaťpäťročný sluha so ženou a malým synom. Je dobrým tkáčom, dokáže holiť a púšťať žilou. Jeho žena môže slúžiť panej domu. Zároveň sa predá dostavník, starší, ale kvalitný ...“

„Predá sa slobodný človek, ktorý sa hodí za husiara alebo poľovníka. Má dvadsaťdeväť rokov ...“

„Predá sa nevoľný sedemnásťročný človek, ktorý vie rusky písať, čítať a vysádzať francúzske, nemecké, talianske a latinské knihy ... Okrem toho vie hrať na husliach.“

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 49

9. BRITSKÝ EKONÓM A FILOZOF ADAM SMITH O SLOBODE PODNIKANIA

Angličan Adam Smith bol najvýznamnejším ekonómom 18. storočia a je považovaný za predchodcu moderného liberalizmu. V známom spise *Pojednanie o pôvode bohatstva národov* označil za jediný skutočný zdroj bohatstva ľudskú prácu a hlavného nositeľa pokroku videl v spoločenskej deľbe práce. Odmietal zasahovanie štátu do podnikania vo výrobe i v obchode

a odporúčal, aby sa rozdeľovanie statkov ponechalo na „prirodzený vývoj“. Tým rozumel voľnú hru síl pri strete záujmov podnikateľov a pracujúcich, predávajúcich a kupujúcich.

Pretože je zmyslom každej kapitálovej investície dosiahnutie zisku, každý majiteľ kapitálu chce investovať čo najvýhodnejšie, teda tam, kde dosiahne najvyšší zisk. Tým sa nepriamo podporuje produktivita národného hospodárstva. Každý sleduje svoj vlastný prospech, ale zároveň nevedomky aj prosperitu celého národného hospodárstva ... Výhodnosť kapitálovej investície môže posúdiť jednotlivec lepšie ako štát. Prirodzená snaha každého človeka zlepšiť svoje postavenie je v štáte, kde sú ľudia osobne slobodní, tým najsilnejším princípom.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 53

10. Z NÁZOROV FRANCÚZSKEHO LEKÁRA A EKONÓMA FRANÇOISA QUESNAYA

Francúzsky osvietený ekonóm François Quesnay vytvoril novú ekonomickú teóriu nazývanú fyziokratizmus. Na rozdiel od merkantilizmu nepovažoval za rozhodujúci zdroj hodnôt obchod, ale poľnohospodárstvo, v ktorom videl produktívnu sféru života spoločnosti. Preto odporúčal, aby sa štátna podpora sústredila na podporu produktivity a prosperity poľnohospodárstva a vidieka.

„Národ sa rozdeľuje do troch občianskych tried: trieda produktívna, trieda vlastníkov a trieda sterilná.

Produktívnu triedu tvoria tí ľudia, ktorí obrábaním pôdy prispievajú k vzniku nového národného bohatstva ... a ktorí platia každoročne rentu vlastníkom tejto pôdy ...

Do triedy vlastníkov zahrňujeme panovníka, majiteľov pozemkov a príjemcov desiatkov. Táto trieda žije z renty alebo z čistého produktu poľnohospodárstva, ktorú im ročne platí produktívna trieda, ...

Sterilnú triedu tvoria občania, ktorí pracujú vo všetkých ostatných odboroch okrem poľnohospodárstva.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 52

11. NEMECKÝ OSVIETENEC ARCHENHOLZ O POMEROCH V ANGLICKU

V druhej polovici 18. storočia bolo Anglicko významnou koloniálnou mocnosťou, ktorá významne ovplyvňovala dianie nielen v Európe, ale aj vo svete. Nemecký osvietenec Archenholz okolo roku 1780 o pomeroch v Anglicku napísal:

Úžas vzbudzuje revolúcia, ktorá sa odohrala v priebehu posledných dvoch storočí v mravoch, vedách, umení, obchode, náboženstve a predovšetkým v politickom zriadení týchto ostrovanov ... Za krátky čas bol uskutočnený prechod

od krajného duchovného a svetského útlaku k neobmedzenej slobode vo veciach politických a náboženských.

Z tohto úplne voľného stavu vyplývajú charakterové vlastnosti, ktoré sú nám u Angličanov veľmi nápadné. Blahobytný a úplne nezávislý obyvateľ tejto krajiny nepozná iné smernice pre svoje konanie okrem zákonov a svojej vlastnej vôle ...

Okrem množstva práv a privilégií všetkého druhu, ktoré Angličania sčasti získali svojou Magnou chartou, sčasti si ich vydobyli v rôznych revolúciách, môžeme hlavné výdobytky tohto národa rozdeliť do piatich bodov: 1. sloboda tlače, 2. Habeas Corpus Act, 3. verejné súdne tribunály, 4. vynášanie rozsudkov porotou, 5. zastúpenie v parlamente.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 55

12. WILIAM PITT st. O SEDEMROČNEJ VOJNE

Wiliam Pitt st. ako predseda vlády s úspechom presadzoval ozbrojený boj za britské záujmy v kolóniách i na európskom kontinente. Za hlavného súpera Británie považoval Francúzsko. Preto sa jeho vláda rozhodla pre vstup do sedemročnej vojny (1756-63) na rakúskej strane. V roku 1762 sa o tomto kroku vyjadril takto:

Vojna v Nemecku zabránila Francúzsku, aby podporovalo svoje kolónie a osady v Amerike, Ázii a Afrike. Kým máme proti sebe Francúzsko ako nepriateľa, Nemecko je bojiskom, kde môžeme francúzske vojenské sily zamestnať a odlákať. Keby neboli francúzske armády zamestnané v Nemecku, boli by dopravené do Ameriky, kde by sme potom sotva dokázali zvíťaziť.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 55

13. MIRABEAU O SÚPERENÍ EURÓPANOV V KOLÓNIÁCH

Druhá polovica 18. storočia bola obdobím bojov medzi európskymi štátmi o ovládnutie kolónií. Francúzsky politik a spisovateľ markíz Mirabeau sa o ňom roku 1758 vyjadril takto:

Objavenie Nového sveta bolo začiatkom tretieho veku kolónií. Prví ľudia z Európy, ktorí prišli do Ameriky, neboli kolonisti, ale naopak dobyvatelia a pustošitelia.

Nový svet je akoby rozdelený medzi štyri národy. Španiel sa nestará o pôdu, hľadá zlato a slabne. Portugalec hľadá zlatý prach a diamanty, obchádza španielske zákazy ... Angličan by chcel svoje kolónie na jednej strane upevniť, na druhej strane rozšíriť: dva protichodné zámery. Jeho hlavným plánom je ovládnuť všetok obchod a postupne budovať na všetkých pobrežiach súvislé početné osady. Napokon Francúz schopný cestovať a poistený svojimi cestami sa opiera o svoju

pružnosť, o svoju odvahu a o svoje okamžité reakcie na nedokonalosti alebo neexistenciu svojich plánov. Takýto je prehľad súčasného stavu.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 59

14. CESTA K PRÁVNEMU ŠTÁTU

V roku 1794 bolo pre pruské štáty vydané *Všeobecné krajinské právo*, v úvode ktorého sa uvádzalo:

Účelom zákonov je blaho štátu vôbec a jeho obyvateľov zvlášť. Hlava štátu má právo viesť rokovanie obyvateľov primerane k tomuto účelu ... Zákony nesmú ďalej obmedzovať prirodzenú slobodu občanov. Jednotlivé práva a výhody príslušníkov štátu musia ustúpiť právam a povinnostiam podporujúcim všeobecné blaho ... Každý obyvateľ štátu má právo požadovať od štátu ochranu svojej osoby a svojho majetku ... Všeobecné práva ľudí sú založené na prirodzenej slobode hľadať vlastné blaho bez poškodzovania práv niekoho iného.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 66

XIV. VZNIK A VÝVOJ USA

1. SPISOVATEĽ H. G. WELLS O POMEROCH V AMERICKÝCH OSADÁCH

V polovici 18. storočia bolo na atlantickom pobreží Severnej Ameriky trinásť anglických osád. Prichádzali do nich ľudia z Anglicka z rôznych dôvodov a v rozličnom spoločenskom postavení. To sa však postupne vyrovnáva a pre každého sa otvárajú nové šance. Ako ich využijú, závisí od každého z nich.

Spočiatku si neboli rovní. V zozname cestujúcich na lodi Mayflower sú zapísaní páni i sluhovia. Pomery v osadách však rýchlo vyrovnávali rozdiely. Vlastníci i čelad' museli pracovať ako zálesáci a rozdiely medzi nimi sa časom vyrovnávali. Keď bol ohromný lán pôdy voľný, sluha ho zabral práve tak ako jeho pán. Anglická triedna sústava zmizla. V ovzduší vyrástla rovnosť schopností duševných i telesných a každý jednotlivý občan mal samostatný úsudok, ktorý nestrpel, aby mu dodávalo rozum Anglicko.

Tuláček, J.: Človek a ľudské práva, s. 7

2. THOMAS PAINE: ZDRAVÝ ROZUM

Revolučný demokrat Thomas Paine zapôsobil pred vojnou amerických osád za nezávislosť svojou brožúrou *Zdravý rozum* (1776), ktorá vyzývala k povstaniu proti anglickému útlaku a hlásala prirodzenú rovnosť a rovnaké práva všetkých ľudí. Paine tu ostro kritizoval monarchistický systém a spojenie kolónií s Anglickom:

Vláda kráľov bola na svete po prvýkrát zavedená pohanmi, od ktorých tento zvyk prevzali deti Izraela. Bol to najlepší vynález, aký kedy diabol stvoril na podporu modlárstva. Pohanovia vzdávali božské počty svojim mŕtvym kráľom a kresťanský svet toto konanie zdokonalil tak, že rovnaké počty prejavuje svojim žijúcim kráľom ... K zlám monarchie sme ešte pridali dedičné následníctvo a ako to prvé nás degraduje a poníža, tak to druhé, vydávané za vec práva, je pohanou a podvádzaním potomstva ... Jedným z najpresvedčivejších prirodzených dôkazov o nezmyselnosti dedičného následníctva kráľov je to, že ho vyvracia samotná príroda, inak by ho tak často neobracala na frašku, dávajúc ľudstvu osla namiesto leva ...

Amerika by rovnako a zrejme ešte viac rozkvitala, keby s ňou nemala nič spoločné európska moc. Obchod, pomocou ktorého zbohatla, je nevyhnutný pre život, a vždy - pokiaľ bude v Európe zvykom jesť - bude mať svoje trhy ... Vyzývam najúprimnejších prívržencov zmierenia, aby ukázali jedinou výhodu, ktorú tento kontinent získa tým, že sa spojí s Veľkou Britániou ... Naše obilie sa predá za svoju

cenu na ktoromkoľvek európskom trhu, a pretože tovar dovážaný k nám sa musí platiť, kupujeme ho, kde chceme ...

Navrátil, J.: Stručné dějiny USA, s. 54

3. Z MYŠLIENOK THOMASA JEFFERSONA

Jednou z najvýznamnejších osobností americkej revolúcie bol Thomas Jefferson, ktorý je známy najmä ako autor *Vyhlásenia nezávislosti*. Z jeho myšlienok vyberáme:

Nechuť voči industrializácii

V súčasnosti máme dostatok pôdy, aby sme pri jej obrábaní zamestnali neobmedzený počet ľudí. Roľníci vždy patrili k najhodnotnejším občanom. Patria k ľuďom najpracovitejším, najmorálnejším, sú pripútaní silnými väzbami k svojej krajine, k jej slobode a nezávislosti.. Z tohto hľadiska nie je potrebné roľníkov ... prerábať na námorníkov alebo remeselníkov a im podobných ... V prípade, že by takýto stav (nadbytku pracovných síl) nastal, bude potrebné urobiť niečo s nadbytkom pracovnej sily. Ja osobne by som tých ľudí videl radšej ako námorníkov, než aby pracovali v manufaktúre. Podľa môjho názoru sú remeselníci ... nástrojom, s pomocou ktorého sa najčastejšie ničí sloboda krajiny.

O prirodzenej a umelej aristokracii

Súhlasím s názorom, že medzi ľuďmi existuje prirodzená aristokracia. Dôvodom sú zdatnosť a nadanie ... Existuje aj umelá aristokracia, ktorá sa opiera o bohatstvo a pôvod bez ďalších schopností a zdatností... Prirodzenú aristokraciu považujem za najcennejší dar prírody pre výchovu, zodpovedajúce postavenie, pre vládu a spoločnosť.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 68

4. ÚVOD K VYHLÁSENIU NEZÁVISLOSTI USA

Dôležitou otázkou, o ktorej sa rokovalo na II. kontinentálnom kongrese vo Philadelphii, bola otázka cieľov revolúcie a budúceho politického systému v amerických osadách. Vo svojich úvahách sa predstavitelia revolúcie pokúšali uviesť do života to, s čím sa zoznámili v dielach európskych politických teoretikov, ako bol Montesquieu. Z diskusií vzniklo *Vyhlásenie nezávislosti*, ktorého autorom bol Thomas Jefferson a ktoré kongres prijal 4. júla 1776.

Pokladáme za samozrejmé tie pravdy, že všetci ľudia sú stvorení seberovní, že Stvoriteľ ich obdaril istými neodňateľnými právami, že medzi tými sú život, sloboda a právo hľadať šťastie ...

Tieto práva môže zabezpečiť len taká vláda, ktorú si ľudia sami ustanovia. Len tá má spravodlivú moc. A kedykoľvek nejaká vláda začne prirodzené ľudské práva obmedzovať, ľud má právo ju zmeniť alebo zrušiť a ustanoviť novú. K tejto

akcii sa nesmie pochopiteľne pristupovať ľahkovážne. Keď však dlhý rad bezpráví a útlaku svedčí o úmysle uvrhnúť ľud do područia despotizmu, potom má ľud nielen právo, lež povinnosť takúto vládu zvrhnúť a ustanoviť nových strážcov svojej budúcej bezpečnosti. Tak trpeli americké osady, a preto cítia nevyhnutnosť zmeniť svoju vládu. Dejiny terajšieho kráľa Veľkej Británie sú dejinami opakovaných bezpráví a útlaku, ktorých priamym cieľom je ustanoviť úplnú tyraniu nad týmito štátmi. Aby sa to dokázalo, nech poctivý svet posúdi tieto skutočnosti ...

Tuláček, J.: Človek a ľudské práva, s. 7

5. ALEXANDER HAMILTON PROTI DEMOKRACII

Po získaní nezávislosti sa v USA viedli spory o ďalší vývoj krajiny a podobu jej ústavy. Na čele jednej skupiny bol americký politik Alexander Hamilton, ktorý sa o demokracii vyjadril takto:

Všetky spoločenstvá sa delia na menšinu a väčšinu. Menšinu tvoria bohatí a urodzení, väčšinou je ľud. Bolo povedané, že hlas ľudu je hlas Boží, avšak ... to nie je pravda. Ľud je nedisciplinovaný a nestály, zriedka uvažuje alebo zisťuje právo. Dajme preto prvej triede občanov určitý podiel na vláde. Budú zadržiavať nestálosť chudobných ... Môžeme predpokladať, že demokratické zhromaždenie, ktoré každoročne zmieta masou ľudí, bude stále konať pre dobro ľudu? ... Je jasné, že nemôžeme mať dobrú výkonnú moc, vytvorenú na demokratickom základe!

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 72

6. MONROEOVA DOKTRÍNA

Za republikánskeho prezidenta Jamesa Monroea (1817 - 1825) vystúpili USA proti pripravovanej akcii Svätej aliancie, ktorá chcela zasiahnuť proti národnooslobodzovaciemu hnutiu v latinskoamerických kolóniách Španielska. Proti tejto intervencii sa stavalo aj Anglicko, ktoré vítalo vznik nezávislých a pritom hospodársky slabých štátov v Latinskej Amerike. Dňa 2. decembra 1823 vystúpil Monroe so svojou doktrínou pred americkým Kongresom. Hovoril v nej:

Naša politika voči Európe, určená na samom začiatku vojen, ktoré už tak dlho zmietajú onou časťou zemegule, zostáva nezmenená, to jest nezasahovať do vnútorných záležitostí európskych mocností; považovať vládu de facto za vládu právoplatnú; pestovať s takouto vládou priateľské styky a tieto styky udržiavať úprimnou, pevnou a mužnou politikou, pripravení za všetkých okolností uznať spravodlivé požiadavky každej mocnosti a od žiadnej z nich netrpieť krivdy. Čo sa však týka týchto (t. j. amerických) pevnín, okolnosti sú výrazne a nápadne odlišné. Je nemožné, aby spojenecké mocnosti rozšírili svoje politické prenikanie do

ktorejkoľvek oblasti ktorejkoľvek z oboch pevnín, aby tým neuviedli do nebezpečenstva náš mier a šťastie; rovnako tak nikto neuverí, že naši južní bratia, keby im bola ponechaná voľba, by takúto politiku dobrovoľne prijali. A preto je práve tak nemožné, aby sme sa my takýmto zásahom v akejkoľvek forme ľahostajne prizerali.

Navrátil, J.: Stručné dějiny USA, s. 76

7. ABRAHAM LINCOLN O ZRUŠENÍ OTROCTVA

1. januára 1863 bolo v USA zrušené otroctvo. Práve prebiehala občianska vojna a ani samotný prezident Abraham Lincoln nemal v tejto otázke jednoznačný názor. Svedčia o tom nasledujúce ukážky:

List A. Lincolna H. Greleymu z roku 1862

... Mojim najdôležitejším cieľom v tomto zápase je zachrániť Úniu a nie zachrániť alebo zničiť otroctvo. Keby som mohol zachrániť Úniu a neoslobodiť pritom žiadneho otroka, urobil by som to; a keby som ju mohol zachrániť oslobodením jedných a druhých nechať v otroctve, taktiež by som to urobil. To, čo robím kvôli otroctvu a pre farebnú rasu, robím preto, že verím, že to pomôže zachrániť Úniu; a keď niečo zanedbávam, tak iba preto, že neverím, že by to mohlo pomôcť zachrániť Úniu. Urobím menej, ak uverím, že to vec poškodí, a urobím viac, ak uverím, že to veci pomôže...

Vysvetlil som tu svoj úmysel vzhľadom na svoje úradné povinnosti a nezamýšľam nijako meniť svoje často vyjadrované osobné želanie, aby všetci ľudia kdekoľvek boli slobodní.

Navrátil, J.: Stručné dějiny USA, s. 105

Z Lincolnovho vyhlásenia o zrušení otroctva

Vyhlasujem a oznamujem ja, Abraham Lincoln, prezident Spojených štátov, silou prepožičanej mi moci najvyššieho veliteľa ... v období ozbrojenej vzbury proti autorite a vláde Spojených štátov, a ako vhodné a nevyhnutné vojenské opatrenie na potlačenie spomínanej vzbury ... a silou svojej moci a pre vyššie uvedený cieľ nariaďujem a vyhlasujem, že osoby, ktoré sú vo vyššie uvedených štátoch držané ako otroci, sú slobodné a naďalej majú zostať slobodnými: a že vojenské a námorné úrady uznávajú a zaručujú slobodu uvedeným osobám.

A týmto zaväzujem tieto osoby, touto cestou vyhlásené za slobodné, aby sa zdržali každého násilia, s výnimkou nevyhnutnej obrany v núdzi: a odporúčam im, aby - ak im to bude umožnené - ďalej verne a poctivo pracovali za primeranú mzdu.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 137

8. DIPLOMACIA DOLÁRA

Začiatkom 20. storočia využila vláda USA ekonomické problémy krajín Latinskej Ameriky na ich ekonomické pripútanie. Túto „diplomaciu dolára“ charakterizoval prezident W. Taft v roku 1912 pred Kongresom USA:

Cieľ našej politiky v Strednej Amerike spočíva v tom, pomáhať takým krajinám, ako je Nikaragua a Honduras ... Monroeova doktrína je v krajinách susediacich s Panamským prieplavom a v oblasti Karibského mora životaschopnejšia než kdekoľvek inde. Tam zároveň spadá udržiavanie tejto doktríny celou svojou váhou na USA. Preto je veľmi dôležité, aby sa krajiny tejto oblasti vyhli nebezpečenstvu spútania ťažkým zahraničným dlhom ... ako aj stálemu nebezpečenstvu medzinárodných konfliktov, vedúcich k neporiadku vnútri krajiny. Preto Spojené štáty s potešením povzbudia a podporia tých amerických bankárov, ktorí prejavia želanie pomôcť pri finančnej obnove týchto krajín. Takáto obnova spojená s ochranou colného systému, ktorý by sa mohol stať korisťou možných diktátorov, likviduje jednou ranou hrozby zo strany zahraničných veriteľov i hrozbu zo strany revolučných neporiadkov.

Navrátil, J.: Stručné dějiny USA, s. 168

XV. VEĽKÁ FRANCÚZSKA REVOLÚCIA A OBDOBIE NAPOLEONSKÝCH VOJEN

1. Z VOLTAIROVÝCH MYŠLIENOK

Francúzsky filozof Voltaire (vl. Menom François Maria Arouet) patril k najvplyvnejším a najslávnejším osvietencom, aj keď nevytvoril žiaden ucelený filozofický systém. Jeho eseje, publicistika, ako aj literárna a historická tvorba významne ovplyvňovali verejnú mienku v predrevolučnom Francúzsku.

O náhode:

Bolo by to vskutku veľmi podivné, keby celá príroda, všetky hviezdy sa riadili večnými zákonmi, a pritom žil malý živočích vysoký päť stôp, ktorý by navzdory týmto zákonom mohol vždy konať, ako sa mu zapáči, len z prostého rozmaru. Konal by náhodne a my vieme, že náhoda nič nie je. Vynašli sme toto slovo preto, aby sme vyjadrili známy výsledok všetkých neznámych príčin.

O slobode:

Možno niet jednoduchšej otázky ako je problém slobody, ale nie je nič, čo by ľudia viac zamotali. Ťažkosti, ktorými sa zásluhou filozofov ježí táto vec, ... sú hlavnou príčinou, prečo sa idea slobody samým predstieraným vyjasňovaním zatemnila ...

Byť naozaj slobodný je to isté ako môcť. Keď môžem urobiť, čo chcem, som slobodný, ale to, čo chcem, chcem nevyhnutne, inak by som to chcel bez dôvodov, bez príčiny a to je nemožné. Moja sloboda je v tom, že idem, keď chcem ísť ... Moja sloboda je v tom, že nerobím nič zlého, ak to môj duch nevyhnutne považuje taktiež za niečo zlé v tom, že si podrobím vášeň, keď môj duch cíti jej nebezpečenstvo.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 63

2. MONTESQUIEU O MOCI

K politickej teórii spomedzi osvietencom najvýznamnejšie prispel Charles Louis Montesquieu. Vo svojom spise *O duchu zákonov* vypracoval projekt politického systému, kde by prirodzené práva človeka boli spoľahlivo chránené pred despotizmom. O moci sa vyjadril takto:

... je večnou skúsenosťou, že každý človek, ktorý má moc, má sklon k tomu, aby ju zneužil ... Aby moc nebola zneužitá, musí tu existovať také zriadenie, v ktorom jedna moc drží druhú na uzde. Ak je zákonodarná moc spojená s výkonnou mocou v jednej osobe alebo korporácii, potom neexistuje sloboda, pretože je možné obávať sa, že ten istý vládca alebo ten istý stav bude vydávať tyranské zákony, aby ich potom sám tyransky uvádzal do života.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 64

3. Z DEKLARÁCIE PRÁV ČLOVEKA A OBČANA

Vzorom pre revolúcie v Európe v polovici 19. storočia sa stala Veľká francúzska revolúcia. Spory medzi kráľom a generálnymi stavmi prerástli do vytvorenia Národného zhromaždenia a neskôr do útoku na kráľovskú pevnosť Bastila, ktorá bola dobytá 14. júla 1789. Po tomto víťazstve nad kráľom a jeho prívržencami prijalo Národné zhromaždenie dva dôležité dokumenty - *Dekrét o zrušení feudalizmu ako systému* (4. 8. 1789) a *Deklaráciu práv človeka a občana* (26. 8. 1789).

Predstavitelia francúzskeho ľudu, vytvoriac Národné zhromaždenie a uvedomujúc si, že neznalosť práv človeka a zabúdanie na ne a pohŕdanie nimi sú jedinými príčinami verejného nešťastia a rozpadu vlády, rozhodli sa touto slávnostnou deklaráciou vyhlásiť prirodzené, neodňateľné a posvätné práva človeka. Táto deklarácia, ktorú budú mať všetci príslušníci pospolitosti stále na pamäti, bude im pripomínať ich práva a povinnosti ... V dôsledku toho Národné zhromaždenie uznáva a vyhlasuje za prítomnosti a pod záštitou zvrchovanej Bytosti nasledujúce práva človeka a občana.

Článok 1. Ľudia sa rodia, zostávajú slobodní a sú si rovní v právach.

Článok 2. Cieľom každého politického spolku je zachovať prirodzené a nevynútiteľné práva človeka. Týmto právami sú právo na slobodu, právo na majetok, právo na bezpečnosť a právo klásť odpor útlaku.

Článok 4. Sloboda spočíva v možnosti robiť všetko, čo neškodí druhému.

Článok 5. Ničomu, čo zákon nezakazuje, sa nesmie brániť a nikto nemôže nikoho nútiť robiť to, čo zákon nenariaďuje.

Článok 6. Zákon musí byť rovný pre všetkých tak pri ochrane, ako aj pri treste. Občania sú si rovní a majú rovnaké právo na prístup ku verejným poctám, miestam, hodnostiam podľa schopností a bez iných rozdielov než tých, ktoré vyplývajú z ich cnosti a z ich nadania.

Článok 7. Nijaký človek nemôže byť obžalovaný, zatknutý ani väznený inak než v prípadoch stanovených zákonom, a to formou, ktorú zákon predpisuje.

Článok 9. Každý človek je považovaný za nevinného až do chvíle, keď je prehlásený vinným.

Článok 10. Nikto nesmie byť prenasledovaný pre svoje názory vrátane náboženských ...

Článok 12. Zaručenie práv človeka a občana vyžaduje verejnú moc. Táto moc je určená pre blaho všetkých, a nie pre osobný úžitok tých, ktorým je zverená.

Článok 17. Majetok je posvätným a nedotknuteľným právom ...

Tuláček, J.: Človek a ľudské práva, s. 13

4. ROBESPIERROVE ARGUMENTY PRE POPRAVU KRÁĽA (PREJAV Z 3. 12. 1793)

Zápas o politickú prevahu v Konvente v roku 1793 medzi girondistami, ktorí predstavovali najsilnejšiu skupinu a jakobínmi a cordeliérmi („hora“ - podľa zasadacích miest v hornej časti snemovne) sa vyhrotil v diskusii o osude kráľa Ľudovíta XVI. Najhorlivejšími zástancami popravy kráľa boli jakobíni, ktorých argumenty predniesol ich vodca Maximilian Robespierre.

Tu sa nevedie súdny proces. Ľudovít nie je obžalovaný a vy nie ste sudcami. Ste iba politici a zástupcovia národa ... Vašou úlohou nie je vysloviť nad niekým rozsudok, ale prijať opatrenie v záujme verejného poriadku. Pokiaľ ide o moju osobu, priechi sa mi trest smrti a k Ľudovítovi necítim ani lásku ani nenávisť ... Ale zosadený kráľ v lone revolúcie, ktorá má ešte ďaleko k tomu, aby bola pevne zakotvená ... taký nemôže byť zneškodnený uväznením alebo vypovedaním z krajiny. S bolesťou vyslovujem obecnú pravdu: je lepšie, aby zomrel Ľudovít, než by malo zahynúť 100 000 poctivých občanov ...

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 78

5. NEMECKÝ UČENEC GEORG FORSTER A BRITSKÝ POLITIK A PUBLICISTA EDMUND BURKE O REVOLÚCII

Francúzska revolúcia mala od počiatku svojich prívržencov i odporcov a to nielen v samotnom Francúzsku, ale aj za jeho hranicami. Prinášame názory aspoň dvoch z nich.

Georg Forster - z listu manželke 11. mája 1793:

Verím vo význam tejto revolúcie vo veľkom okruhu ľudských osudov, verím, že sa nielenže musela uskutočniť, ale že dá nový smer vývoju ...

Edmund Burke - kritik francúzskej revolúcie:

Nebojím sa odporu, keď tvrdím, že niet v Anglicku jediného človeka tešiaceho sa verejnému uznaniu, ktorý by nebol úprimne znechutený, keď Národné zhromaždenie skonfiškovovalo cirkevný majetok ... Kto z tých, v kom ešte nevyhasla iskra ľudského citu, by si mohol dovoliť zvrhnúť mužov vysokej váženosti a posvätného povolania ... z najvznešenejších stupňov štátu, a vydať ich chudobe, posmechu a pohrdaniu?

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 84, 85

6. VÝMENA LISTOV MEDZI ĽUDOVÍTOM XVIII. A GENERÁLOM NAPOLEONOM BONAPARTEM V LETE ROKU 1800

Kríza francúzskej republiky vyvrcholila koncom roku 1799, keď sa niektorí politici tajne obrátili na Napoleona Bonaparta a požiadali ho, aby v krajine obnovil pokoj a poriadok. Napoleon ponuku prijal a 9. novembra uskutočnil štátny prevrat. Moc bola zverená do rúk troch

konzulov, z ktorých prvým sa stal Napoleon. Nádeje na návrat do vlasti a na trón si v tomto období robil aj následník francúzskeho trónu Ľudovít XVIII.

Ľudovít Napoleonovi:

Asi viete, pán generál, že ste si už dávno získali moje uznanie ... Podľa svojich zásad som Francúzom ... Môžeme zabezpečiť pokoj pre Francúzsko. Hovorím „my“, pretože na to potrebujem Bonaparta - a on to nebude môcť bezo mňa presadiť. Pán generál! Európa sa na Vás díva, sláva na Vás čaká a ja netrpezlivo túžim znova dať svojmu ľudu mier.

Bonapartova odpoveď:

Dostal som, môj pane, Váš list a ďakujem za ctihodné veci, ktoré tam uvádzate. Návrat do Francúzska si nesmiete priať, pretože by ste museli prejsť cez sto tisíc mŕtvov. Obetujte svoje záujmy pokoju a blahu Francúzska. Dejiny Vám za to poďakujú. Voči nešťastiu Vašej rodiny nie som bezcitný. Rád prispejem k zdaru a pokoju Vašej odlúčenosti.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 87

7. NAPOLEON O SITUÁCIÍ V BEREZINE

Po prevzatí moci a vyhlásení sa za cisára (1804) sa Napoleon Bonaparte vydal na vojenskú výpravu s cieľom ovládnuť Európu. Po úspechoch pri Slavkove (1805), v nemeckých štátoch a v Taliansku si trúfol na výpravu do Ruska. Jeho súper, generál Kutuzov, mu umožnil priblížiť sa k Moskve a po bitke pri Borodine (1812) do nej aj vstúpiť. To však bol začiatok Napoleonovho konca a tragédie francúzskej armády.

Armáda je síce početná, ale v strašnom rozklade. Potrebujeme štrnásť dní, aby sa znovu zhromaždila, ale kde vziať tých štrnásť dní? Zima a utrpenie ju rozložili. Dostaneme sa do Wilna, ale budeme sa tam môcť udržať? ... Ak nás napadnú počas prvých ôsmich dní, pochybujem o tom, že sa tam udržíme. Potraviny, potraviny, potraviny! Snád sa bude môcť armáda zhromaždiť za Nemenom. V tejto situácii budem považovať svoju prítomnosť v Paríži za nevyhnutnú pre Francúzsko, ríšu, ako aj pre samotnú armádu ...

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 89

8. ZO ZAKLADAJÚCEJ LISTINY SVÄTEJ ALIANCIE

Po porážke Napoleona Bonaparta v bitke národov pri Lipsku (1813) sa z iniciatívy ruského cára Alexandra I. a rakúskeho kancelára Metternicha zišli vo Viedni panovníci Rakúska, Ruska a Pruska a prijali prehlásenie pod názvom *Svätá aliancia*. Jeho hlavným cieľom bola spolupráca panovníkov s cieľom zabrániť vzniku nových revolúcií. V očiach súčasníkov i neskorších generácií sa stalo symbolom politického útlaku, ktorý vo väčšine Európy po viedenskom kongrese zavládol.

Článok 1. V súlade so slovami Svätého písma, ktoré vyzýva všetkých ľudí, aby sa považovali za bratov, zostanú traja monarchovia spojení zväzkami skutočného a nerozlučného bratstva ... a budú sa považovať vo vzťahu k svojim poddaným a armádam za otca rodiny a budú ich riadiť v duchu bratstva, aby chránili mier, náboženstvo a spravodlivosť.

Článok 2. Preto bude platiť ako jediná zásada tá, že si budú navzájom preukazovať služby ... a považovať sa za tri vetvy jedného kresťanského národa. Traja spojení vladári sa považujú za Prozreteľnosťou zvolení, aby vládli trom členom jednej rodiny, totiž Rakúsku, Prusku a Rusku ... Zároveň uznávajú, že kresťanský národ, ku ktorému patria spolu so svojim ľudom, ... nemá iného pána okrem Boha a nášho vykupiteľa Ježiša Krista.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 94

9. Z NÁZOROV KANCELÁRA METTERNICHA

Klemens Lothar Václav Metternich je považovaný za autora európskeho systému rovnováhy síl. S jeho menom je však spojené aj tvrdé presadzovanie zásady vojenskej intervencie proti všetkým prejavom neposlušnosti poddaných kdekoľvek v Európe. V novovzniknutom rakúskom cisárstve vytvoril účinný systém policajnej kontroly a zastrašovania, ktorý sa bez používania drastických metód dokázal udržať až do revolúcie 1848.

Zásady európskej politiky

Prvým cieľom snáh našej vlády bolo ... zachovanie zákonného poriadku, stavu pokoja, ktorý zabezpečuje plody tak draho vykúpeného mieru ... Niekoľko rokov pozorujeme so zadosťučinením, že mnohé vlády sa konečne prepracovali k názoru, že prvou a nevyhnutnou podmienkou je potlačenie stále ešte existujúceho zla ... Týmto zlom je onen revolučný duch, ktorý sa zrodil z protiprávneho nepokoja ..., ktorý je kŕmený odpornými vášňami a hlbokým znemravením. Systematickí vo svojich plánoch, prísne dôslední vo svojich tajných zámeroch, hľadajú vodcovia tejto bezbožnej sekty od jedného konca Európy k druhému spojencov na uskutočnenie svojich zločinných zámerov ...

O koreňoch súčasného zla

To zlo existuje a je obrovské. Myslíme, že ho nemožno nazvať lepšie a jeho príčiny presnejšie než oným slovom ... 'požiadavky', čo je neoddeliteľný sprievodca polovzdelaťcov a vyrastá z bezhraničných ambícií, ktoré možno ľahko uspokojiť v obdobiach zmätkov a nepokojov. Je to predovšetkým stredná trieda spoločnosti, ktorá je zachvátená touto morálnou hnilobou. A práve medzi týmito príslušníkmi sú hlavy strany, ktorá pracuje v prospech liberálneho obratu ...

Vlády, ktoré stratili rovnováhu, sú vystrašené a zmätené pokrikom tejto strednej triedy spoločnosti, ktorá má miesto medzi kráľom a jeho poddanými, láme žezlá monarchov a uzurpuje si právo byť hlasom ľudu.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 95

XVI. REVOLUČNÝ ROK 1848/49

1. ROBOTNÍCKY NESÚHLAS SO ZRUŠENÍM NÁRODNÝCH DIELNÍ

Po zákaze jedného z banketov vo februári 1848 vypukla 22. 2. 1848 v Paríži revolúcia, ktorá zvrhla starý režim a Ľudovít Filip abdikoval. Ešte koncom februára dala dočasná vláda zriadiť tzv. národné dielne, kde mali nezamestnaní získať možnosť zárobku. Aj tie však boli onedlho zrušené, proti čomu protestovali robotníci:

Protest ministrovi financií

... Robotníci, ktorí boli včera mučeníkmi pre republiku na barikádach a dnes ju bránia v národných gardách, si od republiky niečo zaslúžia ... Prečo vyvolali národné dielne váš nesúhlas? Nepožadujete ich reformu, ale ich úplné zrušenie. Ale čo urobíte s tými 110 000 robotníkmi, ktorí každodenne čakajú na svoju maličkú mzdu, aby užívali seba a svoje rodiny? ...

Robotnícky list v novinách

... Išiel som do dielní, keď už sme nikde nemohli nájsť obživu. Potom ľudia vraveli, že tam dostávame milodary. Ale keď som tam prišiel, nemyslel som si, že sa stávam žobrákom. Myslel som si, že moji bratia, ktorí sú bohatí, mi poskytujú niečo málo z toho, čo môžu ožlieť, pretože som ich brat. Priznávam, že sme v dielňach príliš ťažko nepracovali ... Jedno vysvetlenie je, že som príliš starý na to, aby som ľahko zmenil svoju profesiu. Ale je aj iné vysvetlenie: je pravdou, že v národných dielňach nebolo čo robiť.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 108

2. ZÁKLADNÉ PRÁVA NEMECKÉHO OBČANA

Frankfurtský parlament pripravil v roku 1849 návrh novej nemeckej ústavy, ktorá bola kompromisom medzi liberálmi a demokratmi. Okrem iného sa v nej uvádzalo:

§ 131. Nemecký ľud sa skladá z príslušníkov štátov, ktoré tvoria nemeckú ríšu.

§ 137. Šľachta ako stav je zrušená. Všetci Nemci sú si pred zákonom rovní.

§ 143. Každý Nemec má právo, aby vyjadroval svoj názor slovom, písmom, tlačou i obrazom. Sloboda tlače nesmie byť za žiadnych okolností obmedzená... alebo zrušená.

§ 153. Školská výchova a vzdelávanie podlieha štátnemu dozoru. Rodičia nesmú ... svoje deti nechať bez výučby, ktorá je predpísaná pre základné ľudové školy.

§ 164. Vlastníctvo je nedotknuteľné.

§ 181. Súdnictvo a správa musia byť oddelené a navzájom nezávislé.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 111

3. PREČO FRIDRICH VILHELM IV. ODMIELOL CISÁRSKU KORUNU

Frankfurtský parlament ponúkol cisársku korunu v zjednotenom Nemecku pruskému kráľovi Fridrichovi Vilhelmovi IV. Ten v dôvodoch, prečo ju odmietol, v roku 1849 uviedol:

Táto koruna vlastne žiadnou korunou nie je. Koruna, ktorú môže prijať Hohenzollern, nie je tá, ktorú vyrobilo zhromaždenie, ktoré vyrástlo z revolučného semena, ale taká, ktorá nesie Božiu pečať ... Koruna, ktorú niesli Ottonovia, Štaufovia, Habsburgovci, sa trblieta leskom tisícročí. Ale tá, ktorú myslíte, je zneuctená zápachom revolúcie z roku 1848 ... Takúto imaginárnu obruč umiesenú z lajna a latiek si predsa nemôže dať nasadiť legitímny kráľ z Božej milosti ...

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 111

4. PRVÁ PRAŽSKÁ PETÍCIA

Začiatkom revolúcie v rokoch 1848 - 1849 v Čechách bolo ľudové zhromaždenie, ktoré sa zišlo 11. marca 1848 vo Svätováclavských kúpeľoch v Prahe. Na tomto zhromaždení bola prijatá petícia cisárovi, ktorá požadovala ústavné práva pre Čechov, Moravanov a Slezanov. Súčasne bol zvolený aj Svätováclavský výbor, ktorý v neskoršom období vypracoval ďalšie petície, ktoré však neboli úspešné.

1. ... aby obe reči, české aj nemecké boli rovnocenné tak v školách ako aj v úradoch.
2. ... aby záležitosti miest a dedín zastupovali slobodne zvolení poslanci a aby zväzok medzi Čechmi, Moravanmi a Slezanmi bol garantovaný spoločnými každoročnými zhromaždeniami stavov.
3. Aby bolo povolené samostatné, komunálne teda obecné zriadenie krajinské tak, aby členovia magistrátov a predstavení obcí boli slobodne volení a aby ich rokovania o obecných veciach boli verejné ...
4. ... prechod k verejnému súdnemu rokovaniu.
5. Aby bola sloboda tlače obmedzovaná len existujúcimi zákonmi ...
6. Aby bola povolená sloboda vyznávať akékoľvek náboženstvo.
7. Aby bola zaistená bezpečnosť osoby proti ľubovoľnému zatknutiu, a aby zákon ustanovil podmienky za ktorých môže byť človek zatknutý.
8. Aby sa do úradov dosadzovali ľudia, ktorí ovládajú oba jazyky.
9. Aby bola nariadená všeobecná vojenská povinnosť ... a aby bolo v mestách zriadené meštianske vojsko a na vidieku okresná stráž.
10. Aby boli učitelia najprv sami vyučení a vzdelaní, aby sa im vymeral dostatočný a slušný plat, aby sa na gymnáziách vyučovalo veciam reálnym a na univerzitách aby bola úplná sloboda vyučovania.

Čapek, V.: Dejepis pre 2. ročník gymnázia, s. 293

5. PREJAV Ľ. ŠTÚRA NA SLOVANSKOM ZJAZDE V PRAHE O POSTAVENÍ SLOVANOV V RAKÚSKEJ RÍŠI

Slovanská myšlienka nikdy nedostala takú konkrétnu podobu v spoločnom postupe a spolupráci Slovanov, žijúcich v habsburskej monarchii, ako po marcových udalostiach roku 1848. Predovšetkým úspech politiky maďarskej opozičnej šľachty, ktorej sa v polovici marca podarilo dosiahnuť od Viedne samostatnú vládu pre Uhorsko, ukazoval, že toto rozdelenie mocenských síl v monarchii s rakúskou nadvládou v jej západnej časti a maďarskou vo východnej časti stalo sa na ujmu postavenia rakúskych i uhorských Slovanov. Politickí predstavitelia Slovákov, najmä Ľ. Štúr a J. M. Hurban, sa usilovali s ich zástupcami najprv vo Viedni a potom na Slovanskom zjazde v Prahe čeliť tejto protislovanskej politike. Pri riešení otázky postavenia Slovanov v ríši Štúr s Hurbanom sa na ňom postavili i proti Palackého koncepcii zachovať Rakúsko pretvorené na federáciu. Svoje riešenie slovanskej otázky v monarchii vyslovil v nasledujúcom prejave.

Cíl náš měl by býti zachovati říši Rakouskou? Náš cíl jest zachovat nás. Nejdříve musíme sloužit sobě, pak jiným. Dokavád Rakousko stálo, my hnili. Co by nám řekl svět, kdybychom o nic víc nestáli, než o zachování Rakouska. Pádem Rakouska nepadáme my ... Jen Češi, Moravani a Poláci užívají nějaké samostatnosti, nikoli Slované uhersťí. My patříme k uherskému sněmu. Od toho co možná pro nás očekávati? ...

Nejdříve se musí zlomit uherské poměry; převaha maďarstva by se zničila, jest hlavní úkol náš. Maďaři chtějí se stát všemožně centrální moci rakouskou, proto zvou císaře, aby šel do Uher. Němci mají strach před Maďary, ten strach má také vláda, proto jim nic odepřítí nemůže. Ale proto musíme my také energicky vystoupiti. Chraňme se toho, aby se vláda vrhla do náručí Maďarů ...

Vyslovme se, že chceme jako samostatné spojené s l o v a n s k é o b c e stát pod r a k o u s k o u ř í š í. Neříkejme, že chceme zachovat Rakousko, ani utvořit rakouskou slovanskou říši. Toť nás připraví o všechny sympathie evropských národů. Řekněme, že chceme jako samostatné slovanské obce stát pod vládou rakouskou: tím dáme akcent Slovanům. Pak s nimi může vláda rakouská žít.

Proto musíme sílu Maďarů ztroskotat, dokud Maďaři jsou v převaze; jsou-li Čechové paralyzováni, darmo se budou pokoušet, aby rakouský kabinet k slovanské politice přivedli. Návrh kladu:

1. Že chceme utvořit samostatné slovanské obce v Rakousku.
2. Pak aby se přikročilo hned, aby vláda rakouská ztroskotala převahu maďarskou.

Naše dejiny v prameňoch, s. 220

XVII. EURÓPA PO REVOLÚCII 1848/49

1. BRITÁNIA ZÍSKALA ROZHODUJÚCI PODIEL AKCIÍ SUEZSKÉHO PRIEPLAVU

Keď sa egyptský vládca Ismail, ktorý vlastnil 43 % akcií Suezského prieplavu, dostal roku 1875 do finančnej tiesne a bol nútený rokovať o predaji týchto akcií, rozhodla sa vláda ministerského predsedu Disraeliho k rýchlemu činu a akcie kúpila. Disraeli o tom kráľovnej Viktórii 24. novembra 1875 napísal:

Pán Disraeli s najoddanejšou úctou Jej Veličenstvu:

Práve sa vec uzavrela: akcie patria Vám, Madame. Preľstili sme francúzsku vládu, ktorá si kládla podmienky, ... ktoré by jej dali do rúk vládu nad Egyptom.

Nato zúfalý khedif Ismail navrhol, aby si vláda Jej Veličenstva ihneď kúpila všetky jeho akcie ... Štyri milióny šterlingov! A takmer ihneď. Iba jediná firma to bola schopná urobiť - Rotschild. Postupovala skvele. Poskytla peniaze na nízky úver a teraz patrí khedifov podiel Vám, Madame.

Zasadnutie kabinetu o tejto veci trvalo včera viac než štyri hodiny a pán Disraeli nemal ani dnes pokojnú minútu, preto mu prepáčte jeho náhlenie ... Bude Vám zajtra celú tú podivuhodnú históriu rozprávať.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 116

2. MANIFEST FABIÁNSKEJ SPOLOČNOSTI

Fabiánska spoločnosť vznikla roku 1884. Bola to vplyvná skupina vzdelancov, ktorá sa hlásila k myšlienke evolučného vývoja k socializmu. Patrili k nej o. i. anglický dramatik G. B. Shaw a prozaik H. G. Wells. Fabianovci sa združili, aby šíрили nasledujúce názory, ktoré zastávajú a aby diskutovali o ich praktických dôsledkoch.

Že za daných podmienok si nikto nemôže užívať blahobyť so cťou a uplatňovať ho bez biedy.

Že je povinnosťou každého člena spoločnosti, aby získaval prostriedky na svoju obživu svojou vlastnou prácou.

Že najvýraznejším výsledkom nášho súčasného systému ... sa stalo rozdelenie spoločnosti na znepriatelené triedy ...

... že nejaká forma znárodnenia pôdy je verejnou povinnosťou.

Že za daného systému, keď sa národný priemysel môže organizovať sám, konkurencia má za následok nepoctivosť, nespravodlivé rozdeľovanie a neľudské prinucovanie.

Že štát by mal súťažiť so súkromnými osobami - najmä s rodičmi - pri poskytovaní šťastného domova pre deti tak, aby každé dieťa mohlo nájsť útočisko pred tyraniou alebo nedbanlivosťou svojich prirodzených pestúnov.

Že muži už nepotrebujú politické privilégiá, ktoré ich chránia proti ženám, a že obe pohlavia majú preto mať rovnaké politické práva.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 117

3. BAVORSKÝ KRÁĽ A VZNIK NEMECKEJ RÍŠE

18. januára 1871 bolo vyhlásené na zámku vo Versailles nemecké cisárstvo. Rozhodujúcu úlohu pri zjednotení nemeckých štátov bezpochyby zohral Otto von Bismarck. Dôležitý však bol aj postoj vladárov jednotlivých krajín. Bavorský kráľ Ľudovít II. to videl takto:

Kráľ Ľudovít II. Bavorský svojmu bratovi (25. 11. 1870)

Milý Otto!

... Medzitým som zažil mnoho zarmucujúceho. Dokonca i bavorská, monarchistická smotánka ma zaprisahá, aby som čo najskôr ponúkol nemeckú cisársku korunu tomu kráľovi (*pruskému*), pretože inak to urobia ostatné kniežatá ... Keby Bavorsko mohlo zostať samo bokom od toho zväzku, potom by to bolo ľahostajné, ale pretože je to politicky nemožné ... stáva sa činom politickej múdrosti, ba nutnosti v záujme Koruny a krajiny, akokoľvek je to odporné a hnusné, keď bavorský kráľ predloží onú ponuku ... A pretože je to bohužiaľ tak, bol by odpor márný ... Je na zaplakanie, že k tomu došlo, ale nedá sa už nič zmeniť.

Kráľ Ľudovít II. Bavorský Bismarckovi (2.12.1870)

Môj milý gróf!

... Môj list Vášmu kráľovi sa zajtra dostane do jeho rúk. Z celého srdca si želám, aby môj návrh našiel u kráľa, u ostatných členov Spolku a aj u národa plný ohlas. Zostáva mi uspokojivé vedomie, že som, ako to zodpovedá môjmu postaveniu v Nemecku, mohol prispieť rozhodujúcim krokom k národnej veci. S istotou tiež ale dúfam, že Bavorsku zostane naďalej zachované jeho postavenie ...

To, čo ste urobili pre nemecký národ, je veľké a nesmrteľné a bez lichotenia môžem povedať, že zaujímate miesto v rade veľkých mužov nášho storočia ...

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 119

4. PANGERMÁNSKY PROGRAM

V roku 1905 vznikol tzv. *pangermánsky program*, ktorý načrtol plány Nemecka do budúcnosti:

Spôsob, akým Nemecko uskutoční zväčšenie svojho územia, ... je praktickým problémom. Tento problém je spätý s osobitnými charakteristickými rysmi germánskej rasy. Ak pôjde o ideál rasovej jednoty, môže rozdelenie germánskej rasy do rôznych národností a rôznych štátov tvoriť problémy ... Najmocnejší štát Nemecko musí ustanoviť hegemoniu a menšie štáty musia obetovať tú časť svojej autonómie, ktorá bude potrebná pre vytvorenie trvalého zjednotenia pre nové cisárstvo.

Nie je dôležité, či to bude možné dosiahnuť s použitím zbraní alebo bez nich. Podstatnou vecou je, že štát, ktorý si robí nárok na hegemoniu, musí disponovať dostatočnou morálnou, hospodárskou a vojenskou silou, aby dosiahol svoj cieľ ... Všetko závisí od podrobenia Francúzska. Nemecko musí vládnuť v západnej a strednej Európe. Musí anektovať naraz či krátko po sebe nemecké provincie Rakúska, ako je to v súlade s potrebami germánskej rasy.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 122

5. KOLONIZAČNÉ POSLANIE FRANCÚZSKA

Francúzsko patrilo v 19. storočí medzi najvýznamnejšie koloniálne mocnosti. Istý francúzsky politik videl jeho kolonizačné poslanie takto:

Rozšírenie Francúzska nemôže byť považované za výraz dobyvačnosti či mocenskej politiky. Takéto rozširovanie naopak znamená, že jeden z najstarších národov sveta spravodlivo šíri zásady civilizácie do iných krajín, ktoré doposiaľ zostávali barbarskými. Je potrebné založiť mnoho nových štátov, ako je Francúzsko, blízko i ďaleko ... Francúzska expanzia mala vždy civilizačný, náboženský a misijný charakter. Kolonizátorské poslanie Francúzska je rovnako staré ako jeho dejiny. Bolo vždy francúzskou tradíciou podať ruku národom, ktoré prešli oneskoreným vývojom.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 125

6. CIELE STRANY REPUBLIKÁNSKÝCH RADIKÁLOV

Po roku 1879 sa v politickom živote Francúzska začal uplatňovať nový prúd, ktorý sa hlásil k odkazu Veľkej francúzskej revolúcie. Vznikla z neho *radikálna strana* na čele ktorej stál George Clemenceau. Ten o jej cieľoch povedal:

My, radikálni republikáni, chceme republiku kvôli jej výsledkom, kvôli veľkým a plodným reformám, ktoré prináša ... Cieľ, ktorý sa usilujeme dosiahnuť, je zdokonalenie veľkej revolúcie z roku 1789, ktorá prebudila k životu francúzskeho mešťana a potom ho pred svojím skončením opustila. Ide o obnovenie sociálneho

mieru jedine cestou rozvoja spravodlivosti a slobody. Existuje nejaké lepšie meradlo?

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 127

7. JEAN JAURÈS PROTI PRÍPRAVÁM VOJNY

Hlavné prúdy socialistického robotníckeho hnutia vo Francúzsku sa roku 1905 spojili do jednotnej strany, v ktorej bol najvýznamnejšou osobnosťou predák umierneného krídla Jean Jaurès. Tu je jeho názor na prípravu vojny:

Ak vám bude proti vašej vôli vnútená vojna, potom povinnosť proletára spočíva v tom, aby prijal zbraň, ktorá mu bude daná, ale nie preto, aby zabíjal svojich bratov na druhej strane hranice, ale preto, aby revolučnou cestou zvrhol zločinné vlády.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 128

8. CÁR ALEXANDER II. O SVOJOM ZÁMERE ZRUŠIŤ NEVOĽNÍCTVO

Ruský cár Alexander II. pochopil, že ak chce zachrániť v Rusku systém samoderžavia, musí pristúpiť k niektorým reformám. Jednou z najdôležitejších bolo zrušenie nevoľníctva. Roku 1856 o tom v prejave k skupine moskovskej šľachty povedal:

Dozvedel som sa, páni, že sa medzi vami šíria povesti týkajúce sa môjho zámeru zrušiť nevoľníctvo. Aby som zabránil zbytočným dohadom okolo takej závažnej záležitosti, považujem za nutné vás informovať, že nemám v úmysle uskutočniť to ihneď. Ale prirodzene - a vy sami to viete, súčasný systém vlastníctva nevoľníkov nemôže zostať nezmenený. Je lepšie začať odstraňovať nevoľníctvo zhora než čakať, kým sa samo začne odstraňovať zdola. Žiadam vás, páni, aby ste uvažovali o cestách, ako to uskutočniť.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 130

9. CÁR ALEXANDER II. NEMECKÉMU CISÁROVI VILHELMOVI I.

Na zložitosť medzinárodnej situácie v poslednej štvrtine 19. storočia poukazuje aj list ruského cára Alexandra II. svojmu strýkovi a nemeckému cisárovi Vilhelmovi I.

... Povzbudený priateľstvom, ktoré ste mi neprestajne preukazovali, prosím o dovoľenie, aby som hovoril o ošemetnej záležitosti. Ide o postoje rôznych nemeckých diplomatov v Turecku, ktoré sa, bohužiaľ, od istého obdobia obracajú nepriateľským smerom voči Rusku, čo je v rozpore s ubezpečovaniami o priateľských vzťahoch ... Práve sme ukončili slávnu vojnu, ktorej cieľom neboli žiadne výboje, ale iba zlepšenie situácie kresťanov v Turecku. To sme preukázali

práve tým, že sme sa stiahli z provincií obsadených počas vojny, ale trváme na tom, že úspechy vydobyté za cenu našej krvi a našich peňazí nesmú zostať na papieri ... Teraz ale robia nové problémy Turci, ktorí sú v tom podporovaní svojimi priateľmi Angličanmi a Rakúšanmi, ktorí medzitým naďalej držia dve turecké provincie, do ktorých vpadli v období mieru a nevracajú ich právoplatným pánom ...

Prepáčte mi, milý strýčko, otvorenosť môjho prejavu ... ale považujem za svoju povinnosť obrátiť Vašu pozornosť na smutné dôsledky, ktoré by mohlo mať pre naše dobré susedské vzťahy, keby naše národy boli proti sebe pošťvané, ako sa to už začína v tlači oboch krajín diať.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 131

10. OTVORENÝ LIST NARODNIKOV CÁROVI ALEXANDROVI III.

V šesťdesiatych rokoch 19. storočia vznikla v Rusku politická opozícia, ktorej najradikálnejšiu zložku tvorili tzv. *narodnici*. Tí neskôr vytvorili teroristickú organizáciu *Narodnaja voľa*, ktorej sa podaril roku 1881 úspešný atentát na cára Alexandra II. V otvorenom liste novému cárovi Alexandrovi III. Píšu o svojich cieľoch.

Považujeme za nutné poznamenať, že legalizáciu moci možno dosiahnuť len vtedy, ak budú voľby úplne slobodné. Voľby by sa preto mali uskutočniť za týchto podmienok: 1. poslanci budú povolaní zo všetkých sociálnych tried a stavov bez rozdielu, a to pomerne k ich početnosti, 2. voličom ani poslancom nesmú byť kladené žiadne obmedzenia, 3. voľby a volebná agitácia musia byť úplne slobodné. Preto musí vláda urobiť až do zvolania ľudových zástupcov tieto ústupky: a) úplná sloboda prejavu, b) tlače, c) zhromažďovania, d) volebných programov.

To je jediný prostriedok, ako viesť Rusko na cestu mierového a usporiadaného vývoja. Slávnostne vyhlasujeme pred vlastťou i celým národom, že sa naša strana bezpodmienečne podriadi národnému zhromaždeniu, ak sa zíše na základe vyššie uvedených podmienok ...

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 131

XVIII. PRIEMYSELNÁ REVOLÚCIA A POSTAVENIE ROBOTNÍKOV V 19. STOROČÍ

1. MZDY V PORÚRÍ V ROKU 1850

Porovnanie miezd továrenských robotníkov a štátnych úradníkov s cenami bežných potravín ukazuje na ťažké životné podmienky ľudí aj napriek tomu, že boli zamestnaní a dostávali mzdy. Boli však neraz také nízke, že sotva stačili na pokrytie základných životných potrieb.

Robotník v Elberfelde 3,2 toliara, domácky tkáč plátna 4 toliare, domácka tkáčka 1,5 toliara, špičková mzda robotníka 6,5 toliara, ministerský radca 200 toliarov. Chlieb, zemiaky, mäso, kúrenie a nájom pre štyri osoby: 2,5 toliara na jeden týždeň.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 103

2. PRÁCA ŽIEN A DETÍ V TOVÁRŇACH

V protokole anglickej parlamentnej vyšetrovacej komisie roku 1832 sa uvádzajú výpovede vypočúvaných osôb, v ktorých vysvetľujú zamestnávanie žien a detí v továrňach. Kým pre továrnikov je dôvodom nižšia mzda, ktorú musia zaplatiť, v rodinách robotníkov je táto mzda otázkou prežitia rodiny.

Továrnik Whitebread o práci detí:

„Koľko detí vo veku 5 - 6 rokov pracuje vo vašej továrni?“

„Zhruba každé dvadsiate.“

„Koľko detí je tam mladších ako 10 rokov?“

„Asi polovica.“

„Je správne, že desaťročné deti sú preč z domu od piatej ráno do desiatej večer?“

„Áno.“

Robotník Joshua Drake:

„Prečo nechávate svoje deti pracovať tam, kde sa s nimi zle zaobchádza a kde musia vykonávať ťažkú prácu?“

„Chudoba núti človeka, ktorý má deti, k tomu, aby ich poslal do práce.“

Baník Peter Gaskell o tom, prečo sa pri ťahaní vozíkov s uhlím dáva prednosť ženám:

„Áno, sú povolnejšie a lepšie dodržia pracovný čas. Často kričia a bijú sa, ale v ťahaní uhlia ich nikto neprekoná.“

Podnikateľ Miller na tú istú otázku:

„Jediný dôvod, prečo sa v uhoľných baniach dáva ako ťahúňom prednosť ženám je ten, že dvadsaťročné dievča pracuje za dva šilingy denne, kým muž v jej veku žiada 3 šilingy a 6 pencí.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 103

3. FRIDRICH ENGELS: POSTAVENIE ROBOTNÍCKEJ TRIEDY V ANGLICKU

Fridrich Engels (1820 - 1895) patril spolu s Karolom Marxom k spoluzakladateľom teórie vedeckého komunizmu. Narodil sa v Porýní v meste Barmen ako syn majiteľa textilnej továrne. Od 40. rokov žil v Anglicku, kde spoznal život anglických robotníkov a zbližil sa s chartistami a utopickými socialistami. Po zbližení s Marxom prešiel k materializmu a komunizmu. V roku 1845 napísal dielo *Postavenie robotníckej triedy v Anglicku*, v ktorom podal kritickú analýzu životných podmienok robotníckej triedy v tejto krajine.

Ohavné miesto v Manchestri sa volá Malé Írsko. V jednej dosť hlbokej diere, ktorá je obkolesená polkruhom malej riečky Medlock a zo všetkých strán vysokými továrňami, leží v dvoch skupinách asi 200 barakov, kde býva pohromade 4 000 ľudí, skoro všetci sú Íri. Baraky sú staré, špinavé a najhoršej kvality, ulice sú nerovné, hrboľaté, väčšinou nedláždené a bez kanálov.

Obrovské množstvo nečistoty, odpadkov a výkalov leží všade naokolo medzi kalužami. Ovzdušie je zamorené výparmi z nečistoty a zatemňuje ho tucet továrenských komínov. Deti a ženy chodia a pobejú sem a tam, špinavé ako prasatá ..., stručne celý brloh poskytuje taký nepríjemný a spiatočnícky pohľad, aký ťažko nájdeme na najhorších dvoroch pri Írsku (riečka). Generácia, ktorá v týchto rozpadávajúcich sa barakoch, za rozbitými a lepenkou pozakrývanými oknami, veľkými dverami a zahŕňajúcimi trámami alebo v úplne tmavých prázdnych pivniciach, medzi touto špinou a nekonečným smradom, v tejto akoby zámerne uzavretej atmosfére žije, taká generácia musí naozaj stáť na najnižšom stupni ľudstva, to je dojem a záver, ktorý toto miesto vnucuje človeku zvonka.

Ale čo povedať, keď človek počuje, že v každom tomto baraku, ktorý má najviac 2 miestnosti a povalu, a snáď ešte pivnicu, býva priemerne 20 osôb, že v celom tomto mieste asi na 120 ľudí pripadá 1 záchod a že napriek upozorňovaniu lekárov, napriek dôraznému volaniu zdravotnej polície v čase cholery o pomeroch v Malom Írsku, dnes v roku 1844 ... je všetko takmer v rovnakom stave ako roku 1831.

Čapek, V.: Dejepis pre 2. ročník gymnázia, s. 296

4. VPLYV TOVÁRENSKEJ PRÁCE NA RODINNÝ ŽIVOT

Nemecký kresťanský filantrop von Schulze-Gaevernitz sa o vplyve továrenskej práce na rodinný život vyjadril v roku 1853 takto:

Najhoršou stránkou tovární je zničenie rodinného života, znemožnenie výučby mládeže, pijanské návyky. Stále viac detí sa strká do tovární, kde musia tráviť v období, keď ešte rastú, desať hodín denne medzi hučiacimi strojmi. Vzduch v miestnostiach je často na zadusenie. Kým telo je tu vyčerpávané a oslabované, duch nedostáva žiadne vzdelanie. O rodičovskej výchove nemôže byť ani reč. Niekoľko málo pohybov sa dieťa čoskoro naučí strojovo vykonávať: jeho celoročnou činnosťou je nadväzovať pretrhnuté vlákno alebo nasadzovať hlavičku na pradenie.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 104

5. SPRÁVA O POMEROCH V OWENOVEJ TOVÁRNI

Anglický priemyselník a utopický socialista Robert Owen si uvedomoval nezvratnosť industrializácie a zaviedol vo svojich pracovniach sociálne zabezpečenie, ktoré o celé storočie predstihlo svoju dobu.

Továrne v New-Lamark sú mimoriadne čisté a dobre udržiavané ... Kladie sa veľký dôraz na vzdelávanie detí, ktoré budú neskôr pracovať v továrni. Musia sa učiť čítať a písať, dostávajú základy vedomostí zemepisu, prírodopisu, hudby a tanca ... Dostať prácu v továrni je cieľom týchto detí. Považuje sa to za odmenu za snaživosť pri výučbe ... Okolo 300 najstarších chlapcov platí 4 pence mesačne za svoje vyučovanie, ale je tam 150 mladších chlapcov, ktorí neplatia nič. Mnohí robotníci si postavili v meste pekné domčeky a mnohí vlastnia domček, ktorí si kúpili od továrne.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 105

6. KAROL MARX: DOČASNÉ STANOVY I. INTERNACIONÁLY

Karol Marx (1818 - 1883) bol zakladateľom teórie vedeckého komunizmu a spolu s Fridrichom Engelsom získal vďaka nej trvalejší vplyv na robotnícke hnutie. Podľa ich názoru, ktorý bol založený na interpretácii filozofie významného nemeckého idealistu Hegla, sa mal rozhodujúcim činiteľom vývoja kapitalizmu stať rozpor medzi buržoáziou a proletariátom. Marx zohral významnú úlohu aj pri zjednocovaní politických programov robotníckych strán, ktoré sa roku 1864 združili do medzinárodného zväzu (I. internacionály).

Vzhľadom na to, že oslobodenie robotníckej triedy musí vybojovať sama robotnícka trieda, že boj za oslobodenie robotníckej triedy nie je bojom za triedne

výsady a monopoly, ale za rovnaké práva a povinnosti a za zničenie akejkoľvek triednej nadvlády:

- že ekonomické podrobenie robotníka vlastníkovi pracovných prostriedkov, t. j. životných zdrojov, je základom otroctva vo všetkých jeho formách - celej sociálnej biedy, duchovnej degradácie a politickej závislosti
- že ekonomické oslobodenie robotníckej triedy je teda veľkým konečným cieľom, ktorému sa musí ako prostriedok podriaďovať každé politické hnutie
- že všetky pokusy zamerané na dosiahnutie tohto cieľa stroskotali doteraz preto, lebo robotníci rozličných pracovných odvetví v každej krajine neboli jednotní a neexistoval bratský zväzok medzi robotníckou triedou v rôznych krajinách
- že oslobodenie robotníckej triedy nie je ani miestna, ani národná, ale sociálna úloha, ktorá sa týka všetkých krajín, kde jestvuje moderná spoločnosť, a ktorej riešenie závisí od praktickej a teoretickej spolupráce najvyspelejších krajín
- že doterajšie oživenie hnutia robotníckej triedy v najpriemyselnejších európskych krajinách prebúdzajú síce nové nádeje, ale zároveň je vážnym varovaním pred upadnutím do starých chýb a vyžaduje, aby sa okamžite zomkli doteraz ešte odtrhnuté hnutia
- z týchto dôvodov urobili podpísaní členovia výboru, ktorý bol zvolený 28. septembra 1864 na verejnom zhromaždení v St. Martin's - Halle v Londýne, dôležité kroky k založeniu Medzinárodného robotníckeho združenia.

...

A v tomto duchu vyhotovili nasledovné Dočasné stanovky Medzinárodného robotníckeho združenia:

1. Terajšie združenie je založené preto, aby bolo strediskom spájania a spolupráce medzi robotníckymi spolkami jestvujúcimi v rôznych krajinách, ktoré sledujú ten istý cieľ, a síce: ochranu, rozvoj a úplné oslobodenie robotníckej triedy.
2. Názov spolku je: Medzinárodné robotnícke združenie ...

Čapek, V.: Dejepis pre 2. ročník gymnázia, s. 297

7. KAROL MARX: KU KRITIKE POLITICKEJ EKONOMIE

Základným dielom Karola Marxa bol *Kapitál*, v ktorom sa pokúsil o analýzu mechanizmu kapitalistickej výroby a vykorisťovania a vyslovil názor o zákonitosti zániku kapitalizmu a nevyhnutnosti proletárskej revolúcie. Základný prípravný spis k tomuto dielu predstavovala práca *Ku kritike politickej ekonomie*, ktorú dokončil roku 1859.

Predslov

... V spoločenskej výrobe svojho života vstupujú ľudia do určitých nevyhnutných vzťahov, ktoré nezávisia od ich vôle, do výrobných vzťahov, zodpovedajúcich určitému vývinovému stupňu ich materiálnych výrobných síl. Celok týchto výrobných vzťahov tvorí ekonomickú štruktúru spoločnosti, reálnu základňu, nad ktorou sa dvíha právna a politická nadstavba a ktorej zodpovedajú určité formy spoločenského vedomia. Spôsob výroby materiálneho života podmieňuje sociálny, politický a duchovný životný proces vôbec. Nie vedomie ľudí určuje ich bytie, ale naopak, ich spoločenské bytie určuje ich vedomie. Na určitom stupni svojho rozvoja sa materiálne výrobné sily spoločnosti dostávajú do protirečenia s jestvujúcimi výrobnými vzťahmi alebo - čo je len právne vyjadrenie toho istého - s vlastníckymi vzťahmi, v rámci ktorých sa doteraz pohybovali. Z foriem rozvoja výrobných síl sa tieto vzťahy menia na ich okovy. Potom nastupuje epocha sociálnej revolúcie. S premenou ekonomickej základne dochádza k pomalšiemu či rýchlejšiemu prevratu v celej obrovskej nadstavbe.

Čapek, V.: Dejepis pre 2. ročník gymnázia, s. 299

8. VYHLÁSENIE KOMÚNY „PARÍŽSKY ĽUD VOJAKOM VERSAILLES“

Na podpísanie prímeria s Nemcami v januári 1871, výsledky volieb do Národného zhromaždenia a opatrenia monarchistickej Thiersovej vlády, namierené proti národným gardám zareagovali obyvatelia Paríža vzbúrou. Thiersovi vojaci odmietli strieľať do ľudu a spojili sa s gardistami. Večer 18. marca 1871 parížska garda obsadila parížske vládne budovy a vládnu noc prevzal ústredný výbor národnej gardy. Bola vyhlásená Parížska komúna - prvý pokus o nastolenie tzv. diktatúry proletariátu.

Bratia!

Odbila hodina veľkej bitky národov proti utlačovateľom! Neopúšťajte vec pracujúcich! Chovajte sa tak, ako vaši bratia 18. marca! Spojte sa s ľudom, ku ktorému patríte! Nechajte aristokratov, privilegovaných a katov ľudstva, nech sa hája sami, a bude ľahké nastoliť vládu spravodlivosti.

Opustite svoje oddiely!

Vstúpte do našich domov. Príďte medzi nás, do našich rodín. Budete prijatí bratsky a s radosťou. Ľud Paríža verí vo vaše vlastenectvo. Nech žije republika! Nech žije Komúna!

Čapek, V.: Dejepis pre 2. ročník gymnázia, s. 300

9. ZÁKON PROTI SOCIALISTOM

Roku 1876 zahájil Bismarck útok proti sociálnym demokratom, ktorých sila po zjednotení krajiny výrazne vzrástla. Najskôr boli zakázané politické spolky a roku 1878 v tzv. *zákone o socialistoch* bola zakázaná sociálno-demokratická strana a jej odbory.

1. Zakazujú sa asociácie, ktoré sledujú, vedené sociálno-demokratickými, socialistickými či komunistickými požiadavkami, zničenie súčasného štátneho poriadku ...

9. Majú byť rozpustené zhromaždenia, kde sa objavujú sociálno-demokratické, socialistické alebo komunistické tendencie, ktoré smerujú k zničeniu súčasného poriadku a štátu ...

16. Policajne majú byť zakázané zbierky príspevkov na sociálno-demokratické, socialistické a komunistické ciele ...

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 121

10. BISMARCK O SOCIÁLNEJ ZODPOVEDNOSTI ŠTÁTU

Výsledkom snahy Bismarcka o oslabenie vplyvu sociálnej demokracie v Nemecku bolo tzv. *sociálne zákonodarstvo* v priebehu osemdesiatych rokov 19. storočia, ktoré bolo zamerané na zabezpečenie v starobe, pre prípad úrazu, na pracovné podmienky a pod.

... Myslím, že štát je zodpovedný aj za veci, ktoré nekoná. Nemyslím, že doktríny ako Laissez-faire, Laissez-aller ... by mali byť uplatňované v štáte a najmä monarchistickom, otcovsky riadenom štáte. Na druhej strane som presvedčený, že tí, čo rozširujú hrôzu pred zásahmi štátu na ochranu slabých, sa sami dostávajú do podozrenia, že túžia po tom, aby použili svoju silu - či už silu kapitálu či rétoriky či čohokoľvek iného - na potláčanie ostatných, na zavedenie straníckej vlády ...

Pruskí králi nikdy neboli kráľmi bohatých ... Naši králi zabezpečili emancipáciu nevoľníkov, vytvorili prekvitajúce roľníctvo a budú možno úspešní aj pri zlepšovaní podmienok života robotníckej triedy. Nie som odporcom oprávnených nárokov kapitálu, ale zastávam názor, že aj masy majú svoje práva, ktoré je potrebné rešpektovať ...

Dajte robotníkovi právo, aby pracoval, kým je zdravý, zabezpečte mu starostlivosť, keď bude chorý, zabezpečte mu podporu, keď bude starý. Ak to urobíte a nebudete sa báť pokriku o 'štátnom socializme', ... potom verím, že páni zo sociálnej demokracie budú svoje vábivé pesničky spievať márne.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 122

11. PREJAV ALFRÉDA KRUPPA K ROBOTNÍKOM

K najvýznamnejším priemyselným podnikom v Nemecku patril Kruppov koncern. Svoje zásluhy v starostlivosti o robotníkov zhodnotil v roku 1877 Alfréd Krupp v prejave k robotníkom takto:

Potreboval som pracovné sily a zamestnal som ich, platil som im potrebnú mzdu a podľa zákonných ustanovení som ich zmluvy buď predĺžil alebo som ich prepustil ...

Mal som odvahu postaviť pre zlepšenie situácie robotníkov byty, v ktorých je dnes umiestnených viac ako 20 tisíc ľudí, založiť pre nich školy a zariadenie, kde si môžu lacno zabezpečiť svoje potreby. Vzal som tým na seba ťarchu dlhov, ktoré musia byť odstránené. Pred päťdesiatimi rokmi nežil žiadny robotník, čo sa týka obživy, obliekania a bývania tak dobre ako dnes ...

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 147

12. Z ENCYKLIKY RERUM NOVARUM

V roku 1891 vydal pápež Lev XIII. encykliku s názvom *Rerum novarum*, v ktorej sa o. i. uvádza:

... Naozaj, nový vývoj priemyslu, nová technika vyrážajúca novými cestami zmenila vzťahy zamestnávateľa a zamestnaného, keď vzrástlo bohatstvo veľmi malého počtu a zuboženie más ... Preto je každému úplne jasné, že sa musí rýchlo a účinne pomôcť nižším ľudovým vrstvám, pretože ich príslušníci vedú život nehodný človeka v hlbokjej biede. V priebehu uplynulého storočia došlo postupne k tomu, že robotníci ... boli bez ochrany vydaní nesociálnemu duchu vlastníkov ... Výrobný proces a takmer všetok obchod sa dostal pod kontrolu malého počtu ľudí, takže mizivo malá vrstva dobre postavených a bohatých ľudí udržiava masu nemajetných v takmer otrockej závislosti ...

Zo všetkých týchto úvah vyplýva, že základný princíp socialistov, ktorý by zo všetkého majetku urobil verejné vlastníctvo, musí byť rozhodne zavrhnutý, pretože ohrozuje tých, ktorým chce pomôcť, porušuje prirodzené práva jednotlivca a ohrozuje úlohu štátu i verejný poriadok chaosom ...

Je základným zlom ... považovať za preukázané, že jedna spoločenská trieda je nepriateľská voči inej triede, akoby príroda postavila proti sebe bohatých a chudobných, aby spolu bojovali ...

Po prvé a predovšetkým musí celý súhrn náboženských učení, ktorého interpretom a strážcom je Cirkev, pripomenúť obom spoločenským triedam ich vzájomné povinnosti ...

Nasledujúce povinnosti sa týkajú boháčov a zamestnávateľov: s robotníkmi sa nesmie zaobchádzať ako s otrokmi... Je zahanbujúce a neľudské využívať ľudí ako nástroj na dosiahnutie zisku a neprikladať im väčšiu hodnotu, než akú majú vo svaloch a sile ... Povinnosťou zamestnávateľa je dbať na to, aby robotník v zodpovedajúcich dňoch dostal voľno, aby mohol plniť svoje náboženské povinnosti...

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 144

13. Z ERFURTSKÉHO PROGRAMU NEMECKEJ SOCIÁLNEJ DEMOKRACIE

V roku 1890 získala vo voľbách v Nemecku veľký úspech sociálna demokracia, keď získala 20 % hlasov všetkých voličov. Rast jej vplyvu spôsobil odstúpenie kancelára Bismarcka a zrušenie zákona proti socialistom. Roku 1891 bol na zjazde v Erfurte prijatý nový program strany.

1. Účinné národné a medzinárodné zákonodarstvo na ochranu robotníkov:
 - a) stanovenie normálneho pracovného dňa v dĺžke najviac osem hodín,
 - b) zákaz práce detí mladších ako 14 rokov,
 - c) zákaz nočnej práce s výnimkou odvetví, ktoré si z technických dôvodov či kvôli verejnému záujmu vyžadujú nočnú prácu,
 - d) právo robotníka na nepretržitých 36 hodín voľna raz za týždeň...
3. Zrovnoprávnenie poľnohospodárskych robotníkov a služobníctva s továrenskými robotníkmi.

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 148

14. ROBOTNÍČKA PETÍCIA CÁROVI

22. január 1905 vošiel do histórie ako „krvavá nedeľa“. Vtedy sa robotníci vedení popom Gaponom vydali k cárskemu palácu s petíciou požadujúcou zlepšenie ich postavenia. Odpoveďou cára bola strelba vojakov do neozbrojených demonštrantov a niekoľko desiatok mŕtvych.

My, pracujúci a obyvatelia St. Petersburgu z rôznych tried, naše ženy a naše deti a naši bezbranní starí rodičia prichádzame k Vám, Pane, aby sme hľadali pravdu a ochranu. Stali sme sa žobrákmi, boli sme utláčaní, sme zaťažovaní úlohami, ktoré sú nad naše sily, ... nie sme uznávaní za ľudské bytosti, jedná sa s nami ako s otrokmi, ktorí musia znášať svoj osud a byť ticho ... Prvým pokusom bolo hovoriť s našimi pánmi o našich potrebách, ale oni to odmietli ... Vyhlásili za nelegálnu aj našu požiadavku, aby sa zmenšil počet pracovných hodín a aby sa s nami dohodli na mzdách za našu prácu ... aby sa zvýšili mzdy žien tak, aby najmenšia denná mzda bola jeden rubel, aby nám poskytli lekársku starostlivosť ... Každá naša požiadavka bola označená za zločin a túžba zlepšiť podmienky nášho života bola považovaná za drzosť a za urážku pánov ...

Hroch, M.: Dějiny novověku, s. 132

15. V. I. LENIN: PONAUCENIE Z MOSKOVSKÉHO POVSTANIA

Vladimír Iľjič Lenin (vl. menom Uljanov) (1870 - 1924) bol významným vodcom robotníckeho hnutia na začiatku 20. storočia. Svoje teoretické východiská o proletárskej revolúcii a prevzatí moci robotníckou triedou prakticky uskutočnil v novembri 1917, keď po

víťazstve VOSR prevzal v Rusku moc. Poučením pre prípravu tejto revolúcie bol aj neúspech revolúcie rokov 1905 - 1907, ktorej analýzu urobil v uvedenom diele.

... Hlavnou formou decembrového hnutia v Moskve bol pokojný štrajk a demonštrácie. Prevažná väčšina robotníckych mas sa aktívne zúčastnila iba na týchto formách boja. Ale práve decembrové akcie v Moskve názorne ukázali, že generálny štrajk ako samostatná a hlavná forma boja je prekonaný, že hnutie sa so živelnou, nezadržateľnou silou vymaňuje z tohto úzkeho rámca a rodí vyššiu formu boja, povstanie.

Keď všetky revolučné strany, všetky odborové zväzy v Moskve vyhlasovali štrajk, uvedomili si, ba aj cítili, že ho nevyhnutne treba premeniť na povstanie. 6. decembra sa sovietske robotníckych zástupcov uzniesol „usilovať sa premeniť štrajk na ozbrojené povstanie“. Ale v skutočnosti tieto organizácie neboli na to pripravené, dokonca koalícia Rada bojových družín hovorila (9. decembra!) o povstaní ako o čomsi vzdialenom a k pouličnému boju došlo nesporne proti jej vôli a bez jej účasti. Organizácie zaostali za vývojom a rozmachom hnutia.

Štrajk prerástal v povstanie predovšetkým pod tlakom objektívnych podmienok, ktoré nastali po októbri. Vládu už nebolo možné nečakane prekvapiť generálnym štrajkom, lebo už zorganizovala kontrarevolúciu pripravenú na vojenské akcie. Tak celkový priebeh ruskej revolúcie po októbri, ako aj vývoj udalostí v Moskve v decembrových dňoch obdivuhodne potvrdili jednu z hlbokých Marxových poučiek: revolúcia napreduje tak, že vytvára zomknutú, mocnú kontrarevolúciu, t. j. núti nepriateľa siahnuť po čoraz radikálnejších obranných prostriedkoch a vytvára tak stále mocnejšie útočné prostriedky ...

... Od štrajku a demonštrácií k ojedinelým barikádam. Od ojedinelých barikád k hromadnému stavaniu barikád a k pouličnému boju proti vojsku. Masový proletársky boj prerástol cez hlavu organizáciám od štrajku k povstaniu. To je najväčší historický výdobytok ruskej revolúcie dosiahnutý v decembri 1905 - výdobytok vykúpený, ako aj všetky predošlé, nesmiernymi obeťami ...

Čapek, V.: Dejepis pre 2. ročník gymnázia, s. 301

16. PRÁVO LIDU O BRUTÁLNOU ÚTOKU PRAŽSKEJ POLÍCIE NA DEMONŠTRUJÚCE ROBOTNÍCTVO

Ruská revolúcia z roku 1905 našla svoj ohlas aj v Predlitavsku, kde došlo k masovým demonštráciám za všeobecné hlasovacie právo. Rozhodujúci podiel na demonštráciách malo predovšetkým robotníctvo, proti ktorému často hrubým spôsobom zasahovala polícia. Obzvlášť brutálny bol aj zásah v Prahe, o ktorom písalo Právo lidu 5. 11. 1905.

Rozechvěni až do těch útrob, stojíme tu a s námi všechno dělnictvo nad krveprolitím včerejším, nad mrtvolami lidí! Všechno lomcuje naší hrudí a volá k odpovědi.

Jaká odpověď to bude, o tom rozhodnou důvěrníci zorganizovaného dělnictva nejen v Čechách, ale v celém Rakousku, o tom bude rozhodováno také v parlamentě!

Zodpovědnost padá na hlavu Křikavovu, ale padá také na hlavu Gautschovu, jenž byl celý den telefonicky s Prahou spojen a dával rozkazy. Patří to již do státní raisovny rakouské, aby Praha byla vždy trestána exemplárně? Což muselo v Praze dojít ke katastrofě, když ve Vídni mohlo 80 tisíc dělníků provést svoji manifestaci v klidu a bez policejní asistence?

Doba je veliká a až příšerně tragicky vážná.

Dělnictvo boj za rovné právo volební dobojuje, děj se co děj!

Vítězství bude a musí být jeho!

Všechny důvěrníky a organisace své voláme k pohotovosti!

Čapek, V.: Dejepis pre 2. ročník gymnázia, s. 304

XIX. PRVÁ SVETOVÁ VOJNA

1. ŠÍRENIE VOJNOVEJ PSYCHÓZY V NEMECKU

Nemecko bolo začiatkom 20. storočia odhodlané vy dobyť si svoje „miesto na slnku“. Tomu podriadilo aj propagandu, čím prispelo k šíreniu vojnovnej psychózy medzi obyvateľstvom. Potvrdzujú to slová gen. Bernhardiho.

Generál F. von Bernhardi v roku 1912 vyhlásil:

“Vojna je predovšetkým biologickou nevyhnutnosťou, regulátorom v živote ľudstva, bez ktorého sa nemožno zaobiť, bez ktorého musí dôjsť k nezdravému vývoju, ktorý vylučuje výber druhov, a tým aj akúkoľvek skutočnú kultúru ...

Náš národ sa musí učiť chápať, že cieľom politiky nemôže a nesmie byť nikdy udržanie mieru. Politika veľkého štátu musí sledovať pozitívne ciele. Pokiaľ to bude možné a výhodné, bude sa prirodzene snažiť dosiahnuť tieto ciele mierovými prostriedkami. Avšak vo veľkých a rozhodujúcich otázkach, ktoré majú určujúci vplyv na vývoj národa, je odvolanie sa na zbrane svätým právom štátu, a to si musí politika nielen uvedomiť, ale musí taktiež udržiavať toto presvedčenie vo vedomí národa.“

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 9

Otázky a úlohy:

1. Čím ospravedlňuje autor nevyhnutnosť vojny?
2. K akým spoločenským kruhom patril autor?
3. Ako vidí autor vzťah politiky (štátnych záujmov) a národa?
4. Ako na vás vplýva toto vyhlásenie? Aké národné cítenie vzbudzuje?

2. TELEGRAM BOSNIANSKEHO GUVERNÉRA GEN. POTIORKA RAKÚSKO-UHORSKÉMU MINISTROVI FINANCIÍ Z 28. JÚNA 1914 O ZAVRAŽDENÍ NÁSLEDNÍKA TRÓNU

Bezprostrednou príčinou rozpútania 1. svetovej vojny a rozbuškou v napätých vzťahoch medzi veľmocami bol sarajevský atentát na rakúsko-uhorského následníka trónu Františka Ferdinanda d'Este, ktorý spáchali členovia tajnej nacionalistickej organizácie Mladá Bosna podporovanej srbskými radikálmi v roku 1914.

Počas dnešnej jazdy Jeho c. a k. Výsosti pána arcivojvodu Františka Ferdinanda po nábřeží podarilo sa napriek rozsiahlym bezpečnostným opatreniam jednému tunajšiemu srbskému typografovi hodiť bombu na auto, v ktorom cestovala jeho c. a k. Výsost' a ja. Explózia nezasiahla svoj cieľ a ľahko zranila len v nasledujúcom aute idúceho pobočníka podplukovníka von Merizzi a grófa Boos-Waldecka a snád' aj niekoľko osôb z obecnstva ... Počas ďalšej jazdy

z radnice chcela Jeho Výsost' navštíviť plukovníka von Merizzi v nemocnici. Na tejto ceste vystrelil srbský stredoškôľák z najbližšej blízkosti na auto a zasiahol ako jeho Výsost', tak aj Jej Výsost'. Poslal som auto hneď do blízkeho Konaku, kde bola ihneď poruke lekárska pomoc, avšak ako Jeho c. a k. Výsost', tak aj Jej Výsost' podľahli v priebehu štvrt'hodiny svojim zraneniam. Obaja atentátnici boli ihneď po svojich ohavných činoch zatknutí a zástupom skoro ubití. Opatrenia na zaistenie spoluvinníkov už boli uskutočnené. Podľa doterajšieho vyšetrovania je zistené, že muž, ktorý hodil bombu, patrí k onej srbskej skupine socialistov, ktorá zvyčajne dostáva pokyny z Belehradu ..."

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 13

Otázky a úlohy:

1. Bol autor prameňa priamym svedkom opisovaných udalostí?
2. V ktorej časti uvádza autor fakty a v ktorej domnienky?
3. Na koho je v konečnom dôsledku prenesená zodpovednosť za atentát?

3. Z LISTU CISÁRA FRANTIŠKA JOZEFA NEMECKÉMU CISÁROVI VILHELMOVI II. Z 2. JÚLA 1914 O SARAJEVSKOM ATENTÁTE

Rakúsko-Uhorsko našlo v Nemecku ochotného spojenca, ktorý podporoval jeho agresívnu politiku na Balkáne. Obsah listu cisára Františka Jozefa I. nemeckému cisárovi Vilhelmovi II. potvrdzuje, že na atentát na následníka trónu chcelo odpovedať silou a pripojiť si územie Srbska.

... Podľa všetkých doterajších zistení nešlo v Sarajeve o krvavý čin jednotlivca, ale o výborne zorganizované sprisahanie, ktorého nitky vedú do Belehradu, a aj keď asi nebude možné dokázať spoluvinu srbskej vlády, nie je možné pochybovať o tom, že jej politika, smerujúca k zjednoteniu všetkých Juhoslovanov pod srbskou vlajkou, podporuje takéto zločiny a trvanie toho stavu je trvalým nebezpečenstvom pre Môj dom a Moje krajiny ... Snaha Mojej vlády musí v budúcnosti smerovať k izolácii a zmenšeniu Srbska ... Aj Ty určite získaš po posledných strašných udalostiach v Bosne presvedčenie, že o zmiernení rozporov, ktoré nás delia od Srbska, už nie je možné uvažovať ...

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 13

Otázky a úlohy:

1. Koho obviňuje rakúsky cisár zo spáchania atentátu?
2. Aké opatrenia pripravuje proti vinníkovi?
3. Je na základe uvedených slov možné pokojné riešenie tejto situácie?

4. TRAUMA ZÁKOPOVEJ VOJNY - SVEDECTVO DVOCH BRITSKÝCH VOJAKOV O BITKE PRI RIEKE SOMME

Jedna z najkrvavejších bitiek 1. svetovej vojny na rieke Somme (júl - november 1916) nepriniesla vytúženú zmenu v zákopovej vojne, ale stala sa príkladom mrhania ľudskými životmi (1,1 mil. mŕtvych).

Bol tam hrozný zápach, taký hrozný, že vás mohol takmer otráviť. Stará nemecká línia zákopov bola úplne zaplnená mŕtvymi telami - dva metre hlboká priekopa a všetky telá sčerneté. Ten zápach. Tí ľudia tu ležali mŕtvi od júna ... Nahádzali sme ich do krátera, už si ani nepamätám, koľko sme ich spálili. Nikdy na ten pohľad nezabudnem. Mal som vtedy iba osemnásť, ale vravel som si: Tu nemôže byť všetko v poriadku.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 18

Otázky a úlohy:

1. O akú vojenskú operáciu išlo?
2. Ako vplývala vojna na radových vojakov?
3. Čo možno usudzovať o správaní sa velenia nemeckej armády k vojakom?
4. Ako sa k nepriateľským padlým vojakom zachovali britskí vojaci?

5. PONORKOVÁ VOJNA

V otvorenom vojenskom stretnutí nemohlo nemecké loďstvo konkurovať britskej vojnej flotile a tak sa od januára 1917 sústredilo na vedenie neobmedzenej ponorkovej vojny.

5. júna 1916 vyletel do povetria pri Orkenayských ostrovoch britský obrnený križník Hampshire. Na jeho palube zahynulo 700 námorníkov a poľný maršál Kitchener - britský minister vojny. Bol to jediný prípad, keď minister vojny a vrchný veliteľ pozemnej armády zahynul na mori.

Briti spočiatku nemali vôbec poňatie, čo vlastne výbuch spôsobilo. Usudzovalo sa o torpéde vystrelenom z ponorky ... Až keď sa počasie zlepšilo, našli mínolovky v blízkosti miesta katastrofy zakotvené míny typu, ktorý používali nemecké ponorky ... Pôvodcom tejto akcie bola nemecká ponorka U - 75. Dňa 29. mája nakladala 48 mín v úzkom prejazde medzi Marwick Headom a Brought of Birsay, na miestach, kde - ako nemeckí ponorkoví velitelia stálym pozorovaním zistili - často plávajú britské vojnové lode.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 21

Otázky a úlohy:

1. Ako sa vyvíjali vojnové udalosti do roku 1916?
2. Aké boli výhody a nevýhody použitia ponoriek?
3. Ako ovplyvnilo použitie ponoriek priebeh vojny?
4. Ako ovplyvnili vojnové operácie na mori priebeh vojny?

6. VYHLÁSENIE RUSKEJ DOČASNEJ VLÁDY Z 3. MARCA 1917

V marci 1917 vypukla v Rusku demokratická revolúcia, ktorá zvrhla cára Mikuláša II. Pred liberálno-demokratickou vládou stála neľahká úloha zreformovať Rusko, navyše v podmienkach 1. svetovej vojny.

Vo svojej praktickej činnosti bude vláda vychádzať z týchto zásad:

1. Úplná a okamžitá amnestia vo všetkých veciach politických a náboženských ...
2. Sloboda slova, tlače, spolčovanie a zhromažďovacie právo a právo na štrajk. Rozšírenie politických slobôd na vojakov ...
3. Zrušenie všetkých stavovských, náboženských a národnostných obmedzení.
4. Okamžitá príprava na zvolanie Ústavodarného zhromaždenia na základe všeobecného, rovného, tajného a priameho hlasovania. Ústavodarné zhromaždenie ustanoví formu vlády a ústavu krajiny.
5. Nahradenie polície ľudovými milíciami s voleným vedením ...
6. Voľby do orgánov miestnej samosprávy na základe všeobecného, priameho, rovného a tajného hlasovania ...
7. Vojenské útvary, ktoré sa zúčastnili revolučného hnutia, nebudú odzbrojené ani odvelené z Petrohradu.
8. Pri zachovaní prísnej vojenskej disciplíny a výkonu vojenskej služby budú odstránené všetky obmedzenia brániace vojakom uplatňovať spoločenské práva, ktoré sú poskytované všetkým ostatným občanom.

Dočasná vláda považuje za svoju povinnosť dodať, že nehodlá využívať vojnové udalosti na to, aby akokoľvek oddŕaľovala uskutočnenie vyššie uvedených reforiem a opatrení.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 22

Otázky a úlohy:

1. Aká bola politická situácia v Rusku do 3. marca 1917?
2. Aké demokratické zmeny chcela uskutočniť dočasná vláda?
3. Čo mali pripravovanými opatreniami získať vojaci?
4. Aký cieľ sledovala dočasná vláda týmto vyhlásením?

7. SPRÁVA NEMECKÉHO VEL'VYSLANCA VO ŠVAJČIARSKU NEMECKÉMU KANCELÁROVI Z 30. SEPTEMBRA 1915

Nemecko aktívne prispelo k víťazstvu bolševickej revolúcie v Rusku povolením transportu Lenina zo švajčiarskeho exilu cez nemecké územie s jasným cieľom zvrhnúť Dočasnú vládu, ktorá vytýčila jasný cieľ svojej zahraničnej politiky: pokračovať vo vojne na strane Dohody.

Estóncomi Keskjuloovi sa podarilo dohodnúť podmienky, za ktorých sú ruskí revolucionári ochotní uzavrieť s nami mier v prípade úspešného dokončenia revolúcie. V súlade s informáciou, ktorú sme dostali od dobre známeho revolucionára Lenina, jeho program obsahuje nasledujúce body: 1. Zriadenie republiky. 2. Konfiškácia veľkého pozemkového vlastníctva. 3. 8-hodinový pracovný čas. 4. Úplná autonómia všetkých národností. 5. Mierový návrh, bez akýchkoľvek konzultácií s Francúzskom, ale pod podmienkou, že sa Nemecko vzdá všetkých záborov a vojnových reparácií ...

Ponechávam otvorenou otázku, či skutočne má význam venovať veľkú pozornosť tomuto programu, tým skôr, že sám Lenin, čo sa týka perspektív revolúcie, je naladený úplne skepticky.

... Samozrejme Leninov program sa nemôže zverejniť, pretože jeho publikovanie by viedlo k odhaleniu zdroja informácií a tiež preto, že posudzovanie tohoto programu v tlači ho zbavuje akejkoľvek ceny. Myslím si, že musí byť obklopený clonou najväčšej tajnosti, aby sa vytvoril dojem, akože sa už vedie príprava na dohodu s mocnými kruhmi v Rusku ...

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 23

Otázky a úlohy:

1. Prečo Nemci podporovali snahy V. I. Lenina o revolučnú zmenu v Rusku?
2. Ako videl perspektívy revolúcie Lenin?
3. Ktoré z bodov jeho programu mohli strhnúť ľud do revolúcie?
4. Aký vplyv na priebeh vojny by mali Leninove plány?

8. ŠTRNÁŠŤ BODOV PREZIDENTA USA WILSONA Z 8. JANUÁRA 1918

Začiatkom roku 1918 sa pokúsil americký prezident Wilson formulovať zásady povojnovej bezpečnosti a mierovej spolupráce medzi štátmi ako demokratickú protiváhu príťažlivých hesiel bolševickej revolúcie.

To, o čo v tejto vojne žiadame, nie sú teda v žiadnom prípade naše vlastné požiadavky. Chceme, aby na svete bolo možné vhodne a bezpečne žiť, najmä, aby v ňom bolo bezpečne pre každý mierumilovný národ, ktorý, ako aj my sami, chce žiť svojím vlastným životom, rozhodovať o svojich vlastných inštitúciách, byť si istý spravodlivosťou a slušným zaobchádzaním zo strany ostatných národov sveta proti násiliu a sebeckému útoku. Všetky národy sveta participujú na tomto záujme, a my sami jasne vidíme, že ak nebude zabezpečená spravodlivosť druhým, nebude zabezpečená ani nám. Preto je program svetového mieru naším programom a tento jediný možný program sa nám javí takto:

I. Otvorené mierové zmluvy, otvorene dohodnuté, po ktorých nebudú nasledovať žiadne tajné medzinárodné dohody, diplomacia bude naopak rokovať vždy úprimne a pred zrakom verejnosti.

- II. Úplná sloboda plavby na moriach, mimo územných vôd, či v mieri alebo počas vojny, s výnimkou úplného alebo čiastočného uzavretia morí medzinárodným rozhodnutím za účelom uplatnenia medzinárodných zmlúv.
- III. Odstránenie, ak možnosť dovoľuje, všetkých hospodárskych prekážok a zavedenie rovnosti obchodných podmienok medzi všetkými národmi súhlasiacimi s mierom a združenými na jeho udržanie.
- IV. Vhodné záruky, že štátne zbrojenie bude obmedzené na najnižšiu mieru, zodpovedajúcu domácej bezpečnosti.
- V. Slobodná, úprimná a úplne nestranná úprava všetkých koloniálnych nárokov, opierajúca sa o prísne dodržanie zásady, že v riešení všetkých takýchto otázok zvrchovanosti musia záujmy príslušného obyvateľstva mať rovnakú váhu ako spravodlivé požiadavky vlády, ktorej nárok má byť určený.
- VI. Úplné stiahnutie sa z ruského územia a usporiadanie všetkých otázok týkajúcich sa Ruska spôsobom, ktorý zaručí najlepšiu a najslobodnejšiu spoluprácu ostatných národov sveta na to, aby Rusko získalo voľnú možnosť nerušene rozhodovať o svojom vlastnom politickom vývoji a o svojej štátnej politike, a ktorý mu zabezpečí úprimné uvítanie v spoločnosti slobodných národov s takým štátnym zriadením, aké si samo zvolí ...
- VII. Belgicko, ako celý svet uzná, musí byť obnovené ...
- VIII. Celé francúzske územie nech bude oslobodené a jeho obsadené časti obnovené. Krivda spáchaná na Francúzsku Pruskom roku 1871 vo veci Alsaska a Lotrinska ... nech bude napravená, aby mier bol opäť v záujme všetkých zabezpečený.
- IX. Úprava talianskych hraníc nech bude uskutočnená podľa jasne zrejmých národnostných hraníc.
- X. Národom Rakúsko - Uhorska, ktoré si želáme zachovať a zaručiť mu miesto medzi štátmi, nech bude poskytnutá najvoľnejšia možnosť autonómneho vývoja.
- XI. Rumunsko, Srbsko, Čierna Hora nech budú vojensky vyprázdnené, obsadené územia obnovené. V Srbsku poskytnutý slobodný a bezpečný prístup k moru, a vzájomné styky jednotlivých balkánskych krajín upravené priateľskou dohodou podľa historických hraníc, príslušnosti a národnosti ...
- XII. Tureckým častiam dnešnej Osmanskej ríše nech bude zabezpečená zvrchovanosť, avšak ostatným národnostiam, ktoré sú dnes pod tureckou nadvládou, nech bude zabezpečené nevyhnutné zaistenie života a úplne nerušená možnosť autonómneho vývoja. Dardanely nech budú trvalo otvorené pre slobodný prejazd lodí a obchodu všetkých národov pod medzinárodnými zárukami.
- XIII. Nech bude zriadený nezávislý poľský štát, obsahujúci územie, obsadené nesporne poľským obyvateľstvom ... a jeho politická a hospodárska nezávislosť i územná celistvosť zaručená medzinárodnou zmluvou.

XIV. Musí byť utvorené všeobecné združenie národov podľa výslovných zmlúv, vedúcich k poskytnutiu vzájomných záruk politickej nezávislosti a územnej celistvosti veľkých, rovnako ako aj malých štátov ...

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 25

Otázky a úlohy:

1. Aké hlavné ciele sledoval W. Wilson svojím plánom?
2. Ako mali byť usporiadané povojnové medzinárodné vzťahy?
3. Ktoré štáty mali byť po vojne obnovené?
4. Ako sa mali zmeniť hranice štátov?
5. Ako má byť naložené s porazenými štátmi a ich národmi?

XX. EURÓPA A SVET MEDZI DVOMA VOJNAMI

1. ZALOŽENIE SPOLOČNOSTI NÁRODOV 28. APRÍLA 1919

Projekt Spoločnosti národov sa stal symbolom snahy o nové usporiadanie povojnových vzťahov medzi štátmi a národmi. Definitívne znenie ústavnej listiny Spoločnosti národov prijala Parížska mierová konferencia 28. 4. 1919.

Vysoké zmluvné strany uznávajú, že pre rozvoj spolupráce medzi národmi a na to, aby sa im zaručil mier a bezpečnosť, je potrebné: prijať isté záväzky, že sa neuchýlia k vojne, že budú udržiavať medzinárodné verejné vzťahy, založené na spravodlivosti a čestnosti ... prijímajú túto Dohodu, ktorou sa zakladá Spoločnosť národov ...

čl. 8

Členovia Spoločnosti uznávajú, že udržiavanie mieru vyžaduje obmedzenie štátneho zbrojenia na najmenšiu mieru, ktorá je postačujúca pre štátnu bezpečnosť ...

čl. 10

Členovia Spoločnosti sa zaväzujú, že budú šetriť a hájiť súčasnú územnú celistvosť a politickú nezávislosť všetkých členov Spoločnosti proti každému vonkajšiemu útoku ...

čl. 11

Vyhlasuje sa výslovne, že každá vojna alebo hrozba vojnou ..., sa dotýka záujmov celej Spoločnosti, ktorej povinnosťou je, aby určila opatrenia vhodné na to, aby sa mier medzi národmi uchránil ...

čl. 12

Členovia Spoločnosti sú za jedno v tom, že ak sa vyskytne medzi nimi spor, ktorý by mohol viesť k roztržke, predložia vec buď konaniu rozhodcovskému alebo súdnemu alebo Rade na preskúmanie. Sú ďalej za jedno v tom, že sa v žiadnom prípade neuchýlia k vojne skôr, než uplynú tri mesiace po náleze rozhodcu, súdu alebo správy Rady ...

Členovia Spoločnosti uznávajú, ... že tento Pakt ruší všetky záväzky a dohody medzi nimi, ktoré sú nezlúčiteľné s jeho znením, a zaväzujú sa slávnostne, že v budúcnosti neuzavrú podobné zmluvy ...

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 31

2. WEIMARSKÁ ÚSTAVA Z 11. AUGUSTA 1919

11. 8. 1919 bola vo Weimare prijatá Ústava Nemeckej republiky. Na jej základe sa malo Nemecko stať parlamentnou demokraciou.

čl. 1

Nemecká ríša je republikou. Štátna moc pochádza z ľudu.

čl. 2

Ríšske územie sa skladá z území nemeckých krajín. Iné územia môžu byť ... prijaté do zväzku ríše, ak to žiadajú ich obyvatelia na základe práva na sebaurčenie.

čl. 17

Každá krajina musí mať slobodnú štátnu ústavu ...

Ďalej ústava stanovila najvyššie ríšske orgány, ktorými boli: Ríšsky snem volený na 4 roky, ríšsky prezident, ríšska vláda a ríšska rada. Jej II. časť sa týka Základných práv a povinností Nemcov, a to ako jednotlivcov, tak aj spoločenského života (rodiny, občianskych slobôd, postavenia úradníkov), náboženstva, vzdelania a hospodárskeho života.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 35

3. LIST NEMECKÉHO MINISTRA ZAHRANIČNÝCH VECÍ G. STRESSEMANA KORUNNÉMU PRINCOVI ZO DŇA 7. SEPTEMBRA 1925

Nemecko začalo po prekonaní povojnovej krízy presadzovať svoje politické ciele smerujúce k opätovnému posilneniu jeho postavenia v Európe. Od roku 1926 sa o to usilovalo aj na pôde Spoločnosti národov.

Nemecká zahraničná politika má ... pre najbližšie obdobie tri veľké úlohy: Po prvé vyriešenie otázky reparácií v duchu prijateľnom pre Nemecko a zabezpečenie mieru, ktoré je predpokladom pre opätovné posilnenie Nemecka. Po druhé počítam k tomu ochranu zahraničných Nemcov, oných desiatich až dvanástich miliónov súkmeňovcov, ktorí žijú pod cudzím jarmom v cudzích krajinách. Treťou veľkou úlohou je oprava východných hraníc: opätovné získanie Gdaňska, poľského koridoru a oprava hraníc v Hornom Sliezsku. V pozadí stojí pripojenie nemeckého Rakúska, aj keď mi je úplne jasné, že prinesie Nemecku nielen výhody, ale aj veľmi skomplikuje problém Nemeckej ríše.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 36

4. ZÁVEREČNÝ AKT LOCARNSKEJ KONFERENCIE Z 16. OKTÓBRA 1925

V októbri 1925 bol na základe britskej iniciatívy prijatý vo švajčiarskom Locarne Rýnsky garančný pakt, ktorým sa potvrdila nedotknuteľnosť západných hraníc Nemecka.

Zástupcovia vlády nemeckej, belgickej, britskej, francúzskej, talianskej, poľskej a československej, zhromaždení v Locarne od 5. do 16. októbra 1925,

aby spoločnou dohodou hľadali prostriedky, ako uchrániť svoje národy od pohromy vojny, a aby sa postarali o pokojné riešenie sporov každého druhu, ktoré by náhodou vznikli medzi niektorými z nich, prejavili súhlas s návrhmi zmlúv a dohôd, ktoré sa ich týkajú a ktoré, vypracované na tejto konferencii, na seba nadväzujú:

Zmluva medzi Nemeckom, Belgickom, Francúzskom, Veľkou Britániou a Talianskom

Rozhodcovský dohovor medzi Nemeckom a Belgickom

Rozhodcovský dohovor medzi Nemeckom a Francúzskom

Rozhodcovský dohovor medzi Nemeckom a Poľskom

Rozhodcovský dohovor medzi Nemeckom a Československom

Tieto akty, doplnené teraz klauzulou „zostane bezo mien“, budú mať dnešný dátum a zástupcovia zúčastnených strán sa dohodli na stretnutí v Londýne dňa 1. decembra t. r., aby zmluvy, ktoré sa ich týkajú podpísali ...

Zástupcovia vlád tu zastúpených prejavujú plné presvedčenie, že tieto zmluvy a dohody, ihneď po nadobudnutí platnosti, prispedia výdatne k uvoľneniu myšlienkového napätia medzi národmi, že zároveň uľahčia rozriešenie mnohých politických a hospodárskych problémov v zhode so záujmami a citmi národov, a že upevňujú mier a bezpečnosť v Európe, účinným spôsobom urýchlia odzbrojenie uvedené v článku 8 Paktu o Spoločnosti národov.

Zaväzujú sa, že budú úprimne spolupôsobiť na prácach, ktoré už zahájila Spoločnosť národov pre odzbrojenie, a že sa budú usilovať uskutočniť ich všeobecnou dohodou.

Dané v Locarne dňa 16. októbra 1925

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 37

5. BRIAND-KELLOGOV PAKT Z 27. AUGUSTA 1928

V Briand-Kellogovom pakte viac ako 60 štátov odmietlo riešiť medzinárodné spory vojenskými prostriedkami. Pakt však nestanovil sankcie v prípade porušenia tejto deklarácie ani konkrétny program odzbrojovania.

Prezident Nemeckej ríše, prezident Spojených štátov severoamerických, Jeho Veličenstvo kráľ belgický, prezident Republiky francúzskej, Jeho Veličenstvo kráľ Veľkej Británie ..., Jeho Veličenstvo kráľ taliansky, Jeho Veličenstvo cisár japonský, prezident Republiky poľskej, prezident Republiky československej,

sú si hlboko vedomí svojej vážnej povinnosti podporovať dobro ľudstva, presvedčení, že prišiel čas, keď má byť vyhlásené úprimné zrieknutie sa vojny ako prostriedku národnej politiky, sledujúc udržanie mierumilovných a priateľských vzťahov jestvujúcich v súčasnosti medzi ich národmi,

nadobudnúc presvedčenie, že všetky zmeny v ich vzájomných vzťahoch majú byť uskutočňované len pokojnými prostriedkami a byť výsledkom

mierumilovného a riadneho riadenia, a že každá zmluvná moc, ktorá sa v budúcnosti bude usilovať o uplatnenie svojich národných záujmov vojnou, má byť zbavená výhod tejto zmluvy ...

... spájajúc takto civilizované národy sveta do spoločného zrieknutia sa vojny ako prostriedku ich národnej politiky, rozhodli sa uzavrieť zmluvu:

článok 1

Vysoké zmluvné strany slávnostne vyhlasujú v mene svojich národov, že odsudzujú vojnu ako prostriedok na vyriešenie medzinárodných nezhôd a zriekajú sa jej ako prostriedku národnej politiky vo svojich vzájomných vzťahoch.

článok 2

Vysoké zmluvné strany uznávajú, že urovanie alebo vyriešenie všetkých nezhôd a sporov, nech budú akejkoľvek povahy alebo pôvodu, ku ktorým môže dôjsť medzi nimi, nemá sa nikdy inak diať než pokojnými prostriedkami ...

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 38

6. ZÁKON Z 9. DECEMBRA 1928 O VEĽKEJ FAŠISTICKEJ RADE

Vo Veľkej fašistickej rade, ktorú menoval Duce, sa prelínali štátne a stranícke funkcie. Rada schvaľovala všetky významné rozhodnutia a aj zákony sa vyhlasovali iba s jej súhlasom.

článok 1

Veľká fašistická rada je najvyšším orgánom, ktorý koordinuje a integruje všetku činnosť režimu, vytvoreného revolúciou z októbra 1922. V prípadoch stanovených zákonom sú jej uznesenia právne záväzné a okrem toho, ak je k tomu vyzvaná predsedom vlády, zaujíma stanovisko ku všetkým otázkam politickým, hospodárskym a sociálnym, ktoré majú celonárodný význam.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 44

7. ROOSEWELTOVO POSOLSTVO - PREJAV ZO 4. MARCA 1933

T. Rooseveltovi sa podarilo realizáciou svojho volebného programu New Deal (Nový údel) vyviesť krajinu z ekonomickej krízy. Americká ekonomika sa v roku 1937 dostala na úroveň z roku 1929, kedy vrcholila konjunktúra.

Nastupujem do prezidentského úradu a som si istý, že moji americkí krajanovia ma očakávajú otvorenosť a odhodlanie, ktoré si vyžaduje súčasná situácia národa. Dnes je na rade hovoriť pravdu, celú pravdu, hovoriť ju úprimne a odvážne. Nesmieme teraz zatvárať oči pred situáciou, v ktorej sme. Náš veľký národ znesie všetko, obrodí sa a bude prosperovať. Preto mi predovšetkým dovoľte vyjadriť pevnú vieru, že jediná vec, ktorej sa máme báť, je strach - neurčitá, nezmyselná, neoprávnená hrôza, ktorá ochromuje úsilie na premenu ústupu na

nástup. V každej ťažkej hodine nášho národného života získalo úprimné a energické vedenie vždy pochopenie a podporu v ľude, bez ktorého nie je možné víťazstvo. Som presvedčený, že v týchto kritických dňoch opäť poskytne svojmu vedeniu takúto podporu.

V tomto duchu sa vy aj ja dívame na naše ťažkosti. Týkajú sa, vďaka Bohu, len hmotných vecí. Ceny fantasticky poklesli, dane stúpili, platobná schopnosť sa znížila, vláda nemá dostatok príjmov, prostriedky výmeny zamrzli v obchode, všade sa váľa zvädnuté lístie priemyselného podnikania, farmári nemajú odbytisko, mnohoročné úspory mnohých rodín zmizli. Čo je najdôležitejšie, zástupy nezamestnaných občanov zápasia o holú existenciu a rovnako veľký počet pracuje za nepatrnú odmenu. Len blázon by mohol popierať túto stiesňujúcu skutočnosť.

Avšak naša bieda nevyplýva zo stroskotania podstaty. Nenapadli nás kobyľky. V porovnaní s nebezpečenstvom, ktoré prekonávali naši predkovia, pretože verili a nepoznali strach, je tu ešte veľa toho, za čo môžeme byť vďační. Príroda nám stále ponúka svoje bohatstvo, rozmnožené ľudskou prácou. Hojnosť je pred prahom, ale aj keď ju máme pred očami, nemôžeme ju využiť. Predovšetkým preto, že sklamali pravidlá výmeny ľudských statkov kvôli tvrdohlavosti a neschopnosti. A tí, ktorí to zavinili, sa vzdali akejkolvek činnosti. Spôsoby bezohľadných peňazomencov boli postavené pred súd verejnej mienky a boli ľuďom odmietnuté.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 52

8. ATMOSFÉRA PREDVOLEBNÉHO ZHROMAŽDENIA NSDAP V ROKU 1932

Vo volebnom roku 1932 NSDAP vystupňovala sociálno-demagogické rysy svojho programu, vďaka čomu získala podporu robotníkov, stredných vrstiev a na základe extrémno-nacionalistických hesiel aj predstaviteľov zbrojárskeho priemyslu. Výsledkom bol úspech v parlamentných voľbách na jeseň 1932 a nástup Adolfa Hitlera do funkcie ríšskeho kancelára.

Hodiny ubiehali, slnko svietilo, očakávanie rástlo ... Boli takmer tri hodiny popoludní ... Vodca prichádza! Dav sa zavlnil. Hitler tam stál v jednoduchom čiernom plášti, díval sa dlho na davy a čakal ... les úzkych vlajok s hákovými krížmi sa nadúval, búrlivé pozdravovanie. Slávnosti tohto okamihu bol daný priechod. Hlavná téma: mimo akejkolvek politickej strany vyrastie národ, nemecký národ ... Po všetkých prejavoch v predchádzajúcich dňoch bol jeho hlas chrapľavý. Keď skončil, poďakoval, pieseň Horsta Wessela znela priestorom. Hitlerovi pomohli do plášťa. Potom odišiel. Koľko ľudí naň s dojemnou vierou hľadí ako na človeka, ktorý im pomáha, ako na svojho záchrancu, na svojho vysloboditeľa z neznesiteľnej biedy - na neho, ktorý zachraňuje pruského princa, vedca,

kňaza, sedliaka, robotníka, nezamestnaného, ktorý ich zachraňuje pred stranami a vracia ich späť národu.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 54

9. Z PREJAVU HITLERA V RÍŠSKOM SNEME 13. 7. 1934, HODNOTIACEHO STAV NEMECKA PO NASTOLENÍ NACIZMU

Od prvých mesiacov Hitlerovej vlády začala postupná likvidácia demokratických prvkov a totalitná diktatúra postupne prenikala do všetkých sfér politického, spoločenského a ekonomického života.

Keď som nastúpil ako kancelár na Wilhelmstrasse, bola autorita vlády obyčajným mýtom. Dnes už nie je nemecká ríša iba zemepisnou oblasťou, ale aj politickým celkom. Náš národ nastúpil na cestu, ktorá sa ešte pred dvoma rokmi zdala nedosiahnuteľná. A tak ako sme vo vnútornej sfére dokázali zabezpečiť pevnú jednotu, a tým aj budúcnosť nemeckého národa, tak sme vedeli presadiť svoje práva i navonok.

Nestačilo nám však zbaviť národ jeho politickej rozpoltenosti. Po šiestich mesiacoch nacionálno-socialistického režimu sa na predchádzajúci politický život a na spory medzi stranami úplne zabudlo. Každý mesiac sa nemecký národ ešte viac vzdďľuje od tejto epochy, ktorá je pre nás už dnes nepochopiteľná. Nie je potrebné, aby som sa o tomto bode príliš rozširoval, pretože každý Nemec si situáciu jasne uvedomuje: už pomyslenie na návrat k režimu politických strán je preneho nepredstaviteľné a absurdné.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 54

10. NORIMBERSKÉ ZÁKONY

V septembri 1935 vyhlásili nacisti *Zákon o ochrane nemeckej krvi a nemeckej cti*, ktorý sa stal súčasťou rasistických Norimberských zákonov legalizujúcich otvorený antisemitizmus.

I. Zákon o ríšskom občianstve

§ 2, odstavec 1. Ríšskym občanom je iba štátny príslušník nemeckej alebo príbuznej krvi, ktorý dokazuje svojím správaním, že je ochotný a schopný verne slúžiť nemeckému národu a ríši.

odstavec 3. Ríšsky občan je jediným nositeľom plných politických práv, stanovených zákonmi.

II. Zákon o ochrane nemeckej krvi a nemeckej cti.

§ 1, odstavec 1. Sobáše medzi židmi a štátnymi príslušníkmi nemeckej alebo druhovo príbuznej krvi sú zakázané. Manželstvá uzavreté proti tomuto

zákonu sú neplatné, aj keď boli z dôvodu vyhnutia sa tomuto zákonu uzatvorené v cudzine.

§ 2. Mimomanželský styk medzi židmi a štátnymi príslušníkmi nemeckej alebo druhov príbuznej krvi je zakázaný.

§ 3. Židia nesmú vo svojej domácnosti zamestnávať štátne príslušníčky nemeckej alebo druhovo príbuznej krvi mladšej ako 45 rokov.

§ 5. Odstavec 1. Kto koná proti zákazu § 1, bude potrestaný väzením.

Odstavec 2. Muž, ktorý koná proti zákazu § 2, bude potrestaný väzením.

III. K zákonu o ríšskom občianstve bolo vydané špeciálne nariadenie, ktoré špecifikovalo pojem „Žid a židovský miešanec“ do najmenších detailov.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 56

11. ZMLUVA MEDZI TALIANSKOU FAŠISTICKOU VLÁDOU A ŠPANIELSKOU NÁRODNOU VLÁDOU GENERÁLA FRANCA Z 28. NOVEMBRA 1936

Zmluva medzi talianskou fašistickou vládou a španielskou národnou vládou generála Franca z 28.11.1936 je príkladom spolupráce fašistických štátov, ktorá sa intenzívnejšie začala rozvíjať v polovici 30-tych rokov.

Protokol

Fašistická vláda a nacionálna španielska vláda, solidárne v spoločnom boji proti komunizmu, ktorý v tejto dobe viac ako kedykoľvek inokedy ohrozuje mier a bezpečnosť Európy a naplnené želaním rozvinúť a upevniť vzájomné vzťahy a spolupracovať zo všetkých síl na politickej a sociálnej stabilizácii európskych národov, podrobne preskúmali otázky, týkajúce sa oboch štátov a dohodli sa ... na dohode s týmito ustanoveniami:

I. Fašistická vláda zabezpečí v budúcnosti nacionálnej španielskej vláde svoju podporu a pomoc na udržanie nezávislosti a integrity Španielska a na obnovenie sociálneho a politického poriadku vnútri krajiny ...

II. Fašistická vláda a nacionálna vláda Španielska, uvedomujúc si, že úzka spolupráca medzi nimi bude užitočná pre oba štáty a pre politický a sociálny poriadok celej Európy, budú udržiavať svoje spojenie, koordinovať svoju činnosť vo všetkých otázkach týkajúcich sa oboch štátov, obzvlášť potom tých, ktoré majú vzťah k západnej časti Stredozemného mora, kde úzka koordinácia ich konania bude nevyhnutná, a budú si poskytovať vzájomnú podporu pri obrane spoločných záujmov.

III. Obe vlády sa zaväzujú nezúčastniť sa žiadneho spolku alebo dohody s veľmocami, ktoré by mohli byť namierené proti jednej zo zmluvných strán a neposkytovať podporu žiadnym opatreniam, nech by boli akéhokoľvek druhu:

vojenské, hospodárske alebo finančné, namierené proti jednému zo zmluvných štátov ...

IV. Fašistická vláda a nacionálna španielska vláda považujú za možné rozšíriť tak, ako je to len možné, svoje hospodárske styky, ako aj svoje námorné a vzdušné spoje.

Z tohto dôvodu si navzájom povoľujú, vytvárajúc tým stav vzájomných priateľských vzťahov, plné oslobodenie od colných poplatkov, pokiaľ ide o ich tovar, ich obchodné loďstvo a civilné letectvo.

Obe vlády sa zaväzujú vykonať odo dneška v zmysle tejto zmluvy revíziu predchádzajúcich obchodných zmlúv a zmlúv o námornej a leteckej doprave, ktoré ich vzájomne zaväzujú.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 57

12. PAKT PROTI KOMINTERNE Z 25. 11. 1936

25.11.1936 uzatvorili Nemecko a Japonsko tzv. *Pakt proti Kominterne*, ktorý bol ďalším krokom k utvoreniu bloku fašistických mocností. Postupne k nemu pristúpili Taliansko roku 1937, Maďarsko a Španielsko roku 1939 a roku 1941 satelitné štáty Nemecka.

Vláda Nemeckej ríše a cisárska japonská vláda,

v poznaní, že cieľom Komunistickej internacionály, nazývanej Kominternu, je rozloženie a znásilnenie existujúcich štátov všetkými dostupnými prostriedkami,

v presvedčení, že trpieť vmiešavanie Komunistickej internacionály do vnútorných pomerov národov by ohrozovalo nielen vnútorný mier a sociálny blahobyt, ale taktiež svetový mier vôbec,

v želaní spolupracovať pri obrane proti komunistickému rozkladu, dohodli sa na tomto:

článok 1

Vysoké zmluvné strany sa dohodli navzájom sa informovať o činnosti Komunistickej internacionály, radiť sa o nevyhnutných obranných opatreniach a vykonávať ich v úzkej spolupráci.

článok 2

Vysoké zmluvné strany spoločne prizvú tretie štáty, ktorých vnútorný mier je ohrozený rozkladnou činnosťou Komunistickej internacionály, aby podnikli opatrenia v duchu tejto zmluvy, alebo aby sa zúčastnili na tejto zmluve.

článok 3

Nemecký a japonský text tejto zmluvy je rovnako autentický. Vstúpi do platnosti dňom podpisu a platí päť rokov. Vysoké zmluvné strany sa dohodnú včas pred uplynutím tejto lehoty na ďalšom charaktere svojej spolupráce.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 61

13. ÚRYVOK Z ROZHOVORU A. HITLERA S RAKÚSKYM KANCELÁROM SCHUSCHNIGGOM 12. FEBRUÁRA 1938

Dňa 12.3.1938 obsadila nemecká armáda Rakúsko a pripojila ho k Nemecku v podobe Východnej marky, čomu predchádzal priamy nátlak Hitlera na rakúskeho kancelára Schuschnigga.

Rakúsko neurobilo nič, čo by prospelo Nemeckej ríši. Celé jeho dejiny sú nepretržitou národnou zradou ... Ale táto dejinná protizmyselnosť musí už konečne prestať. Hovorím vám, pán Schuschnigg, som pevne odhodlaný so všetkým skoncovať ... Kto vie, snáď sa objavím cez noc vo Viedni ako jarňá búrka. Potom niečo zažijete! Len si nemyslite, že mi niekto na svete zabráni uskutočniť moje rozhodnutie! Taliansko? S Mussolinim som sa dohodol ... Anglicko? - Anglicko nepohne pre Rakúsko ani prstom!

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 65

14. MNÍCHOVSKÁ DOHODA Z 29. 9. 1938 O ODSTÚPENÍ SUDETONEMECKÉHO ÚZEMIA

Mníchovská dohoda, ktorú európski politici velebili ako „mier pre našu dobu“, znamenala ďalší ústupok nemeckej agresívnej politiky a spôsobila zmenu pomeru síl v Európe v prospech Nemecka.

Nemecko, Spojené kráľovstvo Veľkej Británie, Francúzsko, Taliansko sa dohodli s prihliadnutím na dohodu, ktorá bola v podstate dosiahnutá, o odstúpení sudetonemeckého územia, na týchto podmienkach a o spôsoboch tohto odstúpenia ...

1. Vyprázdňovanie začne 1. októbra.
2. Spojené kráľovstvo, Francúzsko a Taliansko sa zhodujú v tom, že vyprázdnenie bude uskutočnené 10. októbra, a to bez zničenia akýchkoľvek existujúcich zariadení a že československá vláda je za to zodpovedná ...
3. Podmienky vyprázdnenia podrobne určí medzinárodný výbor, zložený zo zástupcov Nemecka, Spojeného kráľovstva, Francúzska, Talianska a Československa.
4. Postupné obsadzovanie prevažne nemeckých území nemeckými oddielmi sa začne 1. októbra. Štyri územné úseky, označené na priloženej mape, obsadia nemecké oddiely v tomto poradí:
 - Úsek označený rímskou I. 1. a 2. októbra t. r.
 - Úsek označený rímskou II. 2. a 3. októbra t. r.
 - Úsek označený rímskou III. 3., 4. a 5. októbra t. r.
 - Úsek označený rímskou IV. 6. a 7. októbra t. r.

Ostatné územia prevažne nemeckého charakteru bude bez priesťahov vytýčené vyššie uvedeným medzinárodným výborom a do 10. októbra obsadené nemeckým vojskom.

5. Medzinárodný výbor uvedený v paragrafe 3 určí územie, v ktorom sa má vykonať ľudové hlasovanie. Tieto územie budú až do skončenia ľudového hlasovania obsadené medzinárodnými formáciami ...

6. Konečné vymedzenie hraníc vykoná medzinárodný výbor ...

7. Zavedie sa opčné právo na prestup do odstúpených oblastí a pre vystúpenie z nich ...

8. Československá vláda prepustí do štyroch týždňov odo dňa uzavretia tejto dohody všetkých sudetských Nemcov, ktorí si toto prepustenie želajú, zo svojich vojenských a policajných zväzkov. V tej istej lehote prepustí československá vláda sudetských väzňov, ktorí si odpykávajú tresty na slobode pre politické prečiny.

Mníchov 29. septembra 1938, podpísaní Hitler, Daladier, Mussolini a Chamberlain.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 61

15. OCEĽOVÝ PAKT MEDZI NEMECKOM A TALIANSKOM Z 22.5.1939

22. 5. 1939 podpísali Nemecko a Taliansko pakt o priamej vojenskej spolupráci, ktorým sa posilnilo medzinárodné postavenie Talianska.

článok 2

V prípade, že by boli spoločné záujmy oboch strán ohrozené medzinárodnými udalosťami akéhokoľvek druhu, zvolajú ihneď porady a opatrenia na ochranu týchto záujmov.

Ak by bola ohrozená bezpečnosť alebo iné životné záujmy jednej zmluvnej strany zvonku, druhá zmluvná strana poskytne ohrozenej strane svoju plnú politickú a diplomatickú podporu, aby túto hrozbu odvrátila.

článok 3

Keby napriek želaniam a nádejam zmluvných strán došlo k tomu, že by sa jedna z nich ocitla vo vojnových zápletkách s niektorou inou mocnosťou, poskytne druhá zmluvná strana ako spojenec ohrozenej strane svoju plnú politickú a diplomatickú podporu, aby túto hrozbu odvrátila a poskytne jej všetkými svojimi vojenskými silami pomoc na súši, na mori i vo vzduchu.

článok 4

Aby vlády oboch zmluvných strán zabezpečili v danom prípade rýchle uskutočnenie zmluvných záväzkov, obsiahnutých v článku 3, prehĺbia svoju spoluprácu vo vojenskej oblasti a v oblasti vojnového hospodárstva.

Rovnakým spôsobom sa budú vlády informovať aj o ostatných opatreniach, ktoré sú nevyhnutné k praktickému uskutočneniu opatrení tohto paktu ...

článok 5

Zmluvné strany sa zaväzujú už teraz, že v prípade spoločného vedenia vojny uzavrujú prímerie a mier len s úplným vzájomným súhlasom.

článok 7

Pakt vstupuje do platnosti jeho podpísaním. Jeho maximálna platnosť je 10 rokov.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 67

XXI. DRUHÁ SVETOVÁ VOJNA

1. ZMLUVA O NEÚTOČENÍ MEDZI NEMECKOM A ZSSR Z 23. 8. 1939

23. 8. 1939 bol podpísaný *Pakt o neútočení* medzi dovtedy úhlavnými nepriateľmi - ZSSR a Nemeckom. V tajnom dodatku si oba štáty rozdelili sféry vplyvu v Európe.

Vláda Nemeckej ríše a vláda Zväzu sovietskych socialistických republík, želajúc si upevniť vec mieru medzi Nemeckom a ZSSR a vychádzajúc zo základných ustanovení zmluvy o neutralite uzavretej v apríli 1926 medzi Nemeckom a ZSSR, dohodli sa na nasledujúcom:

článok I.

Obe vysoké zmluvné strany sa zaväzujú upustiť od akéhokoľvek násilného aktu, od akejkoľvek vojnovéj akcie, od vzájomného napadnutia, ktoré by uskutočnili sami, alebo v spojení s inými silami.

článok II.

V prípade, že by sa jedna z Vysokých zmluvných strán stala objektom vojnového aktu zo strany tretej sily, neposkytne druhá Vysoká zmluvná strana žiadnym spôsobom pomoc tejto tretej sile.

článok III.

Vlády oboch Vysokých zmluvných strán budú v budúcnosti udržiavať vzájomný kontakt za účelom konzultácie, umožňujúcej výmenu informácií a problémoch týkajúcich sa spoločných záujmov.

článok IV.

Žiadna z oboch Vysokých zmluvných strán sa nezúčastní akéhokoľvek spóčkovania síl, ktoré by priamo, či nepriamo bolo namierené proti druhej strane.

článok V.

Ak by v tých či oných otázkach vznikli spory či konflikty medzi Vysokými zmluvnými stranami, budú obe strany svoje spory či konflikty riešiť výhradne priateľskou výmenou názorov, alebo, v prípade nutnosti, prostredníctvom povolaných arbitrážnych komisií.

článok VI.

Táto zmluva sa uzatvára na obdobie desiatich rokov s tým, že ak ju nevypovie jedna z Vysokých zmluvných strán rok pred uplynutím tejto doby, bude platnosť automaticky predĺžená o ďalších päť rokov ...

V Moskve 23. augusta 1939, podpísaní von Ribbentrop a V. Molotov

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 67

2. PAKT TROCH MOCNOSTÍ

Pakt troch mocností (Nemecka, Talianska a Japonska) z 27. septembra 1940 sa stal základom spojenectva troch fašistických mocností, známeho aj pod názvom Os Berlín - Rím - Tokio. Ich spoločným záujmom bola zmena medzinárodného usporiadania a to aj použitím vojnových prostriedkov.

... Vlády Nemecka, Talianska a Japonska považujú za nevyhnutnú podmienku trvalého mieru, aby každý národ zaujal miesto, ktoré mu prináleží. Preto sa rozhodli pre spoločnú spoluprácu v snahe ustanoviť a podporovať nový poriadok vo Veľkej Východnej Ázii a v Európe, účelom ktorého je dospieť k blahobytu a rozkvetu národov, obývajúcich tieto krajiny. Želaním všetkých troch vlád je ďalej rozšíriť túto spoluprácu o iné krajiny sveta a pripútať k nej tie národy, ktoré si budú želať ísť touto cestou, aby tak boli realizované nádeje na mier na celom svete. Vzhľadom na to, sa vlády Nemecka, Talianska a Japonska dohodli na tomto:

článok 1

Japonsko uznáva a rešpektuje vedúcu úlohu Nemecka a Talianska pri ustanovení nového poriadku v Európe.

článok 2

Nemecko a Taliansko uznávajú a rešpektujú vedúcu úlohu Japonska pri ustanovení nového poriadku vo Veľkej Východnej Ázii.

článok 3

Nemecko, Taliansko a Japonsko sa dohodli na spolupráci na tejto v súčasnosti upravenej základni. Budú si taktiež navzájom pomáhať všetkými politickými, hospodárskymi a vojenskými prostriedkami, keby bola jedna zo zmluvných strán napadnutá niektorou mocnosťou, ktorá sa teraz nezúčastňuje na európskej vojne alebo na čínsko-japonskom konflikte.

Tento pakt nadobúda platnosť, akonáhle bude podpísaný, a bude platiť 10 rokov odo dňa podpisu.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 70

3. HITLEROVA REČ K HLAVNÝM VELITEĽOM V OBERSALZBURGU DŇA 22. AUGUSTA 1939

Nemecko bolo už dávno pred 1. septembrom 1939 pripravené na útok na Poľsko, ktorým sa začala 2. svetová vojna. Svedčí o tom Hitlerov prejav k hlavným veliteľom armády z 22. augusta 1939, kde bol jasne vytýčený cieľ napadnúť Poľsko.

Predovšetkým bude rozdrvené Poľsko. Cieľom je zničiť živé sily a nie zmocniť sa nejakej určitej zemepisnej čiary. Aj keď vypukne vojna na západe, budeme sa snažiť predovšetkým rozdrviť Poľsko.

Poskytneme propagačný dôvod na začatie vojny. Nie je dôležité, či tento dôvod bude dôveryhodný na začatie vojny. Víťaza sa nebudú neskôr pýtať, či hovoril pravdu. Keď začneme a povedieme vojnu, musíme mať na mysli, že tu význam nemá právo, ale víťazstvo ...

Bolo mi úplne jasné, že ku konfliktu s Poľskom dôjde nevyhnutne skôr či neskôr. Rozhodol som sa k tomu skoro na jar. Ale myslel som si, že spočiatku udiem na západe a že až potom sa obrátim na východ ...

Nemám dôvod obávať sa blokády ... Východ nás bude zásobovať obilím, dobytkom, uhlím, olovom a zinkom. Bude to veľká vojna, ktorá si vyžiada veľké úsilie. Obávam sa jedine toho, že v poslednej minúte ponúkne nejaké prasa svoje sprostredkovateľské služby. Politické prípravy sú v plnom prúde. Bol urobený začiatok na podkopanie anglickej hegemonie. Teraz, keď som urobil politické prípravy, je uvoľnená cesta pre vojakov.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 73

4. TELEGRAM NEMECKÉHO VEL'VYSLANCA V ZSSR ZO DŇA 16. SEPTEMBRA 1939 O SOVIETSKEJ PRIPRAVENOSTI NA ÚTOK NA POĽSKO

17. septembra 1939 zahájila Červená armáda útok na Poľsko a obsadila východné územie Poľska v súlade s tajným dodatkom nemecko-sovietskej zmluvy.

„Moskva, Veľmi súrne, Prísne tajné!

... Navštívil som Molotova dnes o 18. hodine a odovzdal odkazy. Molotov vyhlásil, že vojenská intervencia Sovietskeho zväzu bude bezprostredne začatá - možno dokonca zajtra či pozajtra. Stalin v súčasnosti konzultuje s vojenskými veliteľmi a mal by mi túto noc v prítomnosti Molotova oznámiť deň a hodinu sovietskeho nástupu.

Molotov dodal, že moju správu predloží sovietskej vláde, že si však myslí, že už nebude potrebné spoločné komuniké. Sovietska vláda hodlá zdôvodniť svoj postup takto: Poľský štát sa zrútil a prestal existovať, preto všetky dohody uzavreté s Poľskom stratili platnosť, tretie mocnosti by sa mohli snažiť využiť zmätok, ktorý nastal. Sovietsky zväz sa cíti povinný intervenovať, aby ochránil svojich ukrajinských a bieloruských bratov a zabezpečil týmto nešťastným obyvateľom mierovú prácu ...“

Schulenburg

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 74

5. NEMECKO-SOVIETSKA ZMLUVA O HRANICIACH A PRIATEĽSTVE Z 28. SEPTEMBRA 1939

Delenie Poľska bolo ukončené 28. septembra 1939 a právne potvrdené zmluvou, ktorú v tento deň podpísali zástupcovia Nemecka a ZSSR.

Článok 1

Vláda Nemeckej ríše a vláda ZSSR určili za hranicu svojich prirodzených národných záujmov na území bývalého poľského štátu líniu, ktorá je priložená na mape a ktorá bude podrobnejšie popísaná v dodatočnom protokole.

Článok 2

Obe strany uznávajú hranicu svojich prirodzených záujmov vymedzenú v článku 1 za definitívnu a odmietajú akékoľvek zasahovanie tretích síl do tohoto riešenia.

Článok 3

Nevyhnutnú reorganizáciu verejnej správy prevezme na územiach západne od línie vyznačenej v článku 1 vláda Nemeckej ríše, na územiach východne od tejto línie vláda ZSSR.

Článok 4

Vláda Nemeckej ríše a vláda ZSSR považujú toto riešenie za pevný základ pre pokračujúci rozvoj priateľských vzťahov medzi svojimi národmi ...

Tajný dodatočný protokol

Tajný dodatočný protokol podpísaný 23. augusta 1939 sa pozmeňuje v článku 1 v tom zmysle, že územie litovského štátu pripadá do sféry vplyvu ZSSR, zatiaľ čo na druhej strane lublinská provincia a časť varšavskej provincie spadajú do sféry vplyvu Nemecka. Akonáhle vláda ZSSR vykoná zvláštne opatrenia na ochranu svojich záujmov na litovskom území, bude súčasná nemecko-litovská hranica pozmenená v súlade s prirodzenou a jednoduchou hraničnou čiarou tak, aby litovské územie rozprestierajúce sa juhozápadne od línie vyznačenej na priloženej mape pripadlo Nemecku ...

Podpísaní splnomocnenci vyhlasujú pri príležitosti uzavretia nemecko-sovietskej zmluvy o hraniciach a priateľstve svoju zhodu v nasledujúcej veci:

Obe strany nebudú na svojich územiach trpieť žiadnu poľskú agitáciu smerujúcu proti územiu druhej strany. Potlačia v zárodku takúto agitáciu na svojich územiach a budú sa vzájomne informovať o vhodných opatreniach v tomto smere.

Moskva, 28. september 1939

podpísaní J. von Ribbentrop, V. Molotov

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 74

6. PREJAV W. CHURCHILA V HOUSE OF COMMONS BRITSKÉHO PARLAMENTU 13. MÁJA 1940 PO NÁSTUPE DO FUNKCIE MINISTERSKÉHO PREDSEDU

Winston Churchill, ktorý nastúpil po N. Chamberlainovi - politikovi appeasementu - do funkcie britského ministerského predsedu, bol dôsledným zástancom boja až do konečného víťazstva nad fašizmom.

Nemôžem ponúknuť nič než krv, drinu, slzy a pot. Čakajú nás najťažšie skúšky. Máme pred sebou mnoho, mnoho dlhých mesiacov bojov a utrpenia. Pýtate sa, aká je naša politika?: viesť vojnu na mori, na súši a vo vzduchu s celou silou a zo všetkých síl, ktoré nám Boh môže dať: proti obludnej tyranii, ktorá nebola nikdy prekonaná, v pochmúrnom, žalostnom zozname ľudských previnení. To je naša politika. pýtate sa, aký je náš cieľ? ...: Víťazstvo - víťazstvo stoj čo stoj, víťazstvo napriek všetkej hrôze, víťazstvo, akákoľvek dlhá a trnistá bude cesta, lebo bez víťazstva niet života.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 75

7. SPOMIENKY GENERÁLA DE GAULLA NA PORÁŽKU FRANCÚZSKA V ROKU 1940

V máji 1940 sa začala blesková ofenzíva nemeckej armády cez Holandsko, Belgicko a Luxembursko proti Francúzsku. Nemci rýchlo prenikli do francúzskeho vnútrozemia a 14. júna 1940 vstúpili do Paríža.

„Keď nepriateľ vztiahol ruku najprv na Dánsko a takmer na celé Nórsko, začal 10. mája veľkú ofenzívu prevažne mechanizovanými silami a letectvom, pričom pešie jednotky, ktoré nasledovali, nebolo potrebné nikdy úplne nasadiť. V dvoch zoskupeniach, pod vedení Hotha a Kleista, sa valilo desať tankových a šesť motorizovaných divízií na západ. Sedem z týchto desiatich pancierových divízií prekročilo Ardeny a dosiahlo riekou Maas za tri dni. 14. mája ju prekročili v Dinante ..., zatiaľ čo ich štyri veľké motorizované jednotky podporovali a kryli, bojové letectvo ich sprevádzalo bez prestávky a nemecké bombardéry útočili v našom tyle na železnice a križovatky, čím ochromovali naše transporty ... Maginotova línia bola prelomená, naše opevnenia rozbité a jedna celá naša armáda zničená ... Dá sa povedať, že osud bol spečatený za jeden týždeň. Po osudnej šikmej ploche, na ktorú nás vrhol dávny obrovský omyl, sa teraz v závratnom tempe rútila armáda, štát a celé Francúzsko.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 76

8. PLÁN NAPADNUTIA ZSSR „BARBAROSSA“ Z 18. DECEMBRA 1940

V júli 1940 sa začali prípravy na operáciu Barbarossa, čo bol krycí názov plánu bleskového prepadnutia ZSSR. Útok mal byť podľa Hitlera začiatkom konečného víťazstva a vytvorenia nového poriadku v Európe.

Nemecká branná moc musí byť pripravená, aby ešte pred ukončením vojny s Anglickom porazila rýchlym ťažením sovietske Rusko (variant „Barbarossa“).

Rozkaz na ofenzívu proti sovietskemu Rusku dám v prípade potreby osem týždňov pred plánovaným začiatkom operácie.

Prípravy, ktoré si vyžadujú dlhšie obdobie, nech sú zahájené (pokiaľ sa už nezačali) už teraz, prípravy musia byť úplne dokončené do 15. 5. 1941.

Zvláštny dôraz však musí byť kladený na to, aby nebolo možné rozpoznať náš úmysel vykonať útok. Pri pripravách vrchného veliteľstva je potrebné vychádzať z týchto hlavných téz:

Celkový cieľ:

Masy vojsk ruskej armády, ktoré sa nachádzajú v západnej časti Ruska, musia byť zničené odvážnymi operáciami s hlbokým prienikom tankových oddielov. Je potrebné zabrániť tomu, aby mohli bojaschopné oddiely ustúpiť do priestorov ruského územia.

Potom je potrebné rýchlym prenasledovaním dosiahnuť čiaru, odkiaľ nebude už ruské letectvo schopné konať nálety na nemecké oblasti. Konečným cieľom je zmocniť sa celkovej čiaru Archangel'sk - Volga, ako hranice proti ázijskému Rusku.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 79

9. ATLANTICKÁ CHARTA

Dokument pod názvom Atlantická charta, ktorý obsahoval jasnú formuláciu cieľa USA a Veľkej Británie, bol podpísaný na americkom vojenskom krížniku Augusta v zálive Argentia na New Founlande americkým prezidentom F. D. Rooseveltom a britským ministerským predsedom W. Churchillom v auguste 1941.

Prezident Spojených štátov amerických a ministerský predseda v zastúpení vlády Jeho Veličenstva v Spojenom kráľovstve pokladajú za správne pri príležitosti svojho stretnutia vyhlásiť niektoré spoločné zásady štátnej politiky svojich krajín, na ktorých zakladajú svoje nádeje v lepšiu budúcnosť sveta:

1. Ich krajiny sa neusilujú o územné alebo iné zisky.
2. Neželajú si nijaké územné zmeny, ktoré by neboli v súlade so slobodne vyjadreným želaním národov, ktorých sa týkajú.

3. Rešpektujú právo všetkých národov, zvoliť si vládnú formu, v ktorej chcú žiť a želajú si, aby zvrchované právo a samostatnosť vlády boli vrátené tým, ktorí ich boli násilne pozbavení.
4. Budú sa usilovať, prihliadajúc náležitým spôsobom na svoje platné záväzky, o to, aby všetky štáty, malé i veľké, víťazné i porazené, mali za rovnakých podmienok prístup k svetovému obchodu a k svetovým zdrojom surovín, ktoré potrebujú pre svoj hospodársky rozkvet.
5. Želajú si uskutočniť čo najúplnejšiu hospodársku spoluprácu všetkých národov tak, aby boli všetkým národom zabezpečené lepšie pracovné podmienky, hospodársky rozvoj a sociálne zabezpečenie.
6. Veria, že po konečnom rozdrvení nacistickej tyranie bude nastolený mier, ktorý všetkým národom poskytne prostriedky na bezpečný život v ich hraniciach, ktorý zaručí, že všetci ľudia vo všetkých krajinách budú môcť prežívať svoj život bez strachu a núdze.
7. Takýto mier by mal umožniť všetkým ľuďom bez prekážky plaviť sa po voľných moriach a oceánoch.
8. Veria, že všetky národy musia z vecných i duchovných dôvodov dospieť k tomu, že upustia od používania sily. Pretože v budúcnosti nie je možné zachovať mier, pokiaľ pozemnú, námornú alebo leteckú výzbroj budú i naďalej používať národy, ktoré hrozia alebo by mohli hroziť útokom mimo svojich hraníc, sú presvedčení, že pokiaľ nebude zriadená širšia trvalá sústava všeobecnej bezpečnosti, je nevyhnutné takéto národy (štáty) odzbrojiť. Taktiež budú poskytovať pomoc pri všetkých iných praktických opatreniach, ktoré uľahčia mierumilovným národom bremeno zbrojenia a budú takéto opatrenia podporovať.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 81

10. PREJAV PREZIDENTA USA F. D. ROOSEWELTA V KONGRESE 9. 12. 1941 PO JAPONSKEJ AGRESII PROTI USA

7. decembra 1941 napadlo japonské letectvo bez oficiálneho vyhlásenia vojny americkú leteckú základňu Pearl Harbor na Havajských ostrovoch a vážne poškodili americké vojnové loďstvo v Pacifiku. Nasledujúci deň vstúpili USA do vojny s Japonskom.

Náhlym a zločinným japonským útokom v Tichomorí vyvrcholilo desaťročie medzinárodnej anarchie. Mocní a ľstiví gangstri sa spojili vo vojne proti celému ľudstvu. Teraz vhodili výzvu do tváre Spojeným štátom ... Bojujeme dnes spolu s ostatnými slobodnými národmi za právo žiť v slobodnom a mravnom svete, bez obáv pred útokom ... Cesta, po ktorej sa Japonsko v Ázii vydalo, je súbežná s cestou, po ktorej kráčali Hitler s Mussolinim v Európe a Afrike. Ide však o viac než iba spoločnú cestu. Stratégovia Osi považujú všetky diely sveta a všetky

oceány za jedno jediné veľké bojisko ... Teraz sme teda vo vojne. Všetci bez výnimky. Každý človek má teraz podiel na tom, čo sa s nami stane ...

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 82

11. AMERICKÁ POMOC SOVIETSKEMU ZVÄZU

Vojenská a politická spolupráca USA, ZSSR a Veľkej Británie tvorili základ tzv. Veľkej aliancie, protifašistickej koalície v rámci ktorej USA zabezpečovali pomoc ZSSR hlavne pri zabezpečovaní dopravy. Americký historik D. F. Fleming túto pomoc vyjadril takto:

Od začiatku americkej pomoci až do 31. mája 1945 bolo do Ruska poslaných 2600 lodí s 15 234 791 tonami materiálu ... Najdôležitejšia bola naša pomoc pri zabezpečení ruskej dopravy. Dodali sme im 427 000 nákladných áut, 13 000 terénnych automobilov a 35 000 motocyklov. Americké džípy jazdili na všetkých ruských frontoch. Železničnému parku sme poskytli takmer 2000 lokomotív a 110 000 vagónov, všetky upravené pre ruské širokorozchodné trate. Išlo tam ďalej za miliardu dolárov strojov, 2 670 000 ton naftových výrobkov a 4 478 000 ton potravín, ktoré väčšinou spotrebovala armáda. Boli poslané 4 milióny párov vojenských topánok a mnoho iných vecí ...

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 83

12. KAPITULÁCIA NEMECKA

7. mája 1945 podpísali v Remeši všeobecnú kapituláciu Nemecka generálplukovník Jodl (armáda), admirál von Friedeburg (národné námorníctvo) a generál Oxenius (letectvo) a za spojencov americkí generáli W. Bedell Smith a A. A. Spaatz, ako svedkovia sovietski generáli I. A. Čerňajev a I. I. Susloparov, britský letecký maršal J. M. Robb, britský generál H. M. Burrough a francúzsky generál F. Sevez. Na želanie Sovietskeho zväzu sa akt kapitulácie zopakoval o dva dni v Berlíne-Karlshorste. Tu boli hlavnými aktérmi kapitulácie maršal G. K. Žukov a poľný maršal W. Keitel.

Oznámenie kapitulácie Nemecka z 8. mája 1945

1. My tu podpísaní, ktorí konáme z poverenia vrchného veliteľstva nemeckej brannej moci, odovzdávame týmto bezpodmienečne vrchnému veliteľovi spojeneckých expedičných vojsk a súčasne vrchnému veleniu Červenej armády všetky v tejto chvíli pod nemecké velenie spadajúce vojská na zemi, na vode i vo vzduchu.

2. Vrchné velenie nemeckej brannej moci vydá okamžite všetkým nemeckým pozemným i leteckým útvarom a vôbec všetkým pod nemecké velenie spadajúcim vojskám rozkaz, aby zastavili o 23.01 hod. stredoeurópskeho času dňa 8. mája 1945 všetky vojnové akcie, aby zostali na svojich súčasných pozíciách a aby sa úplne odzbrojili tým, že odovzdajú svoje zbrane a výstroj miestnym spojeneckým

veliteľom alebo dôstojníkom, určeným na to najvyššími spojeneckými veliteľskými miestami. Žiadna loď, žiadne plavidlo alebo lietadlo akéhokoľvek druhu nesmú byť zničené, ani nesmú byť, všeobecne, poškodzované lodné trupy, strojný zariadenie ..., zbrane, prístroje a všetky technické prostriedky pre ďalšie vedenie vojny.

3. Vrchné velenie nemeckej brannej moci dá okamžite príslušným veliteľom všetky príslušné rozkazy vydané najvyšším veliteľom spojeneckých expedičných vojsk a vrchným velením Červenej armády a zabezpečí ich vykonanie ...

Generál Eisenhower popisuje podpísanie kapitulácie Nemecka:

Žukov zaujal miesto uprostred čelného stola. Tedder po jeho pravici, Spaatz po ľavici a Tassigny vľavo od Tooeya ... Žukov vyzeral prísne. Hrud' mal pokrytú vyznamenaniami ako väčšina Rusov. Ruská stráž priviedla Nemcov ... Ich tváre vyjadrovali drzosť a vzdor. Keitel prikročil k svojmu stolu, zdvihol maršálsku palicu na pozdrav a posadil sa ...

Tedder vstal s papierom v ruke a svojím tenkým hlasom, ktorý znel príslušne drsne, sa spýtal, či Nemci prijímajú podmienky kapitulácie ... Keitel odpovedal, že prijíma podmienky tak, ako sú napísané na papieri ...

Keď sa Keitel vrátil na svoje miesto, kráčali admirál Friedeburg a dôstojník Luftwafe Stumpf k stolu a podpísali. Potom podpísali Žukov a Tedder ako zástupcovia Spojencov a Spaatz a Tassigny ako svedkovia. Keď Spojenci skončili podpisovanie, Žukov vstal a vyštekol rozkaz, aby Nemci odišli. Keitel ihneď vstal, nasledovaný ostatnými, ostro sa narovnal do pozoru, pozdravil maršálskou palicou, otočil sa na podpätku a rázne odišiel z miestnosti.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 89

13. VYHLÁSENIE VYDANÉ ZSSR, USA A VEĽKOU BRITÁNIOU 11. FEBRUÁRA 1945 PO SKONČENÍ JALTSKEJ KONFERENCIE O JEJ VÝSLEDKOCH

Na konferencii v Jalte sa prerokovali aktuálne otázky koordinácie vojenských operácií v záverečnej fáze vojny a dohodu o podmienkach účasti Sovietskeho zväzu vo vojne proti Japonsku.

bod IV Konferencia Spojených národov

Rozhodli sme sa čo najskôr vytvoriť so svojimi spojencami všeobecnú medzinárodnú organizáciu pre zachovanie mieru a bezpečnosti. Veríme, že je to nanajvýš dôležité nielen kvôli tomu, aby sa predišlo agresii, ale aj preto, aby sa odstránili politické, hospodárske a sociálne príčiny vojny tesnou a trvalou spoluprácou všetkých mierumilovných národov ...

bod IX. Jednota v mieri aj vo vojne

Naša schôdzka tu na Kryme potvrdila naše spoločné rozhodnutie zachovať a posilňovať v nasledujúcom období mieru onú jednotu ..., ktorá umožnila a zabezpečila víťazstvo Spojených národov v tejto vojne ...

Iba trvalou a rastúcou spoluprácou a porozumením medzi našimi tromi krajinami a všetkými mierumilovnými štátmi bude možné uskutočniť najvyššiu túžbu ľudstva - bezpečný a trvalý mier ...

Víťazstvo v tejto vojne a zriadenie navrhovanej medzinárodnej organizácie poskytne až doteraz najvyššiu príležitosť v dejinách vytvoriť v budúcich rokoch podstatné podmienky pre takýto mier.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 90

XXII. STUDENÁ VOJNA

1. Z PROTOKOLU POSTUPIMSKEJ MIEROVEJ KONFERENCIE Z 2. 8. 1945 O TRANSPORTE NEMCOV

Nemecký národ sa v prvých mesiacoch po vojne dostal do situácie, kedy bol proti nemu uplatnený princíp kolektívnej viny za rozpútanie vojny a tak sa so súhlasom spojencov uskutočnilo rozsiahle vysťahovanie nemeckého obyvateľstva predovšetkým z Poľska a Československa.

XII.

Organizovaný odsun nemeckého obyvateľstva

Konferencia dosiahla nasledujúcu dohodu o odsune Nemcov z Poľska, Československa a Maďarska.

Tri vlády uznávajú po prerokovaní otázky zo všetkých aspektov, že musí dôjsť k odsunu nemeckého obyvateľstva alebo jeho časti z Poľska, Československa a Maďarska do Nemecka. Súhlasia s tým, že akýkoľvek odsun, ku ktorému dôjde, sa musí vykonávať organizovane a humánnym spôsobom. Pretože odsun veľkého počtu Nemcov do Nemecka ešte zväčší bremeno, ktoré majú už teraz na sebe okupačné úrady, domnievajú sa, že Kontrolná rada v Nemecku musí predovšetkým preskúmať tento problém, najmä s prihliadnutím k spravodlivému rozdeleniu týchto Nemcov do všetkých okupačných pásiem. Dajú svojim zástupcom v Kontrolnej rade inštrukcie, aby oznámili svojim vládam tak rýchlo, ako je to len možné, celkový počet obyvateľstva, ktoré už bolo prisunuté do Nemecka ... a navrhli lehotu a rýchlosť, s ktorou by sa mal ďalší odsun obyvateľstva uskutočňovať s prihliadnutím na situáciu v Nemecku.

Československá vláda, poľská dočasná vláda a Spojenecká komisia v Maďarsku budú súčasne informované o vyššie uvedenom a bude im navrhnuté, aby v odsune nemeckého obyvateľstva nepokračovali do tej doby, kým príslušné vlády neprerokujú správu svojich zástupcov v Kontrolnej rade.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 97

2. MEDZINÁRODNÝ VOJENSKÝ TRIBUNÁL V NORIMBERGU

Medzinárodný vojenský súdny tribunál zasadať v novembri 1945 - októbri 1946 v Norimbergu po prvýkrát v histórii označil rozpútanie svetovej vojny z hľadiska medzinárodného práva za zločin a hlavní vinníci museli za to niesť osobnú trestoprávnú zodpovednosť.

Štatút medzinárodného vojenského tribunálu vymedzil po prvýkrát v dejinách tri kategórie zločinov z hľadiska medzinárodného práva: vojnové zločiny, zločiny

proti mieru a zločiny proti ľudskosti. Vychádzal pritom zo skúseností práve skončenej vojny, kde pre takéto zločiny bol charakteristický široký okruh páchatel'ov, organizovaný a brutálny spôsob páchania, mimoriadny rozsah následkov a okolnosť, že vinníci boli držiteľmi verejnej moci. Zásady obsiahnuté v Štatúte a rozsudku Medzinárodného vojenského tribunálu v Norimbergu boli potvrdené Valným zhromaždením OSN 11. 12. 1946. Stali sa tak všeobecne uznávanými normami medzinárodného práva.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 101

3. CHARTA ORGANIZÁCIE SPOJENÝCH NÁRODOV

Základný dokument Organizácie spojených národov bol podpísaný predstaviteľmi 51 štátov 26. júna 1945 v San Franciscu na ustanovujúcej konferencii OSN.

K a p i t o l a I

Ciele a zásady

Ciele Spojených národov sú tieto:

1. Zachovať medzinárodný mier a bezpečnosť a k tomuto cieľu podnikáť účinné kolektívne opatrenia, aby sa predišlo a odstránilo ohrozenie mieru a boli porazené útočné činy alebo iné porušenia mieru a bola dosiahnutá pokojnými prostriedkami a v zhode so zásadami spravodlivosti a medzinárodného práva úprava alebo riešenie tých medzinárodných sporov a situácií, ktoré by mohli viesť k porušeniu mieru.
2. Rozvíjať medzi národmi priateľské vzťahy, založené na úcte k zásade rovnoprávnosti a sebaurčenia národov a uskutočňovať iné vhodné opatrenia na posilnenie svetového mieru.
3. Uskutočňovať medzinárodnú spoluprácu pri riešení medzinárodných problémov hospodárskeho, sociálneho, kultúrneho alebo humánneho charakteru a podporovaním a posilňovaním úcty k ľudským právam a základným slobodám pre všetkých bez rozdielu rasy, pohlavia, jazyka alebo náboženstva.
4. Byť strediskom, ktoré by uvádzalo do súladu činy národov pri dosahovaní týchto cieľov.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 101

4. RADA BEZPEČNOSTI OSN

Jedným z najvyšších orgánov Organizácie spojených národov sa stala Rada bezpečnosti, ktorej hlavnou úlohou je zabrániť ozbrojeným konfliktom medzi krajinami.

Rada bezpečnosti sa môže zaoberať každým sporom alebo hrozbou pre mier a vydávať doporučenia na riešenie problémov ...

Aby bolo zabránené agresii, alebo bola zastavená, môže Rada vyzvať členské štáty na použitie hospodárskych sankcií a iných opatrení, okrem použitia sily.

Môže podniknúť proti agresorovi vojenskú akciu. Je zodpovedná za vypracovanie plánu na regulovanie zbrojenia.

Odporúča prijímanie nových členov, zastavenie členstva alebo vylúčenie súčasných členov a menovanie generálneho tajomníka OSN.

Rada bezpečnosti koná v mene všetkých členov Organizácie spojených národov. Títo sú povinní vykonať jej rozhodnutia a poskytnúť jej na jej žiadosť ozbrojené sily a pomoc nevyhnutnú na zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti ...

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 101

5. PREJAV WINSTONA CHURCHILLA VO FULTONE

Winston Churchill vystúpil 15. marca 1953 vo Fultone so známym prezieravým varovaním západného sveta pred sovietskou rozpínavosťou.

Od Štetína na Balte k Terstu na Jadrane bola naprieč svetadielom spustená železná opona. Za touto oponou ležia hlavné mestá starobyklých štátov strednej a východnej Európy. Varšava, Berlín, Praha, Viedeň, Budapešť, Belehrad, Bukurešť a Sofia. Všetky tieto slávne mestá a ich obyvateľstvo sú vnútri toho, čo musím nazvať sovietskou sférou, a všetky sú v tej či onej forme podrobené nielen sovietskemu vplyvu, ale čoraz častejšie stále rastúcej kontrole Moskvy.

Na druhej strane si nechcem pripustiť myšlienku, že nová vojna je nevyhnutná, alebo lepšie povedané, že sa k novej vojne schýľuje. Hovorím o tom teraz preto, pretože som presvedčený, že naše šťastie leží v našich vlastných rukách a že my sme schopní zachrániť budúcnosť ... Musíme dnes vziať do úvahy, kým je čas, otázku trvalého zamedzenia vojne a nastolenia podmienok slobody a demokracie čo najrýchlejšie, ako je len možné vo všetkých krajinách. Naše ťažkosti i nebezpečenstvo nebudú odstránené tým, že pred nimi zatvoríme oči ... Na základe toho, čo som videl u našich ruských priateľov a spojencov v priebehu vojny, som presvedčený, že neexistuje nič, čo obdivujú viac než silu a neexistuje nič, k čomu by mali menšiu vážnosť než je slabosť, najmä vojenská slabosť. Preto je naša stará doktrína rovnováhy síl chybná. Nemôžeme si dovoliť spoliehať sa na nevelkú prevahu síl, vytvárajúc tým pokušenie k meraniu síl ...

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 103

6. PREZIDENT HARRY TRUMAN V KONGRESE USA 12. 3. 1947

Nová politika zadržiavania komunizmu, označovaná ako Trumanova doktrína, bola vyhlásená v americkom kongrese 12. marca 1947. Proklamovala nutnosť „čeliť komunistickej agresii v záujme národnej bezpečnosti USA.

Som presvedčený, že politikou Spojených štátov musí byť podpora slobodných národov, ktoré sa bránia pokusom o utlačanie ozbrojenými menšinami alebo vonkajším nátlakom ... Som presvedčený, že by sme predovšetkým mali poskytovať hospodársku a finančnú pomoc, ktorá je nevyhnutná pre hospodársku stabilitu a politický poriadok ... Semeno totalitného režimu klíči v biede a nedostatku. Množí sa a rastie v nedobrej pôde sporov a biedy. Vyrastie do plnej výšky, keď je nádej ľudu na lepší život mŕtva. Musíme udržať túto nádej pri živote ...

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 61

7. GEORGE MARSHALL O POSLANÍ SVOJHO HOSPODÁRSKEHO PLÁNU

Najvýznamnejším príspevkom USA k hospodárskej obnove krajín západnej Európy po 2. svetovej vojne bol Marshallov plán, ktorý sa realizoval v rokoch 1948 - 1952.

Naša politika nie je namierená proti nejakej krajine alebo proti nejakej doktríne, ale proti hladu, biede, zúfalstvu a chaosu. Jej cieľom je obnova fungujúcej svetovej ekonomiky, aby sa mohli vytvoriť vhodné politické a sociálne podmienky pre existenciu slobodných inštitúcií. Ktorákoľvek vláda, ktorá prejaví ochotu pomáhať v diele obnovy, nájde našu plnú podporu. Avšak žiadna vláda, ktorá by svojimi manévrami chcela zabrániť obnove ostatných, nemôže s našou pomocou počítať. Navyše vlády, politické strany a skupiny, ktoré sa snažia predlžovať ľudskú biedu, aby z nej politicky ťažili, postaví sa tvárou v tvár opozícii Spojených štátov.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 104

8. AMERICKÝ HISTORIK F. D. FLEMING O LETECKOM MOSTE DO ZÁPADNÉHO BERLÍNA

Po vyhlásení blokády západných sektorov Berlína sa zásobovanie obyvateľov Západného Berlína zabezpečovalo leteckým mostom, ktorý sa stal symbolom technicko-ekonomickej a morálnej prevahy USA a západných demokracií.

Západný letecký most sa stále rozširoval. V zimných mesiacoch 1948-49 už dopravoval do Berlína priemerne denne 5500 ton nákladu, hlavne uhlia. V jednom rekordnom dni činila preprava takmer 13000 ton. Na jar 1949 dosiahol denný priemer osem tisíc ton, čo úplne krylo normálnu spotrebu západných sektorov.

Nepretržitý hukot motorov na nemeckom nebi, spolu s vysokou efektívnosťou, s ktorou bola celá operácia vykonaná, i skutočnosťou, že sa podarilo udržať pozície v západných sektoroch, prinášala Západu prenikavý psychologický i politický úspech.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 105

XXIII. ROZPAD KOLONIÁLNEJ SÚSTAVY

1. DEKLARÁCIA OSN O POSKYTNUTÍ NEZÁVISLOSTI KOLONIÁLNYM KRAJINÁM A NÁRODOM

Po 2. svetovej vojne sa množili liberalistické a humanistické predstavy o práve obyvateľov kolónií na vytvorenie vlastného slobodného a nezávislého štátneho života.

14. decembra 1960

Valné zhromaždenie, vedomé si toho, že národy sveta vyhlásili v Charte OSN, že sú rozhodnuté vyhlásiť svoju vieru v základné ľudské práva, v dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti, v rovnaké práva mužov a žien a veľkých i malých národov a podporovať sociálny pokrok a zlepšovať životnú úroveň vo väčšej slobode, ... slávnostne vyhlasuje nevyhnutnosť bezodkladne a bezvýhradne skončiť s kolonializmom vo všetkých jeho formách a prejavoch, a preto vyhlasuje, že:

1. podrobenie národov zahraničnému jarmu a nadvláde a zahraničnému vykorisťovaniu, popieranie základných ľudských práv odporuje Charte Organizácie spojených národov a bráni rozvoju spolupráce a nastoleniu mieru na celom svete ...

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 116

2. NEZÁVISLOSŤ INDIE A PAKISTANU STÁLA MNOHO ĽUDSKÝCH OBETÍ

Oddeleniu Pakistanu od Indie predchádzali vzájomné masakry medzi moslimami a hinduistami, pri ktorých prišli o život státisíce ľudí. Historik P. Johnson o tom píše:

Obeťou sa stal i sám Gándhí: bol zavraždený v januári 1948 jedným z fanatikov, ktorý sa dočkal príležitosti. Koľko osôb bolo zabitých spolu s ním, sa nikdy nedozvieme. Vtedajši odhady sa pohybujú medzi 1 až 2 miliónmi mŕtvych. Neskôr sa uvádzal počet 200 000 až 600 000. Vyplývalo to však zo všeobecnej snahy udalosť zo strachu, aby sa neopakovala, bagatelizovať a zabudnúť. Vo svojom domovskom štáte použil Nehrú vojsko, aby krajine vnútil indickú vládu, napriek tomu, že väčšina tamojšieho obyvateľstva boli moslimovia, pretože vládca bol hind a moslimovia boli „barbari“. V Hajdarábáde, kde bola väčšina hindov a vládca moslim, zásadu obrátil a taktiež využil vojsko s odôvodnením, že o „osude mesta nebudú rozhodovať šialenci“. Tak bol Kašmír, najkrajšia indická provincia, násilne rozdelený a zostáva v tomto stave dodnes. Zároveň bola pripravená pôda pre dve vojny medzi Indiou a Pakistanom.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 120

3. NA KONFERENCII V BANDUNGU 18. - 24. APRÍLA 1955 VYSTÚPIL S ÚVODNÝM PREJAVOM INDONÉZSKY PREZIDENT A. SUKARNO

V apríli 1955 sa v indonézscom Bandungu zišlo na afroázijskej konferencii 29 štátov s cieľom konsolidovať normy ich vzájomnej spolupráce. S úvodným prejavom vystúpil indonézske prezident Ahmad Sukarno, ktorý okrem iného povedal:

Je to prvá interkontinentálna konferencia farebných národov v dejinách ľudstva ... Sestry a bratia! Naša doba je úžasne dynamická! Národy a štáty sa prebúdzajú zo storočného spánku! Starý svet belocho, ktorí pustošili planétu vojnami, vymiera. Nastupuje lepší svet, ktorý zlikviduje studenú vojnu a zavedie nové bratstvo všetkých národov, rás a vyznaní, pretože všetky veľké náboženstvá sú zajedno v posolstve vzájomnej znášanlivosti ... My, národy Ázie a Afriky ... ktoré počtom ďaleko presahujeme polovicu svetového obyvateľstva, zorganizujeme takzvané mravné násilie národov v prospech mieru.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 120

4. DŽÁVÁHARLÁL NÉHRÚ O ÚLOHE INDIE

Džáváharlál Néhrú patril medzi najvýznamnejších politických reprezentantov hnutia nezúčastnených – neangažovaných krajín, ktorého prvá konferencia na najvyššej úrovni sa uskutočnila v septembri 1961 v juhoslovanskom Belehrade.

Jednou z najdôležitejších otázok je znovuvybudovanie vzťahov medzi Áziou a Európou ... India, nie pre svoje ambície, ale vzhľadom na svoju geografickú a historickú predurčenosť ... musí zohrať veľmi dôležitú úlohu v Ázii a vo vzťahu medzi Východom a Západom ... My by sme mali nasmerovať našu politiku tak, aby sme sa vyhli konfliktu ... Objavenie sa Indie vo svetových záležitostiach je niečo ako hlavný dôsledok svetových dejín. My, ktorí sme toho času vo vláde Indie... sme ľudia relatívne malého veku. Ale bolo nám určené pracovať v čase, keď sa India opäť stane gigantom dejín.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 121

5. OPERÁCIA DESERT SHIELD (PÚŠTNY ŠTÍT)

Po prepadnutí Kuvajtu irackými vojskami stanovila Bezpečnostná rada OSN lehotu na ich stiahnutie. Po jej vypršaní bola na vytlačenie irackých vojsk 17. januára 1991 zahájená operácia „Púštna búrka“.

Presun amerických síl začatý 7. augusta ... trval až do prelomu októbra a novembra 1990. Američania v ňom preukázali obrovskú materiálnu a organizačnú prevahu nielen nad protivníkom, ale i nad vlastnými spojencami,

ktorí sami neboli schopní uskutočniť takú ďalekosiahlu akciu strategického dosahu. Celkovo išlo o presun 550 000 mužov, takmer 200 bojových lietadiel, niekoľko sto bojových lodí, dvoch bojových lodí vybavených raketami s plochou dráhou letu a silného námorného výsadku. To všetko bolo sprevádzané potrebnou technikou, výzbrojou, výstrojom a zásobami munície a paliva na obdobie šesťdesiatich dní. Bola to najväčšia americká logistická operácia (vojenské materiálo-technické zásobovanie) od počiatkových dní kórejskej vojny.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 127

XXIV. STALINIZMUS

1. ČISTKY V KOMUNISTICKÝCH STRANÁCH

Začiatkom päťdesiatych rokov vznikli v ľudovodemokratických štátoch policajné režimy. Sprevádzala ich vlna zatýkania, väznenia a politických procesov s „nepriateľmi socializmu“. Neskôr sa v rámci boja s vnútorným nepriateľom tieto čistky dotkli aj členov komunistických strán.

Sprievodným javom vlny politických procesov boli čistky v komunistických stranách, ktoré sa v rokoch 1948 - 1951 dotkli asi štvrtiny príslušníkov komunistických strán v krajinách sovietskeho bloku. V Československu bolo napríklad vylúčených zo strany 1 milión členov, v Maďarsku 400 000, v Poľsku 300 000. Obdobne bolo v roku 1952 v Rumunsku vylúčených z komunistickej strany 190 000, v Bulharsku 90 000 a v Albánsku 7 000 osôb. Pritom 5-10 % osôb, ktorých sa čistky dotkli, bolo zatknutých a uväznených.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 1112

2. D. VOLKOGONOV VO SVOJEJ KNIHE O STALINovi NAPÍŠAL

5. marca 1953 zomrel J. V. Stalin a jeho smrť predznamenovala koniec jednej epochy. Dmitrij Volkogonov vo svojej knihe Triumf a tragédia podáva obraz tohto diktátora.

Taký je osud diktátorov. Aj keď sa okolo nich vždy starostlivo pohybuje množstvo ľudí, sú osamelí. Diktátor sa sám zbavuje normálnych, obyčajných ľudských kontaktov, pochlebovanie, päťolízachstvo, pritakávanie, lichotenie, chválospevy okolia iba podčiarkujú jeho osamelosť uprostred davu.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 131

3. M. S. GORBAČOV O „PERESTROJKE“

Michail Sergejevič Gorgačov bol prvý sovietsky povojnový vodca, ktorý považoval reformu celého sovietskeho systému za nevyhnutnú. Do jej realizácie sa pustil pod heslom glasnosti a perestrojky - prestavby vo všetkých oblastiach života.

Perestrojka je slovo, ktoré má mnoho významov. Avšak ak zvolíme z mnohých synonym kľúč, ktorý by vyjadril jeho podstatu čo najpresnejšie, môžeme povedať: perestrojka je revolúcia. Rozhodujúce zrýchlenie sociálno-ekonomického a kultúrneho vývoja sovietskej spoločnosti, ktoré navodí radikálne zmeny na ceste ku kvalitatívne novému štátu, to je bezpochyby revolučná úloha. Podľa našej teórie revolúcia znamená budovanie, ale to zahŕňa i búranie. Revolúcia si vyžaduje odbúranie všetkého, čo je zastaralé, stagnujúce a brániace pokroku ...

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 163

XXV. REVOLÚCIE VO VÝCHODNEJ EURÓPE

1. ZÁVEREČNÝ AKT HELSINSKEJ KONFERENCIE O BEZPEČNOSTI A SPOLUPRÁCI V EURÓPE

Začiatok sedemdesiatych rokov 20. storočia znamenal novú fázu vo vývine vzťahov Západ - Východ. Celý proces zbližovania vyvrcholil podpísaním Záverečného aktu KBSE v Helsinkách v dňoch 30. 7. - 1. 8. 1975.

21. júla 1975

„Vysokí predstavitelia zúčastnených štátov slávnostne schválili toto:

Otázky týkajúce sa bezpečnosti v Európe

Štáty zúčastňujúce sa na Konferencii o bezpečnosti a spolupráci v Európe, potvrdzujúc svoj cieľ podporovať zlepšovanie vzťahov medzi sebou a zabezpečovať podmienky, za ktorých ich národy môžu žiť v naozajstnom a trvalom mieri, zbavené hrozieb alebo úkladov proti ich bezpečnosti ...“

Základné zásady Záverečného aktu sú nasledujúce:

I. Zvrchovaná rovnosť, rešpektovanie práv vyplývajúcich zo zvrchovanosti

II. Zdržanie sa hrozby silou alebo použitia sily

III. Neporušiteľnosť hraníc

IV. Územná celistvosť štátov

V. Nezasahovanie do vnútorných záležitostí

VI. Rešpektovanie ľudských práv a základných slobôd vrátane slobody zmýšľania, svedomia, náboženstva alebo presvedčenia

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 135

2. CHARTA PRE NOVÚ EURÓPU, PRIJATÁ NA KONFERENCII KBSE V PARÍŽI

Po rozpade sovietskeho bloku prijala parížska konferencia KBSE v dňoch 14. - 15. novembra 1990 Chartu pre novú Európu, ktorou sa deklarovalo ukončenie rozdelenia Európy.

„My šéfovia štátov a vlád účastníckych štátov Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe, sme sa stretli v Paríži v období hlbokých zmien a historických očakávaní. Vyhlasujeme, že naše vzťahy sa budú v budúcnosti zakladať na úcte a spolupráci ... Desať zásad Záverečného aktu nás povedie k tejto budúcnosti, ktorá je v znamení veľkých úloh ...“

Charta obsahuje tieto zásadné body:

Ľudské práva, demokracia a právna štátnosť.

Ľudské práva a základné slobody sú vlastné každému človeku od narodenia: sú neodňateľné a sú právne zaručené ...

Demokratická vláda sa zakladá na vôli ľudu, ktorej výrazom sú pravidelné, slobodné a spravodlivé voľby ...

Hospodárska sloboda a zodpovednosť

Hospodárska sloboda, sociálna spravodlivosť a zodpovednosť za životné prostredie sú nevyhnutným predpokladom blahobytu ...

Priateľské vzťahy medzi účastníckymi štátmi

Bezpečnosť

Upevňovanie demokracie a zvýšená bezpečnosť si vyžadujú priateľské vzťahy medzi nami ...

Ľudský rozmer

Sme odhodlaní bojovať proti všetkým formám rasovej alebo etnickej nenávisti, antisemitizmu, xenofóbie a diskriminácie osôb, ako aj proti prenasledovaniu z náboženských alebo ideologických dôvodov ...

Hospodárska spolupráca

Životné prostredie

Uvedomujeme si naliehavú nutnosť riešenia ekologických problémov a význam individuálneho a spoločenského úsilia v tejto oblasti. Zaväzujeme sa, že budeme zosilňovať svoje úsilie o ochranu a zlepšovanie nášho životného prostredia, o obnovenie a zachovanie nášho životného prostredia, o obnovenie a zachovanie zdravej, ekologickej rovnováhy vo vzduchu, vo vode a v pôde ...

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 137

3. PROTOKOL O UKONČENÍ PLATNOSTI VARŠAVSKEJ ZMLUVY

V duchu ustanovení parížskej konferencie KBSE sa uskutočnilo zasadanie Predsedníctva členských štátov Varšavskej zmluvy a rozhodlo o ukončení jej činnosti, čo podľa Václava Havla znamenalo „koniec éry ideologickej netolerancie, ktorá rozdeľovala Európu“.

Praha, 1. júla 1991

... Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Zmluvy o priateľstve, spolupráci a vzájomnej pomoci podpísanej vo Varšave 14. mája 1955, berúc do úvahy hlboké zmeny prebiehajúce v Európe, ktoré znamenajú ukončenie konfrontácie a rozdelenia kontinentu, hodlajúc v novej situácii aktívne rozvíjať svoje vzájomné vzťahy na dvojstrannom a podľa záujmu na mnohostrannom základe, pripomínajúc význam spoločnej deklarácie 22 štátov, ktoré podpísali Zmluvu o konvenčných ozbrojených silách v Európe a ktoré vyhlásili, že už nie sú nepriateľmi a že budú budovať nové vzťahy partnerstva a spolupráce, rozhodnuté napomáhať postupnému prechodu na celoeurópske štruktúry bezpečnosti v duchu dohôd

dosiahnutých na parížskom summite KBSE v novembri 1990, dohodli sa na nasledujúcom:

Článok 1

Zmluva o priateľstve, spolupráci a vzájomnej pomoci podpísaná vo Varšave dňa 14. mája 1955 (ďalej len Varšavská zmluva) a Protokol o predĺžení platnosti Zmluvy o priateľstve, spolupráci a vzájomnej pomoci podpísaný dňa 16. apríla 1985 vo Varšave strácajú platnosť dňom, keď vstúpi do platnosti tento protokol ...“

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 138

4. CHARLES de GAULLE O VÍZII NOVEJ EURÓPY V PREJAVE DŇA 31. DECEMBRA 1963

Základom zjednocovania povojnovej Západnej Európy bol proces nemecko-francúzskeho zmierenia, o ktorý sa zaslúžili najmä nemecký kancelár Konrad Adenauer a francúzsky prezident Charles de Gaulle.

Nepodliehajúc ilúziám, ktorým sa oddávajú len slabší, a nestrácajú nádej, že sloboda a dôstojnosť človeka jedného dňa zvíťazí všade, musíme predpokladať, že raz môže dôjsť vo Varšave, Prahe, Budapešti, Sofii, Belehrade, Tirane a v Moskve, v komunistických totalitných režimoch, ktorým sa stále darí väzniť ľudí, k vývoju, ktorý bude v súlade s našou vlastnou transformáciou. Potom sa pred Európou otvárajú perspektívy zodpovedajúce jej schopnostiam a možnostiam.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 145

5. ZMLUVA O VYTVORENÍ EURÓPSKEHO HOSPODÁRSKEHO SPOLOČENSTVA

Začiatkom vytvárania hospodárskej únie európskych štátov bolo utvorenie Európskeho hospodárskeho spoločenstva. Jeho zakladajúca listina bola podpísaná roku 1957 v Ríme.

Jeho Veličenstvo kráľ Belgicka, prezident Nemeckej spolkovej republiky, prezident Francúzskej republiky, prezident Talianskej republiky, Jej kráľovská Výsosť veľkovoľvodkyňa Luxemburska, Jej Veličenstvo kráľovná Holandska, rozhodnutí položiť základy stále užšieho spojenia európskych národov, odhodlaní spoločným postupom zabezpečiť hospodársky a sociálny pokrok svojich krajín odstránením prekážok, ktoré rozdeľujú Európu ... uznávajú, že odstránenie doterajších prekážok si vyžaduje zladený postup, aby bol zabezpečený trvalý rozvoj, vyvážený obchod a nerušená súťaž, snažiac sa posilniť jednotu ekonomík svojich krajín a zabezpečiť ich harmonický vývoj zmenšovaním rozdielov medzi jednotlivými regiónmi a odstránením zaostávania regiónov s menej priaznivými podmienkami, želajúc si prispieť spoločnou obchodnou politikou k postupnému

odstraňovaníu obmedzení v medzinárodnom obchode, hodlajúc potvrdiť solidaritu, ktorá spája Európu a námorské krajiny, a želajúc si zabezpečiť rozvoj ich blahobytu v súlade so zásadami Charty Spojených národov, rozhodnutí zachovať a upevniť týmto spojením svojich zdrojov mier a slobodu a vyzývajú ostatné národy Európy, ktoré majú rovnaké ideály, aby sa k ich úsiliu pripojili, rozhodli sa vytvoriť Európske hospodárske spoločenstvo ...

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 146

6. H. KOHL A H. - D. GENSCHER O MYŠLIENKE ZJEDNOTENIA EURÓPY A NEMECKA

Myšlienka znovuzjednotenia Nemecka sa v súvislosti so zjednocovaním Európy opäť dostáva do popredia v polovici osemdesiatych rokov 20. storočia. O tom, že sa to mohlo uskutočniť iba mierovou cestou svedčia aj názory najvýznamnejších nemeckých politikov tohto obdobia.

Helmut Kohl v roku 1984:

Musíme Európu zjednotiť, aby sme tiež pre Nemecko mohli dokončiť jednotu v slobode. Idea Európy je súčasne naše odmietnutie samostatnej a oddelenej cesty. Naším cieľom je v jednotnej Európe v slobodnom sebaurčení zavrieť v mieri a slobode jednotu Nemecka.

Hans-Dietrich Genscher v roku 1986:

Nemecká otázka môže byť riešená iba v rámci Európy. Nemecká politika je a zostane pre Nemcov európskou mierovou politikou! Nemôže a nechce narušovať žiadne hranice, avšak mala by tieto hranice urobiť priepustnými ...

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 150

7. Z NÁZOROV ZBIGNIEWA BRZEZINSKEHO

Krajiny sovietskeho bloku vyčerpali v osemdesiatych rokoch svoje hospodárske možnosti a neboli už schopné obstáť v konfrontácii s vyspelou trhovou ekonomikou a ZSSR nemal dosť síl nielen na to, aby zastavil hroziaci rozpad bloku, ale ani na to, aby si zachoval svoju celistvosť. Príčiny tohto vývoja analyzuje americký politológ Zbigniew Brzezinski.

Zbigniew Brzezinski o páde Sovietskeho zväzu:

Zrútenie Sovietskeho zväzu vytvorilo v „heartlande“ Euroázie geopolitické vákuum. Kedysi centrum mocného impéria a epicentrum globálnej ideologickej výzvy, obrovské územie medzi technologicky vyspelými západnými a ďalekovýchodnými krajinami Euroázie, sa stalo čiernou dierou súčasných dejín; o jeho nedávnej minulosti sa vedú rovnako sa vedú rovnako vášnivé diskusie ako o jeho blízkej budúcnosti. Z krátkodobého hľadiska vďaka tomuto stavu neexistuje

bezpečnostná hrozba, ktorú Sovietsky zväz kedysi predstavoval pre svojich bohatších susedov. V dlhodobejšom pláne môže byť tento stav zdrojom veľkého a nového politického nebezpečenstva.

Zbigniew Brzezinski o príčinách pádu komunizmu:

Komunizmus v podstate neuspel preto, že v praxi nesplnil materiálne očakávania a vo svojej politickej praxi robil ústupky - v skutočnosti zdiskreditoval svoje morálne oprávnenie. Nebol schopný poskytnúť životaschopnú sociálno-ekonomickú alternatívu voľného trhu, ktorý si medzitým osvojil niektoré socialistické myšlienky a urobil z nich vlastnú sociálnu (aj keď nie ekonomickú) politiku. Z praktického hľadiska možno povedať, že kapitalizmus vlastne porazil komunizmus tým, že mu prebral jeho monopolné morálne oprávnenie a v materiálnej rovine ukázal lepšie výsledky. Vyvrátil tak veľkolepé tvrdenie komunizmu, že je najvyššou vývojovou etapou ľudstva.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 163, 166

8. VŠEOBECNÁ DEKLARÁCIA ĽUDSKÝCH PRÁV

Dňa 10. decembra 1948 prijalo a vyhlásilo Valné zhromaždenie OSN Všeobecnú deklaráciu ľudských práv, ktorá je základným dokumentom celosvetového systému ochrany ľudských práv a slobôd.

Úvod

S vedomím toho, prirodzenej dôstojnosti a rovných a neodňateľných práv členov ľudskej rodiny je základom slobody, spravodlivosti a mieru vo svete ...,

že je nutné aby ľudské práva boli chránené zákonom, ak nemá byť človek donútený uchýľovať sa, keď všetko ostatné zlyhalo, k odboju proti tyranii a útlaku ...,

Valné zhromaždenie vyhlasuje Všeobecnú deklaráciu ľudských práv ...

článok 1.

Všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní si navzájom v dôstojnosti a právach. Sú obdarení rozumom a svedomím a majú spolu jednať v duchu bratstva.

článok 2 (1)

Každý má všetky práva a slobody, stanovené touto deklaráciou, bez akéhokoľvek rozlišovania, najmä podľa rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia.

článok 2 (3)

Každý má právo na život, slobodu a osobnú bezpečnosť.

článok 7

Všetci sú si pred zákonom rovní a majú právo na rovnakú ochranu zákona bez akéhokoľvek rozlišovania.

článok 17 (1)

Každý má právo vlastníť majetok, ako sám, tak aj spolu s inými.

článok 17 (2)

Nikto nesmie byť svojvoľne zbavený svojho majetku.

článok 18

Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva.

článok 20 (1)

Každému je zaručená sloboda pokojného zhromažďovania a združovania.

článok 23 (1)

Každý má právo na prácu a slobodnú voľbu zamestnania ...

článok 29

Každý má povinnosti voči spoločnosti, v ktorej môže jedine voľne a plne rozvinúť svoju osobnosť.

Každý je pri výkone svojich práv a slobôd podrobený len takým obmedzeniam, ktoré stanoví zákon výhradne za tým účelom, aby bolo zabezpečené uznávanie a zachovávanie práv a slobôd ostatných a vyhovel spravodlivým požiadavkám morálky, verejného poriadku a všeobecného blaha v demokratickej spoločnosti.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 161

9. ZMLUVA O EURÓPSKEJ ÚNII

Vo februári 1992 bola v Holandskom Maastrichte podpísaná *Zmluva o európskej únii* nazývaná tiež *Maastrichtská zmluva*.

Článok 1

Touto zmluvou zakladajú vysoké zmluvné strany Európske spoločenstvo.

Článok 2

Cieľom Spoločenstva je vytvorenie spoločného trhu, hospodárskej a menovej únie a realizovaním spoločnej politiky alebo činností uvedených v článku 3 a 3a, podporovať harmonický rozvoj hospodárskych aktivít Spoločenstva, trvalý a neinflačný rast rešpektujúci životné prostredie, vysoký stupeň konvergenzie ekonomickej výkonnosti, vysokú úroveň zamestnanosti a sociálnej ochrany, zvyšovanie životnej úrovne a kvality života, hospodársku a sociálnu solidaritu a súdržnosť medzi štátmi.

Kuklíkovi, J. a J.: Dějiny 20. století, s. 147

Použitá literatura

1. BENEŠ, Z.: DĚJINY STŘEDOVĚKU. Vydavatelství a nakladatelství Práce, Praha, 1994.
2. BENEŠ, Z. - PETRÁŇ, J.: CESKÉ DĚJINY I. Vydavatelství a nakladatelství Práce, Praha, 1997.
3. BROD, T.: PAKTY STALINA S HITLEREM. Naše vojsko, Praha, 1990.
4. ČAPEK, V. a kol.: DEJEPIS pre 2. ročník gymnázia. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, 1986.
5. HARENBERG, B. a kol.: KRONIKA ĽUDSTVA. Fortuna Print, spol. s. r. o., Bratislava, 1994.
6. HARENGERG, B. a kol.: KRONIKA 20. STOROČIA. Fortuna Print, spol. s. r. o., Bratislava, 2000.
7. HROCH, M.: DĚJINY NOVOVĚKU. Vydavatelství a nakladatelství Práce, Praha, 1994.
8. HROCH, M.: EURÓPA - HISTORICKÉ UDALOSTI. Smena, Bratislava, 1985.
9. KRONIKA DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY. Fortuna Print, spol. s. r. o. Bratislava, 2000.
10. KUKLÍK, J. a kol.: DĚJINY 20. STOLETÍ. Vydavatelství a nakladatelství Práce, s. r. o., Praha, 1995.
11. NAVRÁTIL, J.: STRUČNÉ DĚJINY USA. Svoboda, Bratislava, 1984.
12. RATKOŠ, P. - BUTVIN, J. - KROPILÁK, M.: NAŠE DEJINY V PRAMEŇOCH. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, 1971.
13. SKLADANY, M. a kol.: DEJEPIS 5. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, 1988.
14. SOUČEK, J.: DĚJINY PRAVĚKU A STAROVĚKU. Vydavatelství a nakladatelství Práce, Praha, 1995.
15. TULÁČEK, J.: ČLOVEK A ĽUDSKÉ PRÁVA. Iris, Bratislava, 1993.

Názov : Výber historických dokumentov k svetovým dejinám
pre štvorročné a osemročné gymnáziá

Autor : PhDr. Ľubomír Sobek
Mgr. Erik Laktič
Mgr. Miriam Sakmárová

Recenzenti : PhDr. Milan Skladan
PhDr. Tatiana Matlovičová

Jazyková úprava : PhDr. Tatiana Matlovičová

Vydavateľ : Metodicko-pedagogické centrum v Prešove

Za vydanie
zodpovedá : PaedDr. Ivan Pavlov, PhD.
riaditeľ MPC

Rok vydania : 2004